

REVISTA DE ISTORIE

DIN SUMAR:

ISTORIA ROMÂNIEI

PROCESUL DE LA BRAȘOV DIN 1936 — MANIFESTARE ANTIFASCISTĂ
A POPORULUI ROMÂN

ȘTEFAN LACHE

★

PREOCUPĂRI PROGRAMATICE ALE MIȘCĂRII SOCIALISTE DIN ROMÂNIA.
100 DE ANI DE LA PUBLICAREA PRIMULUI PROGRAM MARXIST
DIN ȚARA NOASTRĂ „CE VOR SOCIALIȘTII ROMÂNI”

NATALIA TAMPA

FUNDAMENTUL TEORETIC AL FĂURIRII PARTIDULUI COMUNIST
ROMÂN

DAMIAN HUREZEANU

IDEEA DE UNITATE MUNCITOREASCĂ ÎN ACTIVITATEA ORGANIZAȚIILOR
FUNCȚIONARILOR PUBLICI (1935—1937)

ION IACOȘ

PARTIDUL COMUNIST ROMÂN — PRINCIPAL PARTID DE GUVERNĂ-
MÎNT DUPĂ 6 MARTIE 1945

TRAIAN UDREA

★

CÎTEVA CONSIDERAȚII PE MARGINEA PROPUNERII ROMÂNEȘTI DIN
1957 PRIVIND ÎMBUNĂTĂȚIREA CLIMATULUI POLITIC DIN SUD-
ESTUL EUROPEAN DUPĂ AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

ELISABETA PETREANU

CRONICA VIETII ȘTIINȚIFICE

CARTEA ROMÂNEASCĂ
ȘI STRĂINĂ DE ISTORIE

5

TOMUL 39

1986

MAI

**ACADEMIA DE ȘTIINȚE SOCIALE ȘI POLITICE
A REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA**

SECȚIA DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE

COMITETUL DE REDACȚIE

Ștefan Ștefănescu (*redactor șef*), Ion Apostol (*redactor șef adjunct*);
Nichita Adăniloae, Ludovic Demény, Gheorghe I. Ioniță, Vasile
Liveanu, Aurel Loghin, Damaschin Mioc, Ștefan Olteanu, Pompiliu
Teodor (*membri*).

Prețul unui abonament este de 180 lei.

În țară abonamentele se primesc la oficiile poștale și difuzorii
de presă din întreprinderi și instituții.

Cititorii din străinătate se pot abona adresându-se la ROMPRES-
FILATELIA Departamentul Export-Import-presă P.O. Box 12-201.
Telex 10376 prsfir — București, Calea Griviței nr. 64—66.

Manuscrisele, cărțile și revistele pentru
schimb precum și orice corespondență
se vor trimite pe adresa Comitetului
de redacție al revistei „REVISTA DE
ISTORIE”. Apare de 12 ori pe an.

Adresa Redacției:
B-dul Aviatorilor, nr. 1
71247 — București, tel. 50 72 41

www.dacoromanica.ro

REVISTA DE ISTORIE

TOM 39, Nr. 5

Mai 1986

S U M A R

ISTORIA ROMÂNIEI

STEFAN LACHE, Procesul de la Braşov din 1936 — manifestare antifascistă a poporului român 421

★

NATALIA TAMPA, Preocupări programatice ale mişcării socialiste din România. 100 de ani de la publicarea primului program marxist din ţara noastră „Ce vor socialiştii români” 430

DAMIAN HUREZEANU, Fundamentul teoretic al făuririi Partidului Comunist Român 440

ION IACOS, Ideea de unitate muncitorească în activitatea organizaţiilor funcţionarilor publici (1935 — 1937) 454

TRAIAN UDREA, Partidul Comunist Român — principal partid de guvernământ după 6 martie 1945. 469

★

ELISABETA PETREANU, Cîteva consideraţii pe marginea propunerii româneşti din 1957 privind îmbunătăţirea climatului politic din sud-estul european după al doilea război mondial. 485

CRONICA VIEŢII ŞTIINŢIFICE

Activitatea ştiinţifică a cadrelor didactice de la Facultatea de istorie şi filosofie (secţia istorie-filosofie) în anul 1985 (*Radu Manolescu*); Sesiuni ştiinţifice muzeale (*Constantin Şerban*); Călătorie de studii în S.U.A. (*Ion Stanciu*) 501

CARTEA ROMÂNEASCĂ ŞI STRĂINĂ DE ISTORIE

* * * *Comitetul Naţional Antifascist Român*, Edit. politică, Bucureşti, 1985, 364 (*Mihai Oprîşescu*). 507

ROMUS DIMA, *Organizarea politică a ţărănimii (sfîrşitul secolului al XIX-lea — începutul secolului al XX-lea)*, Edit. ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1985, 406 p. (*Stelian Neagoe*) 500

* * * *Teroarea horthysto-fascistă în nord-vestul României. Septembrie 1940 — octombrie 1944*, Edit. politică, Bucureşti, 1985, 336 p. (*Ioan Bălgrădean*) 512

Dr. GRIGORE PLOEŞTEANU, VASILE Z. SUCIU, LAZĂR CĂDARIU, *Epopeea de pe Mureş*, Tirgu—Mureş, 1985, 328 p. (*Paul Oprescu*) 516

419

REVISTA DE ISTORIE

TOME 39, N° 5

Mai 1986

S O M M A I R E

L'HISTOIRE DE ROUMANIE

- ȘTEFAN LACHE, Le procès de Brașov de 1936 — manifestation antifasciste du peuple roumain. 421
- ★
- NATALIA TAMPA, Préoccupations à caractère de programme du mouvement socialiste de Roumanie. 100 ans depuis la publication du premier programme marxiste de notre pays „Que veulent les socialistes roumains” 430
- DAMIAN HUREZEANU, Le fondement théorique de la création du Parti Communiste Roumain 440
- ION IACOȘ, L'idée de l'unité ouvrière dans l'activité des organisations des fonctionnaires publics (1935—1937) 454
- TRAIAN UDREA, Le Parti Communiste Roumain — principal parti de gouvernement après le 6 mars 1945 469
- ★
- ELISABETA PETREANU, Quelques considérations en marge de la proposition roumaine de 1957 concernant l'amélioration du climat politique du sud-est de l'Europe après la deuxième guerre mondiale 485

CHRONIQUE DE LA VIE SCIENTIFIQUE

- L'activité scientifique du corps enseignant de la Faculté d'histoire-philosophie (section histoire-philosophie) en 1985 (*Radu Manolescu*) ; Sessions scientifiques muséologiques (*Constantin Șerban*) ; Voyage d'études aux U.S.A. (*Ion Stanciu*) 511

LE LIVRE ROUMAIN ET ÉTRANGER D'HISTOIRE

- * * * *Comitetul Național Antifascist Român* (Le Comité National Antifasciste Roumain), Edit. politică, București, 1985, 364 p. (*Mihai Oprișescu*) 507
- ROMUȘ DIMA, *Organizarea politică a țărânimii (sfârșitul secolului al XIX-lea — începutul secolului al XX-lea)* (L'organisation politique de la paysannerie (fin du XIXe siècle — début du XXe), Edit. științifică și enciclopedică, București, 1985, 406 p. (*Stelian Neagoe*). 509
- * * * *Teroarea horthysto-fascistă în nord-vestul României. Septembrie 1940 — octombrie 1944.* (La terreur horthyste-fasciste au nord-ouest de la Roumanie. Septembre 1940 — octobre 1944), Edit. politică, București, 1985, 336 p. (*Ioan Bălgrădean*) 512
- Dr. GRIGORE PLOEȘTEANU, VASILE Z. SUCIU, LAZĂR CADARIU, *Epopoea de pe Mureș* (L'épopée de Mureș), Tirgu—Mureș, 1985, 328 p. (*Paul Oprescu*) 516

PROCESUL DE LA BRAȘOV DIN 1936 — MANIFESTARE ANTIFASCISTĂ A POPORULUI ROMÂN

ȘTEFAN LACHE

Partidul Comunist Român a străbătut, în cei 65 de ani ai existenței sale, un drum eroic și glorios, ridicînd pe o treaptă superioară cele mai înaintate tradiții de luptă ale maselor populare, ale forțelor revoluționare și democratice, pentru dreptate socială și libertate națională, pentru independența și suveranitatea patriei. El s-a afirmat în arena social-politică a țării ca o forță politică nouă, profund și consecvent revoluționară, asumîndu-și misiunea istorică de a conduce clasa muncitoare, întregul nostru popor pe calea transformării radicale a societății, a înlăturării oricărei forme de exploatare și asuprire, a edificării socialismului și comunismului în România. Așa cum relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu : „*Se poate afirma că Partidul Comunist Român s-a identificat întru totul cu interesele vitale ale clasei muncitoare, ale întregului popor, că în istoria zbuciumată a poporului român nu a existat niciodată un partid politic care să fi servit cu atîta abnegație interesele întregii națiuni, ale bunăstării și fericirii ei, ale întăririi independenței și suveranității României. Tocmai de aceea Partidul Comunist Român și-a cîștigat încrederea și respectul întregului popor, care vede în el, în politica sa internă și externă, garanția dezvoltării continue a țării, ridicării gradului de civilizație și bunăstare materială și spirituală ale maselor, a făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și a comunismului în România*”¹.

După cum se știe, în 1924, la numai trei ani de la formarea sa, Partidul Comunist Român a fost interzis și obligat să-și desfășoare activitatea în condiții grele de ilegalitate. „Partidul Comunist trăiește și va trăi ! — se sublinia într-un manifest publicat în ziarul „Socialismul” din 14 iunie 1924 —, va dobîndi mereu noi puteri, avînd rădăcinile în masele poporului muncitor”². Timp de două decenii, pînă la 23 August 1944, comuniștii au avut de înfruntat prigoana și teroarea dezlănțuită împotriva lor de organele represive burgheze ; mulți dintre ei au fost arestați, implicați în procese samavolnice și condamnați la ani grei de detenție și privațiuni.

Unul dintre procesele anticomuniste, cu puternic ecou atît în rîndul maselor populare din țară, cît și în opinia publică democratică de peste hotare, a fost cel judecat în 1936, la Brașov. Pe banca acuzării, în sala Tribunalului militar al Corpului 5 armată a fost adus, la 27 mai 1936, un grup de 25 de tineri militanți comuniști și antifasciști, arestați în județele Dimbovița și Prahova³. În fruntea acestui grup se afla tovarășul Nicolae Ceaușescu, patriot înflăcărat, revoluționar dirz, căruia peste trei decenii partidul și poporul aveau să-i încredințeze suprema funcție de secretar general al Partidului Comunist Român și președinte al României Socialiste. A fost scrisă atunci, timp de zece zile cît a durat procesul, una din cele mai dense și mai eroice pagini ale istoriei mișcării revoluționare și antifasciste din țara noastră.

Urmărind să lovească în mișcarea muncitorească revoluționară, în primul rînd în partidul comunist, a cărei capacitate organizatorică și politică se vădise puternic în cursul luptelor de clasă din ianuarie — februarie 1933, cercurile guvernante au întreprins noi măsuri represive; s-a trecut la interzicerea activității unor organizații democratice, la arestarea unor militanți ai mișcării muncitorești și antifasciste, la înscenări de procese politice. Starea de asediu instituită la 30 decembrie 1933, în urma asasinării de către legionari a primului ministru Ion Gh. Duca a fost prelungită succesiv în 1934 și 1935 dîndu-i-se un caracter permanent. La 7 aprilie 1934, a fost promulgată Legea pentru apărarea ordinii în stat, lege potrivit căreia guvernul putea decide dizolvarea oricărei grupări politice sub pretextul că „punea în pericol siguranța ordinii de stat sau a ordinii sociale”⁴.

Prezentată opiniei publice ca un act de legitimă apărare a regimului parlamentar față de cel dictatorial preconizat de Garda de Fier, această lege exprima în esență procesul de erodare a democrației burgheze din România⁵. În timp ce manifestările legionarilor și ale altor grupări de extremă dreaptă erau tolerate și uneori chiar încurajate, ascuțișul măsurilor represive era orientat contra comuniștilor și antifasciștilor. Astfel, la 25 noiembrie 1934 au fost scoase în afara legii 32 de organizații revoluționare, antifasciste aflate sub conducerea sau influența Partidului Comunist Român, între care și Comitetul Național Antifascist⁶. Toate acestea n-au putut duce însă la înăbușirea mișcării muncitorești revoluționare, antifasciste.

La îndemnul și sub conducerea Partidului Comunist Român au fost create noi organizații de masă legale antifasciste (Blocul Democratic, Societatea pentru protecția femeii și copilului, Comitetele pentru apărarea antifasciștilor, Liga contra prejudecăților, Frontul studențesc democrat, Societatea pentru întreținerea raporturilor culturale dintre România și Uniunea Sovietică, Patronajele populare, Gruparea avocaților democrați, Frontul feminin, Comitetul român al Reuniunii Universale pentru pace, Uniunea Democratică ș.a.)⁷, au fost inițiate mari manifestații și demonstrații de stradă pentru apărarea drepturilor și libertăților democratice, pentru salvagardarea independenței naționale și a integrității teritoriale a patriei, tot mai grav amenințate de politica agresivă a statelor fasciste, revizioniste. Eforturile Partidului Comunist Român se concentrau în direcția unirii tuturor forțelor democratice, progresiste ale națiunii într-un front comun de luptă, capabil să se opună cu fermitate ascensiunii organizațiilor fasciste în viața politică internă a țării, și de a-l combate cu aceeași fermitate și hotărîre pe planul relațiilor politice internaționale.

Un rol important în orientarea activității comuniștilor, în conformitate cu imperatiile majore ale momentului istoric în care se afla țara, l-au avut plenarele C.C. al P.C.R. din februarie 1935 și din iulie 1936, care, pe baza analizei raportului forțelor de clasă, au stabilit că făurirea, frontului unic muncitoresc constituia coloana vertebrală a unei largi concentrări a forțelor democratice în frontul popular antifascist⁸. Totodată, P.C.R. avea în vedere faptul că pericolului fascist și hitlerist i se opuneau, de pe poziții și cu nuanțe diferite, o arie largă de forțe social-politice care mergeau de la clasa muncitoare și partidele muncitorești pînă la importante cercuri și grupări ale partidelor burgheze. Astfel, în acești ani, „Partidul Comunist Român își sporește eforturile pentru apărarea intereselor maselor populare și a libertăților democratice împotriva fascismului”⁹.

Rezultatul acestei ample activități politice desfășurate de comuniști a fost făurirea Frontului Democratice care a înmănușiat Partidul Comunist Român, Partidul Socialist, Partidul Socialist Unitar, Frontul Plugărilor, Uniunea Oamenilor Muncii Maghiari din România (MADOSZ), unele organizații locale ale Partidului Social-Democrat, ale Partidului Național-Țărănesc, Partidul Radical-Țărănesc și Partidul Țărănesc al dr. Nicolae Lupu.

Eroica luptă dusă în acei ani de Partidul Comunist Român în fruntea clasei muncitoare și a unor largi forțe progresiste sub steagul democrației și independenței naționale, atitudinea lucidă a unor grupări politice ale claselor conducătoare au stăvilit pentru un timp ascensiunea spre putere a organizațiilor fasciste și înrobirea țării Germaniei naziste.

În timpul procesului de la Brașov, deși împlinise numai 18 ani, tovarășul Nicolae Ceaușescu avea o bogată experiență revoluționară. Plecat, la 11 ani, din străvechea așezare Scornicești, tânărul Nicolae Ceaușescu a cunoscut duritățile vieții cauzate de intensificarea exploatării burghezo-moșierești în perioada crizei economice din anii 1929—1933, a înțeles sensul luptei revoluționare și s-a încadrat activ în mișcarea comunistă ca membru al Uniunii Tineretului Comunist. Descifrând mobilul puternicelor greve muncitorești și demonstrații ale maselor din acel timp, tânărul Nicolae Ceaușescu s-a avântat în lupta revoluționară, în viltocărea căreia s-a făcut repede remarcat pentru capacitatea sa de a sintetiza într-o unitate organică, obiectivele luptei pentru dreptate socială și libertate națională, pentru calitățile sale de organizator.

În cuvântarea la Adunarea festivă prilejuită de sărbătorirea împlinirii a 60 de ani de viață și a peste 45 de ani de activitate revoluționară, evocând activitatea pe care a desfășurat-o în acei ani, secretarul general al partidului nostru arăta : „*Ca fiu de țăran, am cunoscut asupra mea moșierilor, iar apoi, începând de la 11 ani, exploatarea capitalistă. Încă din 1930, la vârsta de 12 ani, participam de acum activ la viața și lupta tineretului sindical revoluționar . . . Deși eram încă tânăr, Uniunea Tineretului Comunist, partidul mi-au încredințat sarcini de răspundere atât în mișcarea antifascistă a tineretului, cit și în conducerea organizațiilor de tineret din Oltenia și Prahova. Cu toate că aceștia au fost anii grei de luptă și de înfruntare cu aparatul de represiune burghezo-moșieresc, trebuie să mărturisesc acum că-i consider printre cei mai frumoși ani din viața mea de activist revoluționar, din întreaga perioadă de apartenență la mișcarea revoluționară, la Partidul Comunist Român*”¹⁰.

Clocotitoarea activitate revoluționară a tânărului comunist a fost remarcată, la procesul de la Brașov, de mai toți care au relevat faptul că era un inflăcărat militant antifascist, un apărător al drepturilor celor mulți. Fapte cunoscute, de altfel, și de autorități, inclusiv de completul de judecată. În 1933, tânărul militant comunist Nicolae Ceaușescu făcea parte din Comitetul Național Antifascist, alături de prestigioase personalități ale vieții politice, culturale și științifice ale țării ; pentru „vina” organizării unei întruniri antifasciste din Capitală, la sediul din str. Foișor nr. 9 al Comitetului antifascist din Sectorul II Negru, în cadrul căreia s-a dezbătut tema : „Cum pregătim opinia publică românească în vederea respingerii primejdiei fascismului și a impunerii egalității în drepturi a tuturor cetățenilor țării”, la 20 septembrie 1934 a fost arestat, împreună cu alți participanți la întrunire. Cei arestați, în frunte cu Nicolae Ceaușescu au fost transportați la Prefectura Poliției Capitalei, unde au fost deținuți în mod

abuziv pînă a doua zi, fără să li se ia vreo declarație¹¹. Militanții comuniști și antifasciști care l-au cunoscut în acel timp, au remarcat faptul că „tovarășul Nicolae Ceaușescu își ciștigase, prin remarcabila sa activitate revoluționară, în care i se evidențiasse impetuoasa personalitate, faima unui tînăr absolut excepțional”¹².

Astfel, Gheorghe Rădulescu releva că încă din anii 1933—1934 în cadrul colectivului de conducere a studenților comuniști „se discuta mult despre tînărul, foarte tînărul militant Nicolae Ceaușescu. Tovarășii din resortul nostru, care aveau legături cu colectivele în care activa tînărul Nicolae Ceaușescu, veneau impresionați și ne vorbeau despre această activitate. Desigur, caracterizările de atunci erau mai mult spontane, făcute mai ales sub impresia directă a evenimentelor la care participase Nicolae Ceaușescu. În discuțiile noastre se releva faptul esențial că la o vîrstă cînd cei mai buni dintre cei buni, cei care se avîntă în activitatea revoluționară, fac doar primii pași, tovarășul Nicolae Ceaușescu activa neobosit, cu o energie în totul ieșită din comun, în condiții de aspră și grea ilegalitate, înfruntînd cu un curaj și o demnitate exemplară represiunile și teroarea”¹³. La rîndul său, Andrei Neagu, remarca : „L-am cunoscut pe secretarul general al partidului prin anii 1934—1935 și primele mele amintiri se leagă de participarea viguroasă a tovarășului Nicolae Ceaușescu la procesul de la Craiova intentat conducătorilor grevelor anului 1933. L-am cunoscut ca un tînăr excepțional de înzestrat, cu o voință de neclintit, cu o putere de muncă și de luptă neobișnuită, cu dragoste și atașament profund față de oameni”¹⁴.

Apreciînd calitățile sale politice și organizatorice, conducerea P. C. R. îi încredințează tovarășului Nicolae Ceaușescu, în toamna anului 1935, funcția de mare răspundere de secretar al Comitetului Regional Prahova al Uniunii Tineretului Comunist. În această calitate tînărul revoluționar a desfășurat o intensă activitate, a înființat noi organizații U. T. C. în sate și întreprinderi, precum și filiale ale Blocului pentru apărarea libertăților democratice. Sub conducerea sa, Comitetul regional Prahova al U. T. C. a inițiat o vastă acțiune de propagandă, difuzînd peste 80 titluri de broșuri și manifeste cu conținut revoluționar, antifascist. Unul din aceste manifeste lansat în noiembrie 1935 de Comitetele regionale Prahova ale P. C. R. și U. T. C. se încheia cu următoarea chemare : „*Tovarășii muncitori și țărani, tineri, femei, și toate categoriile exploatare și asuprite din Valea Prahovei, demonstrați voința voastră de luptă revoluționară, luptînd contra ofensivei capitalismului, a fascismului și războiului prin închegarea unui LARG FRONT POPULAR ANTIFASCIST*”¹⁵. Prin prezența și puterea exemplului său mobilizator, tovarășul Nicolae Ceaușescu a imprimat un suflu nou în activitatea revoluționară a tinerilor muncitori, țărani, intelectuali din raza comitetului regional pe care-l conducea. Experiența pe care o dobîndise în cadrul Comitetului Național Antifascist, însușirile sale deosebite verificate în numeroase acțiuni revoluționare de amploare desfășurate de P. C. R. și-au găsit un larg cîmp de manifestare în acțiunile pe care le-a întreprins pentru consolidarea politică și organizatorică a Regionalei U. T. C. Prahova. La 15 ianuarie 1936, în timp ce se pregătea să participe, la o ședință a organizației uteciste din comuna Ulmi, județul Dimbovița, a fost din nou arestat, împreună cu alți tineri comuniști, militanți antifasciști din localități ale județelor Prahova și Dimbovița și deținut apoi în închisoarea din Brașov, pînă la sfîrșitul lunii mai pentru așa-zisa „instrucție judiciară”.

Ancheta prealabilă a procesului, care a durat aproape 5 luni, persecuțiile și brutalitățile, n-au putut înfringe dârzenia arestațiilor.

În memoriul colectiv prezentat în instanță de avocații apărării, în numele întregului grup de inculpați, se arată că pentru a obține declarațiile pe care le voiesc organele represive de anchetă au făcut și presiuni asupra familiilor și rudelor militanților revoluționari. Din documentele de epocă, precum și din mărturiile ulterioare rezultă maltratarile la care fusese supus militantul comunist Nicolae Ceaușescu în timpul „cercetării” de către jandarmi, cînd fusese obligat să declare greva foamei în semn de protest împotriva schingiuirilor la care a fost supus. „Cel mai mult a avut de suferit tovarășul Nicolae Ceaușescu — scrie Ion Stănescu, arestat și judecat și el în procesul de la Brașov — datorită dârzeniei de care a dat dovadă. Organele de anchetă nu au reușit să-i afle nici măcar numele, fiind nevoite să ceară sprijin agenților din București ai Siguranței statului pentru a-i stabili identitatea”¹⁶.

Inițiat în scopul de a stăvili mișcarea revoluționară, procesul de la Brașov din 1936 s-a transformat într-o adevărată lecție de curaj și demnitate comunistă. Încă din primele momente, dezbaterile au evidențiat faptul că ordonanța de dare în judecată, prin cele 150 de capete de acuzare, nu făcea altceva decît să recunoască acuzaților meritul de a fi adversari neîmpăcați ai fascismului și războiului, luptători hotărîți pentru libertatea și independența patriei. Antecedentele activității revoluționare ale conducătorului celor implicați în proces, la care se adăugau elementele arestării de la Ulmi, au determinat Tribunalul militar să consemneze în partea finală a actului de acuzare : „Nicolae Ceaușescu, în vîrstă de 18 ani, domiciliat în București, strada Vasile Lascăr, este membru activ, agitator și bun propagandist comunist și antifascist, cunoscut de multă vreme ca atare de autoritățile siguranței și justiției”¹⁷.

Răspunzînd cererii anchetatorilor Tribunalului militar de a face precizări în legătură cu activitatea desfășurată în anii precedenți de tînărul militant comunist, Prefectura Poliției Capitalei a furnizat următoarele date : „Nicolae Ceaușescu, fiul lui Andruța și Alexandra Ceaușescu, plugari din comuna Scornicești — Olt, figurează în cazierul Direcției Generale a Poliției ca unul ce militează în mișcarea comunistă încă de la vîrsta de 14 ani, fiind arestat și judecat în mai multe rînduri după cum urmează :

— În anul 1933 cu adresa nr. 109592 a fost înaintat Parchetului Tribunalului Ilfov, pentru acte de sabotaj și îndemn la grevă făcute printre lucrători . . .

— În cursul lunii iunie 1934 a fost arestat de către Consiliul de război al Corpului I Armată, Craiova, avînd asupra sa 22 de liste de subscripție și proteste semnate de membrii organizațiilor comuniste din Capitală, el fiind trimis ca delegat al organizațiilor comuniste din București, la Craiova, pentru a face declarații favorabile ceferiștilor implicați în rebeliunea de la Atelierele Grivița și fiind înaintat cu acte de anchetă Parchetului Tribunalului Dolj . . .

— În anul 1934 a fost arestat la Prefectura Poliției Capitalei și înaintat Consiliului de război al Corpului II Armată pentru răspîndire de manifeste revoluționare, comuniste”¹⁸. Acestei sinteze a faptelor istorice ale revoluționarului Nicolae Ceaușescu, formulată în termenii documentelor oficiale, i se adăugau ecourile și aprecierile din presa timpului, ziarele de mare tiraj : „Dimineața”, „Adevărul”, „Universul”, „Zorile”, sau publicațiile democratice „Cuvîntul liber”, „Arena”, precum și apelurile

unor organizații democratice internaționale se constituie în dovezi grăitoare ale militantismului revoluționar și patriotic ridicat la parametri înaltei conștiințe a membrilor Partidului Comunist Român, care puneau mai presus de orice interes personal datoria față de cauza supremă a poporului, a patriei. Peste ani, Gheorghe Dumitrache, unul din tovarășii de luptă, relevând extraordinara tărie de caracter, dirzenia cu care tovarășul Nicolae Ceaușescu a înfruntat forțele represive în timpul procesului din 1936, arăta : „Era mai tînăr decît majoritatea celor arestați, dar prin abnegația și dirzenia sa constituia un exemplu și un îmbold pentru fiecare dintre noi în pr'vința comportării în fața justiției burgheze . . . ne-a arătat atunci «pe viu» ce înseamnă a-ți păstra demnitatea de revoluționar în cele mai grele încercări”¹⁹

Procesul de la Brașov, ca și alte procese anticomuniste și antimuncitorești din perioada interbelică, a fost organizat din punct de vedere al apărării militanților implicați de Biroul juridic al Partidului Comunist Român, condus în acel timp de Lucrețiu Pătrășcanu. Avocații apărării, cunoscuți militanți antifasciști s-au străduit să demonstreze lipsa de temeii juridic, pe care o aveau acuzațiile în ansamblul lor, subliniind ideea că a califica drept „crimă împotriva liniștii publice” și „atentat la siguranța statului”, o activitate politico-patriotică, antifascistă și a-i priva de libertate pe cei ce desfășurau o asemenea activitate, reprezenta nu numai o gravă eroare juridică, ci și un act cu consecințe nefaste, periculoase, pentru țară, pentru interesele naționale ale poporului român. O asemenea orientare a dezbaterilor procesului a fost înțeleasă și sprijinită efectiv de atitudinea demnă, revoluționară, adoptată de cei mai mulți militanți implicați în proces, de numeroși martori audiați de apărare. Astfel, unul din martori, „Vasile Ilină, spune că îl cunoaște pe Nicolae Ceaușescu ca antifascist și că acesta i-a vorbit despre Frontul popular, Comitetul contra scumpetei și Blocul Democrat”²⁰. O atare declarație relatată de presa vremii, pune în evidență rolul principal ce i-a revenit tovarășului Nicolae Ceaușescu în cadrul procesului de la Brașov, căruia a urmărit să-i dea caracterul unei dîrze confruntări politice. Trebuie spus că, în decursul anchetei, ca și în timpul procesului, a rezultat limpede încercarea autorităților de a opri extinderea influenței P.C.R. în rîndul maselor populare, de a împiedica pe cei mai de seamă militanți comuniști să-și desfășoare activitatea. În acest sens, este semnificativ faptul că în timpul preliminarilor procesului și apoi în primele zile ale acestuia, jurații Tribunalului militar au căutat motive pentru a-l îndepărta pe tovarășul Nicolae Ceaușescu de la dezbateri. Așa se face că în cea de a patra ședință a procesului, în ziua de 30 mai, 1936, pentru atitudinea de solidaritate cu unul din militanții antifasciști, tovarășul Nicolae Ceaușescu a fost judecat pe loc, condamnat la 6 luni închisoare și exclus de la dezbaterile ulterioare ale procesului. Incidentul s-a produs cînd unul dintre acuzați, mecanicul V. Tarnovski, revoltat de expresiile jignitoare folosite la adresa luptătorilor antifasciști, a protestat vehement, protest considerat ca un ultraj adus instanței de judecată. S-a luat pe loc hotărîrea de a-l exclude pe acuzat din sală și de a-l judeca în lipsă. Procesul verbal al ședinței, purtînd data de 30 mai 1936, precizează în mod oficial urmarea acestui incident.

„Noi, colonel Gheorghe Radu, președinte al Consiliului de război al Corpului 5 armată, întrunit în ședința publică în vederea judecării procesului acuzaților formînd obiectul dosarelor nr. 55 și 56 193, consemnăm că, excluzîndu-l din ședință pe acuzatul Tarnovski Vladislav, zis Vladimir, pentru faptul prevăzut la art. 14 din codul de justiție militară, ca element agitator, urmărind să împiedice desfășurarea procesului, acuzatul

Nicolae Ceaușescu a proferat cuvintele : Atunci ne solidarizăm toți cu Tarnovski și, ridicându-se, i-a incitat pe ceilalți acuzați să-i urmeze exemplul, gesticulind și ofensând astfel pe președinte și instanța printr-o atitudine și expresii ireverențioase”²¹. Peste o săptămână, la 6 iunie, procesul militanților comuniști și antifasciști de la Brașov s-a încheiat cu pronunțarea unor pedepse care au totalizat 14 ani închisoare, 280 000 lei amendă și 45 de ani interdicție politică. Cea mai aspră condamnare a fost rezervată comunistului Nicolae Ceaușescu : doi ani închisoare, la care se adăugau 6 luni de detenție dată în timpul procesului, 2000 lei amendă și un an de domiciliu obligatoriu. Cei doi ani și jumătate de închisoare, plus povara amenzii greu de suportat de o familie nevoiașă, la care se adăuga interdicția de a părăsi satul natal după executarea sentinței, constituiau, desigur, o pedeapsă grea pentru militantul revoluționar Nicolae Ceaușescu. „Pentru piine, pace, libertate, tânărul Nicolae Ceaușescu va întâlni în ocnele țării noastre peste 1500 de deținuți, cu care cu ani în urmă și-a luat sarcina de-a lumina poporul” — scria la 11 iunie 1936 ziarul „Arena”. Anii de temniță petrecuți între zidurile întunecate și umede ale Doftanei, nu i-au înfrînt voința de luptă. Izvorul tăriei și dîrzeniei sale, spiritului de sacrificiu erau devotamentul față de partid, patriotismul înflăcărat, credința fermă în idealul căruia i-a închinat viața.

Ziaristii prezenți la proces au fost impresionați de personalitatea militantului comunist Nicolae Ceaușescu, pe care au dorit să-l cunoască îndeaproape, să discute cu el. Aflat în acele zile la Brașov, poetul Eugen Jebeleanu arăta, în articolul intitulat *Impresii de la un proces*, că prin profunzimea concepțiilor și convingerilor politice, prin atitudinea consecvent antifascistă și patriotică, în pofida vârstei, tânărul comunist Nicolae Ceaușescu era inzebrat cu „inteligență de o maturitate surprinzătoare”²².

La câteva zile de la încheierea procesului antifascist de la Brașov, ziarul „Arena” publica un semnificativ articol, intitulat *Ceaușescu*, în care printre altele se arăta : „Cine nu cunoaște dîrzenia acestui antifascist. Era într-o simbătă seara. La ședința Comitetului antifascist din Sectorul Negru erau adunați 40 — 50 de tineri. Ceaușescu printre ei. Poliția cu metodele ei de hipnoză cu vîna de bou, prigonea și atunci pe antifasciști. Toi aceștia sînt arestați, tunși, bătuți și reținuți pînă luni dimineața. Luni seara sediul se deschide din nou. Mereu printre primii — Ceaușescu. Din nou poliția, din nou arestări, din nou bătaie, și după o deținere de alte două zile din nou eliberați. Și Ceaușescu iarăși printre primii la deschiderea sediului, la munca de organizare a tineretului nu pentru a profana morminte, nu pentru a smulge coroana de pe Mormîntul Eroului Necunoscut cu inscripția „Vrem pace”, nu pentru a sparge geamuri (cum făceau legionarii — n.n. — St. L.), ci în dorința de un trai mai bun, de lumină, decultură, de progres, de pace. Fiu de țăran, ieșit din popor, acest tânăr intrat în viață la o vîrstă fragedă începe să știe că trebuie să vrea. Și își revendică mereu ale lui vreri.

Ieri la București, la Craiova, apoi la Ploiești și în Valea Prahovei își spunea tovarășilor de muncă ale lui și ale lor dureri, ale lui și ale lor dorinți. Și de aceea a simțit efectele hipnozei cu vina de bou. De aceea a fost adus în fața Consiliului de război din Brașov. De aceea, chiar în cursul dezbaterilor și pentru motive considerate de Consiliu drept ultraj, tinărul Ceaușescu este condamnat la 6 luni, în afară de lungă prevenție și sentință pe care o va da onoratul Consiliu la sfârșitul procesului . . . ”.

Procesul militanților comuniști și antifasciști de la Brașov din mai — iunie 1936, rămâne gravat în istoria poporului nostru ca un moment cu adinci și multiple semnificații. El a prilejuit punerea în valoare în mod public și mai puternic, a personalității tovarășului Nicolae Ceaușescu, a patriotismului înflăcărat, fermității și clarviziunii politice cu totul excepționale, care l-au caracterizat din fragedă tinerețe pe conducătorul de azi al partidului și statului nostru. Procesul de la Brașov, al militanților comuniști și antifasciști în frunte cu tinărul Nicolae Ceaușescu, a reprezentat un moment de seamă al înfăptuirii concepției tactice a Partidului Comunist Român, concepție care urmărea transformarea înscenărilor judiciare îndreptate contra militanților săi în mijloace active de luptă, de afirmare a necesității stringerii rîndurilor tuturor forțelor naționale patriotice antifasciste, în scopul salvării viitorului democratic și independent al poporului român.

NOTE

¹ Nicolae Ceaușescu, *60 de ani de slujire devotată a poporului, de luptă pentru dreptate socială și libertate națională, pentru construirea socialismului și ridicarea bunăstării maselor, pentru independența patriei, colaborare internațională și pace*. Expunere la adunarea festivă din Capitală consacrată aniversării a 60 de ani de la făurirea Partidului Comunist Român, 8 mai 1921, Edit. politică, București, 1981, p. 6.

² *Documente din istoria partidului comunist și a mișcării muncitorești revoluționare din România (mai 1921 — august 1924)*, Edit. politică, București, 1970, p. 734—735.

³ Vezi Olimpiu Matichescu, *45 de ani de la Procesul de la Brașov al militanților comuniști și antifasciști*, în „Revista de istorie”, tom 34, nr. 6, iunie 1981, p. 1049—1062; *Mai—iunie 1936. Procesul de Brașov — un proces de amplă rezonanță politică în istoria interbelică*, în „Magazin istoric”, tomul XV, nr. 4 (169), aprilie 1981, p. 6—11.

⁴ „Monitorul oficial”, nr. 83 din 7 aprilie 1934.

⁵ Ioan Scurtu, *Partidele politice din România (1918—1948)*, în „Studii și articole de istorie”, XXXIII—XXXIV, 1976, p. 221—222.

⁶ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 25 dosar 4189, f. 124—128; „Dimineața”, nr. 10028 din 27 noiembrie 1934.

⁷ Vezi *Organizații de masă legale și ilegale, create, conduse sau influențate de P.C.R. 1921—1944*, vol. I, Edit. politică, 1970, vol. II, Edit. politică, 1981; Gh. I. Ioniță, *P.C.R. și masele populare (1934—1938) (Partidul Comunist Român inițiator, conducător și dinamizator al mișcării democratice, antifasciste din România în anii 1934—februarie 1938)*, ed. a II-a, revăzută și adăugită, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1978, p. 143—187.

⁸ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *Unitate, continuitate și ascensiune în mișcarea muncitorească din România 1821—1948*, Edit. Academiei R.S.R., București, 1981, p. 161—163.

⁹ *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, Edit. politică, București, 1975, p. 42.

¹⁰ *Omagiul președintelui Nicolae Ceaușescu*, Edit. politică, București, 1978, p. 31—32.

¹¹ *Comitetul Național Antifascist*, Edit. politică, București, 1985, p. 221—237.

¹² *Ibidem*; *Contribuția esențială a tovarășului Nicolae Ceaușescu la reorganizarea U.T.C. la unirea mișcării tineretului în lupta împotriva fascismului, la asigurarea unei dezvoltări noi, socialiste a patriei*, Edit. politică, București, 1980, p. 9—47.

¹³ *Ibidem*, p. 20.

¹⁴ *Concepția Partidului Comunist Român, a secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu privind locul și rolul tineretului, al organizațiilor sale revoluționare în viața social-politică a României socialiste*, Edit. politică, 1982, p. 40.

¹⁵ Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., cota A XIX-57.

¹⁶ Olimpiu Matichescu, *op. cit.*, p. 1054.

¹⁷ Apud Olimpiu Matichescu, Stelian Neagoe, *Ani de luptă comunistă, 1933—1944*, Edit. politică, București, 1982, p. 117.

¹⁸ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul 85. dosarul 1, f. 40.

¹⁹ Apud Ion Ardeleanu, *Personalitatea și activitatea tânărului revoluționar comunist Nicolae Ceaușescu — strălucită întruchipare a celor mai înalte virtuți ale clasei muncitoare, ale întregului nostru popor*, în vol. *Concepția Partidului Comunist Român, a secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, privind locul și rolul tineretului, al organizațiilor sale revoluționare în viața social-politică a României socialiste*, Edit. politică, București, 1982, p. 26.

²⁰ Olimpiu Matichescu, *op. cit.*, p. 1056.

²¹ Michel P. Hamelet, *Nicolae Ceaușescu, Biografie și texte selectate*, Edit. politică, București, 1971, p. 23.

²² Cf. *Pagini din cartea rezistenței naționale antifasciste și antiimperialiste a poporului român*, vol. 1, Edit. Eminescu, 1984, p. 109—110.

LE PROCÈS DE BRAȘOV DE 1936 — MANIFESTATION ANTIFASCISTE DU PEUPLE ROUMAIN

Résumé

L'étude démontre que le procès des militants communistes de Brașov de mai—juin 1936 reste gravé dans l'histoire du peuple roumain comme un moment ayant de profondes et multiples significations. Il a occasionné la mise en valeur de manière publique et puissante de la personnalité du camarade Nicolae Ceaușescu, de l'ardent patriotisme, de la fermeté et de la clairvision politique exceptionnelles qui ont caractérisé dès sa jeunesse, le dirigeant d'aujourd'hui du parti communiste et de l'Etat roumain. Le procès de Brașov des militants communistes et antifascistes à leur tête le jeune Nicolae Ceaușescu, a représenté un moment important de la conception théorique du Parti Communiste Roumain, conception qui poursuivait la transformation du procès monté aux militants communistes en moyens actifs de lutte, d'affirmation de la nécessité de ressever les rangs de toutes les forces nationales patriotiques antifascistes, dans le but de sauver l'avenir démocratique et indépendant du peuple roumain.

PREOCUPĂRI PROGRAMATICE ALE MIȘCĂRII SOCIALISTE DIN ROMÂNIA. 100 DE ANI DE LA PUBLICAREA PRIMULUI PROGRAM MARXIST DIN ȚARA NOASTRĂ „CE VOR SOCIALIȘTII ROMÂNI”

NATALIA TAMPA

Paralel cu acțiunea de răspindire și explicare a tezelor de bază ale învățături marxiste, care a permis analiza stărilor reale din țara noastră în lumina acestei învățături, socialiștii români au căutat nu numai să descifreze sensul dezvoltării acestei realități ci și să găsească modalitățile concrete de înlăturare a obstacolelor care îngreunau progresul pe aceste meleaguri, să stabilească obiectivele și tactica de luptă ale clasei muncitoare în condițiile specifice de atunci ale României. De aici necesitatea elaborării unor documente programatice care să arate sarcinile imediate și de perspectivă, precum și metodele și mijloacele ce trebuiau folosite pentru realizarea acestora.

Literatura de specialitate a făcut cunoscute mai multe schițe programatice elaborate de socialiștii români în ultimele două decenii ale secolului trecut. Din analiza acestor schițe de program vedem că încă de atunci socialiștii români înțelegeau o latură dintre cele mai importante ale socialismului științific și anume, necesitatea răsturnării modului de producție capitalist, iar revoluția socială o vedeau ca mijloc de realizare a acestei transformări. „Așadar, întâia condiție care e necesară pentru transformarea societății actuale și statului actual, bazate pe violență, în statul poporului — se scria în gazeta „Besarabia” este *expropriarea pământului și instrumentelor celor mari de muncă spre exemplu prin cumpărare (. . .) și transmiterea lor în mâinile asociațiilor de muncitori*. Înlocuirea stăpînului fabricii și a proprietarului moșiei cu societatea muncitorilor, iată ce trebuie să ceară în privința economică adevărații democrați și amici ai poporului”¹.

Socialiștii români au meritul de a fi înțeles de timpuriu că socialismul științific nu este o dogmă, că nu se aplică la fel în toate țările ci este necesar să se țină seama de condițiile specifice din fiecare țară. Într-un document intitulat *Ce e de făcut?*, descoperit de noi în arhive² și provenind — după părerea noastră — de la socialistul Nicolae Russel — se încerca o analiză a condițiilor din țara noastră pentru a descifra modalitățile de acțiune, pentru a găsi cele mai bune soluții. Autorul își propunea să analizeze din punct de vedere economic, moral, politic, social și cultural societatea românească. Russel sublinia că în primul rînd este necesară o activitate de clarificare, de lămurire a maselor populare asupra situației grele în care se află, a cauzelor acestei situații, deoarece acesta este „cel dintîi și indispensabil pas către îndreptare”. Se impunea o analiză temeinică a realităților din România. „Trebuie să ne facem justă ideea despre starea adevărată a lucrurilor, trebuie să ne dăm un cont despre aceea unde sîntem, precum și aceea ce sîntem și ce ar trebui să fim”³. Această analiză era necesară deoarece mijloacele pe care urma să le folosească erau diferite,

în funcție tocmai de aceste condiții. „Fiecare popor ca și fiecare individ — se scria în document — are chipul lui, caracterul lui, viața și istoria lui și prin urmare și calea lui deosebită de dezvoltare”. Pledînd pentru luarea în considerație a condițiilor specifice din fiecare țară, socialiștii români nu excludeau existența legilor generale sociale.

Sarcina socialiștilor români era de a face o analiză serioasă a situației poporului român pentru a putea stabili calea pe care să meargă el în dezvoltarea lui și „pe cît va sta în puterile noastre de a-i ușura mersul, de a-i scurta drumul”. Societatea socialistă era apreciată, în lumina materialismului istoric, ca rezultat al evoluției sociale și într-o continuă transformare. „Socialismul — scria N. Russel — nu este decît un drum fără sfîrșit, care se începe în timpurile noastre și nu se va mîntui niciodată ”⁴.

Dintre încercările programatice elaborate de socialiștii români în acești ani s-a remarcat lucrarea dr. Nicolae Russel *Un studiu psihiatric urmat de cîteva comentarii asupra ideilor sănătoase*, cea mai amplă și argumentată schiță programatică a mișcării socialiste din România de la sfîrșitul deceniului opt al secolului al XIX-lea. Începînd cu această dată programele elaborate de socialiști își vor contura structura comună, fiind alcătuite în general din două părți : o parte teoretică și una practică⁵. Partea teoretică încerca să demonstreze caracterul obiectiv al instaurării societății socialiste. Totodată se analiza situația social-economică, politică și culturală a țării, evidențiindu-se problemele fundamentale cu care se confrunta poporul român. Partea practică conținea o serie de revendicări imediate sociale și politice, în favoarea clasei muncitoare și a altor pături sociale, revendicări ce aveau menirea de a îmbunătăți situația acestor clase chiar în cadrul orînduirii capitaliste.

În prima parte studiul dr. N. Russel combătea denaturările susținute de ideologia burgheziei, îndeosebi în paginile revistei „Mișcarea națională”. La acuzația că socialiștii propovăduiesc împărțirea tuturor averilor, Russel răspundea că socialiștii doresc numai „reîntoarcerea tuturor instrumentelor mari de muncă (pămînt, fabrici, drumuri de fier) din proprietatea individuală de astăzi în proprietatea colectivă a grupărilor (colectivităților) de muncitori”, cu alte cuvinte „numai *instrumentele mari de muncă* care (. . .) au fost răpîte prin dreptul pumnului și prin viclenie de la colectivitățile omenesti de către indivizi răpitori și monopolisți, numai acele instrumente, reîntoarse adevăraților lor proprietari vor deveni proprietate colectivă”⁶. Studiul făcea o deosebire clară, argumentată între socialismul utopic și socialismul științific, afirmînd că „era utopiștilor a trecut”, iar socialismul a fost așezat pe baze științifice. Autorul analiza „ideile sănătoase”, respectiv ideile socialiste, demonstrînd cum chiar în cadrul orînduirii capitaliste apar și se maturizează acei factori care în mod inevitabil vor duce la răsturnarea acestei orînduiri. Socializînd la maximum producția, capitalismul concentrează în mari unități de producție mulți muncitori la un loc, fără deosebire de neam, religie, profesie. Aceasta îi ajută pe muncitori „să-și înțeleagă solidaritatea lor și să uite toate deosebirile naționale și religioase, să se organizeze și să se unească strîns pentru apărare”.

Societatea socialistă era văzută, la fel ca și în documentul *Ce e de făcut?*, ca „o direcțiune cunoscută a progresului social”, care „pornind de la revoluția socială, adică de la epoca socializării complete a capitalului și a trecerii instrumentelor mari de producțiune în posesiunea colectivităților muncitoare merge pînă la infinit”.

Merită a fi evidențiat faptul că încă la acea dată socialiștii români înțeleseră, conform învățăturii marxiste că însăși societatea socialistă se va afla într-o continuă dezvoltare „Societatea va trece pe nesimțite și în mod fatal după legile evoluțiunii printr-un șir infinit de forme, pentru a ajunge odată la o *formă ideală*, când pământul întreg sau părțile lumii întregi nu vor fi decît o singură familie, în care producțiunea și distribuțiunea nu se vor face decît conform principiului: *fiecare muncește cît poate și consumă atita cît are trebuință* (comunism)”⁷.

În lumina socialismului științific se afirma necesitatea ca să se folosească toate condițiile create de însăși orînduirea capitalistă pentru „a accelera mersul procesului de evoluție”⁸. În acest scop socialiștii trebuie să se folosească de toate mijloacele, de la propagandă la organizarea maselor populare, astfel ca în momentul favorabil să opună „forțelor organizate a minorității capitaliste puterea și mai bine organizată a poporului și să poată chiar fără a vărsa o picătură de sînge a sfărîma ordinea socială actuală”⁹. Orînduirea capitalistă urma să fie înlocuită de „colectivismul” care este „numai o fază a evoluției care în mod fatal trebuie să urmeze fazei capitaliste a societății”.

Partea a doua a lucrării conține o seamă de puncte programatice ale mișcării socialiste din țara noastră. Pe prim plan este pus principiul desființării proprietății private asupra principalelor mijloace de producție și trecerii acestora în proprietatea poporului. Realizarea acestui principiu ar fi zdruncinat înseși bazele orînduirii capitaliste. În program acest principiu era formulat astfel: „sechestrarea proprietăților private asupra instrumentelor mari de muncă (fie naturale, fie capitaliste) și trecerea lor în proprietatea colectivă a grupurilor agricole și industriale ale muncitorilor”¹⁰.

Programul mai înscrisa printre revendicările pentru care își propunea să militeze: înlăturarea vrăjmășiei și concurenței între popoare cu toate urmările lor: războaie, cuceriri, despotism etc.; asigurarea tuturor copiilor învățămîntul egal, general și profesional; asigurarea tuturor oamenilor vîrstnici de ambe sexe instrumentului de muncă și prin urmare a mijloacelor de existență (deci dreptul la muncă pentru cei adulți — n.n.), asigurarea existenței în timpul de boală și bătrînețe, emanciparea femeii etc”.

Programul din 1880 trebuie privit ca rezultat al efortului comun al mai multor socialiști. Militanta socialistă Sofia Nădejde scria că „punctele programului erau mereu discutate și comparate cu teoriile marxiste. Fiecare își dădea cu părerea”¹². Această apreciere este confirmată și de publicarea programului în ziarul „Înainte” și de dezbaterile lui în coloanele presei¹³.

Ca urmare a diverselor teorii socialiste cu largă circulație europeană, precum și a limitelor determinate de stadiul de dezvoltare a mișcării socialiste din țara noastră la acea dată, programul din 1880 conținea și unele idei proudhoniste și lassaliene combătute de Marx în *Critica programului de la Gotha* și în alte articole. „Ca orice program neexperimentat — scria Sofia Nădejde — avea desigur puncte neclare. Dar care program politic nu le are?” Aceste limite vor fi însă depășite în anii următori, pe măsura dezvoltării mișcării socialiste și muncitorești din România.

Începînd cu primii ani ai deceniului 9 al secolului trecut, pe măsura creșterii numerice și maturizării clasei muncitoare, a dezvoltării organizațiilor socialiste, se făcea tot mai simțită necesitatea elaborării unui document programatic care să reflecte și să corespundă acestor condiții.

Socialiștii români își însușiseră aprecierea lui Engels că „un program nou reprezintă întotdeauna un drapel arborat în mod public, iar lumea judecă partidul după el”¹⁴. „Ca să avem puterea de a învinge — scria revista „Dacia viitoare” la 15 aprilie 1883 — ceea ce ni se cere mai întâi este un *program bine definit a aspirațiilor noastre*, fie el oricât de general, apoi a ne da bine seama de situațiune, în fine, și mai presus de toate, *unire*” (subl. ns.)¹⁵.

În februarie 1885 Ioan Nădejde semna articolul *Partidele burgheze și socialiștii* în care scria : „Partida socialistă română (. . .) *trebuie să vie înaintea lor* (a muncitorilor de la orașe și sate — n.n.) *cu un program teoretic și practic*, care să arate calea de urmat pentru a îmbunătăți și schimba starea ticăloasă a poporului” (subl. ns.)¹⁶.

Sarcina redactării noului program i-a revenit lui C. Dobrogeanu-Gherea, care a elaborat studiul-program *Ce vor socialiștii români*, apreciat cu deplin temei de secretarul general al P.C.R., tovarășul Nicolae Ceaușescu, drept „primul program al mișcării revoluționare marxiste din țara noastră”¹⁷.

Studiul Ce vor socialiștii români. Expunerea socialismului științific și programul socialist este o lucrare de cca. 150 pagini și a fost publicat în „Revista socială”, în numărul cvadruplu 8—11 din septembrie 1885, care a apărut însă în mai 1886¹⁸. Documentul conține, în afară de „introducere” și „suplimente”, două părți : prima analizează „Socialismul științific european”, iar a doua „Socialismul în România”.

Acest document programatic al mișcării revoluționare marxiste din țara noastră, care exprimă gradul de maturizare politică și ideologică a revoluționarilor români, avea menirea să explice maselor populare esența socialismului științific, să demonstreze că socialismul are condiții favorabile de afirmare și dezvoltare pe pământul românesc, să pregătească centralizarea pe baze politice, organizatorice și ideologice unitare a organizațiilor socialiste și muncitorești existente în România¹⁹.

Programul redactat de C.D. Gherea este însă rodul muncii multor militanți socialiști. Referindu-se la aceasta Constantin Mille scria într-o revistă socialistă franceză : „Cercul de studii sociale de la București și „Revista socială” de la Iași lucrează acum la elaborarea acestui program care trebuie să apară în scurtă vreme în „Revista socială” pentru a fi supus aprecierii socialiștilor români ; în urma acestei probe programul va rămâne în mod definitiv programul socialiștilor români”²⁰.

Elaborînd programul Partidei muncitorilor, C. Dobrogeanu-Gherea era conștient că prin înfăptuirea lui se va schimba radical nu numai situația clasei muncitoare, ci și a maselor exploatare și asuprite de la orașe și sate, a întregului popor român. Nu este întâmplător că el își începe studiul *Ce vor socialiștii români*, avînd ca subtitlu *Expunerea socialismului științific și programul socialist*, cu un motto din versurile patriotice ale lui Dimitrie Bolintineanu : „Iubește a ta țară/, iubește umanitatea/, Te luptă ! dă chiar viața ca binele să-i faci/ Iubește adevărul, iubește libertatea !/ Și înaintea morții de frică să nu taci”²¹.

În *Introducere*, dovedind o profundă înțelegere a socialismului științific, C.D. Gherea enunță câteva principii care l-au orientat în alcătuirea acestui program. „Noi — releva el — venim în numele unui viitor frumos, unei vieți mărețe și ridicăm steagul socialismului științific european, al socialismului muncitorilor. (. . .) *trebuie să luminăm pe toți despre ce este socialismul științific ; mai trebuie să dovedim că socialismul are loc*

în țara aceasta și că nu-i plantă exotică la noi, cum nu-i nici în Europa; trebuie să dovedim că viitorul e al socialismului”²² (subl. ns.).

Încă în *Introducere*, Gherea subliniază că socialismul științific n-are nici un amestec nici cu metoda socialismului utopic, nici cu chipul, cum își „plăsmuiește acela societatea”. „Socialismul științific — remarcă el — se întemeiază pe cea mai mare generalizare la care a ajuns știința, pe *evoluție*. Socialismul științific știe că (. . .) societatea de azi (capitalistă — n.n.) este ieșită dintr-o largă evoluție, al cărei început se pierde în întunericul timpului și a trecut prin o mulțime de forme pînă ce a ajuns așa cum este”²³. Tot în *Introducere* C. Dobrogeanu-Gherea își propunea să facă o sistematizare a ideilor socialismului științific, fără a avea pretenția — după cum cu modestie sublinia autorul — „de a arăta în citeva fețe socialismul pe întregul și pe larg; mai degrabă am zice că facem o schițare”²⁴.

C. Dobrogeanu-Gherea își împarte lucrarea în două. În partea întâi, scria autorul „arătăm ce este socialismul științific european: în a doua vorbim despre socialismul românesc, ori cum am zis, dovedim că socialismul își are loc și în țara noastră, chiar ținînd seama de împrejurările României, deosebite de ale altor țări”²⁵.

În prima parte — intitulată *Socialismul științific european* — autorul argumenta, pe baza legilor care guvernează dezvoltarea socială, caracterul obiectiv al instaurării orînduirii socialiste. C. Dobrogeanu-Gherea analiza factorii determinanți ai trecerii societății omenеști prin diferite stadii de dezvoltare, de la comuna primitivă la era *robiei*, epoi la cea a servagiului și apoi în faza *salariatului*, subliniind că factorul economic este acela care cere schimbarea formelor sociale. „Contrazicerea între cerințele materiale ale societății și mecanismul prost care nu putea îndestula societatea de atunci . . . acestea au fost pricina de căpetenie a prefacerii”²⁶.

Oprindu-se mai mult la analiza societății capitaliste în genere, Gherea reliefa, în lumina socialismului științific, contradicția principală a acestei orînduirii. „În societatea modernă (burgheză — n.n.) — releva autorul — producțiunea are forma colectivă, pe cînd apropierea produselor este individuală”²⁷. Soluția pentru rezolvarea acestei probleme — aprecia Gherea — constă în nimicirea contradicției, adică „să se facă și apropierea colectivă ca și producțiunea”²⁸.

C. Dobrogeanu-Gherea evidențiază necesitatea revoluției sociale pentru răsturnarea puterii politice a capitaliștilor. „Dacă revoluția proletară va fi pașnică ori sîngeroasă n-are nimica a face, pentru că nu vărsarea de sînge dă unei transformări sociale caracterul revoluționar”²⁹.

Gherea fundamentează rolul istoric al proletariatului, acela de a lichida pe cale revoluționară modul de producție capitalist și a instaura o orînduire nouă, societatea socialistă. „Proletariatul are chemarea istorică de a realiza forma viitoare socială, apropierea (proprietatea — n.n.) colectivă”. Este formulată totodată, pentru prima dată în literatura socialistă română teza, potrivit căreia proletariatul, cucerind puterea va instaura prima sa dictatură pentru a-și putea întări poziția sa de clasă conducătoare și a trece la construirea noii societăți socialiste. „Poporul, proletariatul — scria Gherea — ajungînd la putere după revoluția socială, proletară, va întrebuița dictatura de clasă ca mijloc pentru a-și întări domnia, pentru a organiza formele de viață ale societății socialiste”³⁰.

Un capitol din această primă parte a programului socialist din 1886 se referă la „societatea viitoare”. Pe baza învățăturii marxiste Gherea demonstra că în „societatea viitoare” va fi desființată contradicția dintre

caracterul social al producției și caracterul individual al proprietății. În această societate urma ca „nația să ajungă singură proprietară a tuturor instrumentelor de muncă, asupra pământului, minelor, fabricilor și altor așezăminte industriale, asupra drumurilor de fier etc”³¹. Teoreticianul român schițează apoi avantajele noii societăți socialiste pentru imensa majoritate a poporului. „Omul, pentru întâiași dată stăpîn pe natură și pe producțiune, își va vedea asigurată libertatea și nu va privi cu groază în viitor. Această urmare a apropiierii colective este una dintre cele mai însemnate pentru societatea socialistă și totodată arată cît de nedrepti sînt acei care numesc socialismul robia viitoare”³⁰.

Partea a doua a lucrării, intitulată *Socialismul în România* este o analiză originală a stadiului de dezvoltare a societății românești. Analizînd realitățile sociale economice și politice din țara noastră, Gherea demonstra cu argumente incontestabile că aceste condiții erau favorabile apariției și dezvoltării socialismului pe pământul românesc. El răspundea astfel la întrebarea ce avea să fie reluată de repetate ori în mișcarea socialistă românească din acea epocă: „este socialismul la noi o plantă exotică?”, argumentînd că socialismul este o expresie a dezvoltării sociale, o cerință obiectivă a realităților românești³³.

C. Dobrogeanu-Gherea a înțeles necesitatea de a analiza condițiile obiective din țara noastră și de a elabora programul politic al socialiștilor ca și tactica de luptă în concordanță cu aceste condiții. Aceasta era o dovadă după cum aprecia autorul — că socialiștii sînt „în totul uniți cu socialismul științific și se deosebesc de cel utopic”. „Școlari ai socialismului științific, membri ai marii familii europene — se scria în program — noi știm că felul activității noastre atîrnă de condițiile reale ale țării noastre și mai ales de cele economico-sociale”³⁴. În această parte a lucrării se face o amplă analiză a societății românești din a doua jumătate a secolului trecut, asupra claselor și poziției acestora, toate acestea, cu scopul „de a lămuri activitatea practică” a socialiștilor.

Trebuie remarcat că Dobrogeanu-Gherea aprecia reforma agrară din 1864, înfăptuită de Cuza și Kogălniceanu, ca o reformă progresistă în esența ei, ca „cel mai important factor ori rezultat al transformării noastre sociale” care desființase iobăgia, eliberase pe țărani de obligațiile de tip feudal. Faptul însă că prin această lege se lăsa o mare proprietate în mîna moșierilor ca și adoptarea legilor de învoielii agricole și îndeosebi a celei din 1872 au avut consecințe negative asupra dezvoltării țărănimii³⁵. Gherea analizează pe larg tipurile de arendă care s-au născut din lipsa de pămînt suficient pentru trebuințele țărănilor. „Folosindu-se de aceea că țăranul are o bucățică de pămînt de care e legat și prin urmare, nu poate închiria pămînt cine știe unde . . . proprietarul pune condiții cum vrea, îl încarcă pe țăran cu datorii, îl ruinează și-l stoarce, așa cum nu putea face boierul vechi, oprit chiar de interesul său”. Remediu pentru situația grea a țărănilor consta în *organizarea rațională a producțiunii*, organizare care însă în cadrul orînduirii burgheze nu se putea face.

Referindu-se la organizarea societății viitoare, Gherea aprecia că „nația trebuie să ajungă singură proprietară asupra tuturor instrumentelor de muncă, asupra pământului, minelor, fabricilor și altor așezăminte industriale, asupra drumurilor de fier etc. Nația, stăpînă peste toate instrumentele de muncă, va da producțiunii o direcție unitară și armonică”.

Gherea sublinia că „partida socialistă își ia însărcinarea colosală : de a lumina poporul muncitor din sate și orașe asupra stării lui, de a organiza

poporul în jurul unor cereri practice, care ating interesele lui și a căror realizare, pe de o parte, ar îmbunătăți starea lui de acum, iar pe de alta ar crea o stare de lucruri cât se poate mai potrivită pentru transformarea socialistă”. Și încheie : „această lucrare împreună cu propaganda socialismului științific în toate clasele societății cuprinde toată activitatea socialiștilor, este răspuns la întrebarea : Ce-i de făcut ?”³⁶.

Studiul „*Ce vor socialiștii români ?*” formula „un șir de cereri politice și economice, care „ar putea fi programul partidei socialiste muncitoare”³⁷. În *partea politică* a programului erau prevăzute : vot universal direct de la 20 de ani, desființarea armatei permanente și înarmarea poporului, autonomia comunală, libertatea presei și a întrunirilor, inviolabilitatea domiciliului, desființarea bugetului cultelor, învățământ liber și fără plată, justiția fără plată la toate instanțele și în toate privințele, egalitatea femeii³⁸. În *partea economică* se cerea trecerea proprietăților statului în stăpânirea comunelor, răscumpărarea treptată a proprietăților mari și trecerea lor la comune, desființarea tuturor dărilor indirecte și înlocuirea lor printr-un impozit progresiv, moștenirile de peste 10 000 de lei să fie supuse la taxe, deschiderea de credit tuturor societăților de lucrători care s-ar forma pentru întreprinderi industriale, deschiderea de credit comunelor rurale pentru a-și cumpăra unelte perfecționate de muncă, semințe bune etc.³⁹.

Gherea era conștient că realizarea acestui program general-democrat nu însemna transformarea societății în direcție socialistă ci numai crearea unor condiții mai prielnice pentru această transformare. „Acest program, se înțelege — scria Gherea — nu înseamnă deloc revoluția socială, cum o înțelegem noi, dar prin aducerea la îndeplinire a punctelor programului nostru, a tuturor ori a unora din ele, s-ar înlesni trecerea țării de la formele burgheze la cele socialiste, singurul lucru *practic* ce putem îndeplini în împrejurările în care ne aflăm, afară, se înțelege, de organizarea societăților de lucrători și de propaganda socialistă, care va fi scopul nostru de căpetenie”⁴⁰.

Realizarea revendicărilor cu caracter economic incluse în acest program ar fi însemnat limitarea exploatării și îmbunătățirea condițiilor de trai ale maselor populare. Revendicările cu caracter politic : votul universal, libertatea presei și a întrunirilor, egalitatea femeii, învățământ liber și gratuit etc. urmăreau ridicarea conștiinței maselor și lărgirea participării acestora la viața publică, ceea ce ar fi creat condiții pentru pregătirea proletariatului în vederea sarcinilor ce-i stăteau în față. Înscrierea acestor revendicări imediate în programul socialist era necesară și pentru lărgirea propagandei. „Chiar dacă n-am reuși în cererile noastre — scria C.D. Gherea — acest mijloc va fi de mare folos, propaganda teoretică socialistă va câștiga foarte mult, pe cînd altfel, fără cereri de îmbunătățire neîntîrziate a stării de azi, nu va fi în stare să atragă masele”⁴¹.

Programul din 1886 a stabilit atitudinea mișcării muncitorești și socialiste din România față de realitățile concrete din țară, obiectivele cu caracter economic și politic înscrise pe steagul de luptă al acesteia. S-a evidențiat totodată locul și rolul ce revin proletariatului pe scena politică românească.

Studiul-program *Ce vor socialiștii români* conține și unele aprecieri și teze greșite, ca urmare a stadiului de dezvoltare a mișcării socialiste din țara noastră ca și a influenței tezelor greșite care circulau în Europa⁴².

Programul *Ce vor socialiștii români* a fost supus unor largi dezbateri. S-au făcut multe propuneri pentru îmbunătățirea lui. „Prin scrisori ori prin viu grai — scria C.D. Gherea — unii din tovarășii noștri ne-au arătat părerile lor, ne-au spus unde cred ei că lucrarea noastră e greșită, unde nu ne-au înțeles, unde socot că ne contrazicem; alții ne-au spus în ce privește și pentru ce se unesc cu programul practic”⁴³. S-a propus, de exemplu, lărgirea programului practic, introducerea în partea economică a unor cereri de perspectivă și alte îmbunătățiri.

Luînd cunoștință de programul din 1886, Fr. Engels l-a apreciat în mod deosebit. Într-o scrisoare adresată lui Ioan Nădejde în ianuarie 1888 Fr. Engels scria : „Cu mare plăcere am văzut că socialiștii din România primesc, în programul lor, principiile de căpetenie ale teoriei care a izbutit a aduna într-un mănunchi de luptători mai pe toți socialiștii din Europa și din America. E vorba de teoria prietenului meu, răposatul Karl Marx”⁴⁴.

Multe din punctele programului de la 1886 vor fi preluate și uneori detaliate de către o seamă de organizații socialiste locale, în programele cu care ele se vor prezenta în campaniile electorale precum și în multe articole publicate în periodicele socialiste și muncitorești „Contemporanul”, „Revista socială”, „Drepturile omului”, „Munca” și „Critica socială”. Aceasta este o dovadă că programul elaborat de Gherea fusese însușit de organizațiile socialiste și acestea îl apreciau ca propriul lor program de acțiune. Aceste documente programatice și îndeosebi programul socialist din 1886 au avut un rol important în procesul de centralizare a organizațiilor socialiste într-un singur partid, de creare a Partidului Social Democrat al Muncitorilor din România.

Intensificarea răspîndirii socialismului științific, succesele obținute pe linia organizării politice și profesionale a muncitorilor, maturizarea politică și ideologică a acestora impuneau convocarea unui congres socialist român pentru a statua din punct de vedere organizatoric centralizarea mișcării socialiste la nivelul întregii țări, alegerea unei conduceri recunoscute, care să îndrume mișcarea socialistă și să adapteze programul socialiștilor din 1886 la noile condiții. „Trebuie să studiem bine și cu de-amănuntul toate nevoile țării — scria ziarul „Munca” — să vedem ce anume puncte din vechiul nostru program (cel din 1886 — n.n.) corespund situației de la noi, ce puncte noi trebuie să mai adăugăm și mai cu seamă să stabilim un program practic bine adaptat cu cerințele și nevoile unei țări agricole ca a noastră”⁴⁵.

Congresul socialiștilor români din 31 martie — 3 aprilie 1893 a hotărît centralizarea tuturor organizațiilor socialiste la scară națională prin făurirea Partidului Social Democrat al Muncitorilor din România. Totodată, la congres a fost dezbătut și aprobat programul partidului, care era o dezvoltare și adaptare creatoare a programului *Ce vor socialiștii români* la noile condiții, la noul stadiu de dezvoltare al mișcării revoluționare a proletariatului român.

Constituirea P.S.D.M.R. a reprezentat un moment de excepțională însemnătate pentru destinele luptei revoluționare a proletariatului și a maselor muncitoare din țara noastră. Prin principiile sale programatice, prin conținutul activității desfășurate, P.S.D.M.R. a contribuit într-o măsură și mai mare la afirmarea proletariatului pe scena politică a țării și a stimulat propagarea ideilor marxiste în rîndul maselor populare.

- ¹ „Besarabia”, an I, nr. 14 din 21 noiembrie 1879
- ² Arhiva C.C. al P.C.R., colecția 239, unitatea de păstrare nr. 543. Vezi și „Anale de istorie”, an XXIX, 1983, nr. 3, p. 134—139.
- ³ *Ibidem*
- ⁴ *Ibidem*
- ⁵ Elena Georgescu, *Tezaur din veacul trecut*, București, 1971, p. 84.
- ⁶ Dr. Russel, *Un studiu psihiatric urmat de cîteva comentarii supra ideilor sănătoase*, Tipo-litografia Buciumului român, Iași, 1880, p. 18.
- ⁷ Dr. Russel, *op. cit.*, p. 23.
- ⁸ *Ibidem*, p. 31.
- ⁹ *Ibidem*.
- ¹⁰ Dr. Russel, *op. cit.*, p. 32.
- ¹¹ *Ibidem*, p. 32—33.
- ¹² „Adevărul”, an. 49, nr. 15734 din 1 mai 1935.
- ¹³ „Înainte”, an. I, nr. 9 din 30 noiembrie 1880. Studiul a fost reprodus în continuare în numerele 10, 11 și 12 din 11, 18 și 25 ianuarie 1881. Vezi și Presa muncitorească și socialistă din România vol. I (1865—1900), partea I 1865—1889, Edit. politică, București, 1965, p. 72.
- ¹⁴ Karl Marx, Friedrich Engels, *Opere*, vol. 19, Edit. politică, București, 1964, p. 8.
- ¹⁵ „Dacia viitoare”, an. I, nr. 6 din 15 aprilie 1883.
- ¹⁶ „Drepturile omului”, an. I, nr. 15 din 19 februarie 1885.
- ¹⁷ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 8, Edit. politică, București, 1973, p. 261.
- ¹⁸ „Lupta”, an. III, nr. 53 din 18 mai 1886; Vezi și Ion Iacoș, *Cînd a apărut programul „Ce vor socialiștii români”*, în „Magazin istoric”, an. VII, 1973, nr. 7, p. 17.
- ¹⁹ Ion Iacoș, *Primul program marxist al mișcării muncitorești și socialiste din România*, în „Anale de istorie”, an XXII, 1976, nr. 3, p. 23—31.
- ²⁰ „La revue socialiste” (Paris), iunie 1886.
- ²¹ Constantin Dobrogeanu-Gherea, *Opere complete*, vol. 2, Edit. politică, București, 1976, p. 7.
- ²² *Ibidem*, p. 7.
- ²³ *Ibidem*, p. 8—10.
- ²⁴ *Ibidem*, p. 13.
- ²⁵ *Ibidem*.
- ²⁶ *Ibidem*, p. 32.
- ²⁷ *Ibidem*, p. 39.
- ²⁸ *Ibidem*.
- ²⁹ *Ibidem*, p. 41.
- ³⁰ *Ibidem*, p. 54—55.
- ³¹ *Ibidem*, p. 44.
- ³² *Ibidem*, p. 47.
- ³³ Augustin Deac, *Programul socialiștilor români din anul 1886*, în „Lupta de clasă”, seria a V-a, An. XLVI, nr. 10 din octombrie 1966, p. 45.
- ³⁴ Constantin Dobrogeanu-Gherea, *op. cit.*, p. 72.
- ³⁵ Nicolae Copoiu, *Primul program revoluționar marxist din România*, în „Era socialistă”, an. LVI, nr. 10 din mai 1976.
- ³⁶ Constantin Dobrogeanu-Gherea, *Op. cit.*, p. 112.
- ³⁷ *Ibidem*, p. 115.
- ³⁸ *Ibidem*, p. 115—116.
- ³⁹ *Ibidem*, p. 116.
- ⁴⁰ *Ibidem*, p. 13—14.
- ⁴¹ *Ibidem*, p. 120.
- ⁴² C. Dobrogeanu-Gherea privea în acest studiu cu oarecare scepticism dezvoltarea industriei în țara noastră, susținînd că burghezia română „n-are cel mai mic teren pentru a întemeia o industrie națională”. Această teză a fost corectată de Gherea în multe din lucrările sale ulterioare și îndeosebi în *Neoiobăgia*, unde scria că poporanismul „ocupă un loc destul de important în prima lucrare socialistă-marxistă (*Ce vor socialiștii români* — n.n.) și anume în partea în care tratează problema agrară”.
- ⁴³ Constantin Dobrogeanu-Gherea, *Op. cit.*, p. 195.
- ⁴⁴ „Contemporanul”, an VI, nr. 6 din ianuarie 1888, p. 571. Vezi și *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol. 1 (1865—1900) partea I (1865—1889), p. 188.
- ⁴⁵ „Munca”, an III, nr. 12 din 10 mai 1892.

PRÉOCCUPATIONS À CARACTÈRE DE PROGRAMME DU MOUVEMENT SOCIALISTE DE ROUMANIE. 100 ANS DEPUIS LA PUBLICATION DU PREMIER PROGRAMME MARXISTE DE NOTRE PAYS „QUE VEULENT LES SOCIALISTES ROUMAINS”.

Résumé

L'accroissement numérique de la class ouvrière, le développement des organisations locales de celle-ci pendant la dernière décennie du siècle passé ont imposé toujours davantage la nécessité de l'élaboration d'un programme d'action du prolétariat.

On connaît plusieurs essais d'élaboration de programme dûs aux socialistes roumains, dont *Le crédo des socialistes, Qu'y a-t-il à faire?*, *Une étude psychiatrique suivie de quelques commentaires concernant les idées saines*. Ces esquisses de programme ont constitué des prémices du premier programme marxiste du mouvement socialiste de Roumanie, publié par C. Dobrogeanu-Gherea en 1886 sous le titre *Que veulent les socialistes roumains*.

Le programme de 1886 a établi sur des bases scientifiques les principes du parti marxiste de la classe ouvrière de Roumanie, a préparé le terrain de la centralisation de toutes les organisations socialistes et ouvrières qui y déployaient leur activité.

C'est le mérite des socialistes roumains que d'avoir compris leur tâche historique, à savoir celle d'analyser les réalités objectives de Roumanie et d'élaborer, en appliquant le socialisme scientifique à ces réalités, leur propre programme d'action.

Le programme de 1886 argumentait solidement le caractère légitime et la nécessité du développement du mouvement socialiste de Roumanie. Il formulait en même temps la thèse concernant la mission historique du prolétariat et de son rôle dans la révolution.

Le programme *Que veulent les socialistes roumains* a présenté une importance particulière dans l'action visant à préparer le Congrès socialiste du 31 mars — 3 avril 1893 qui a statué la centralisation du mouvement socialiste à l'échelon national par la création du *Parti Social Démocrate des Ouvriers de Roumanie*.

FUNDAMENTUL TEORETIC AL FĂURIRII PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

DAMIAN HUREZEANU

În istoriografia mișcării muncitorești din România momentul creării Partidului Comunist, acum șaiszeci și cinci de ani, în mai 1921, ocupă un loc de prim-plan. Evenimentul este tratat într-o perspectivă cuprinzătoare, implicând descifrarea întregii dezvoltări a mișcării muncitorești, pătrunderea logicii procesului revoluționar din România¹.

Făurirea partidului a însemnat o mutație calitativă în cadrul mișcării, un punct nou al dezvoltării luptelor revoluționare din România. Fără situarea ei în istoria reală a mișcării muncitorești, ideea de mutație devine însă o formulă abstractă; ea n-ar reuși să pună satisfăcător în lumină nici frământările legate nemijlocit de crearea P. C. R., ambianța concretă a momentului respectiv, participarea factorilor de impulsivitate imediată — interni și externi — necum să lumineze întreg orizontul evolutiv al mișcării muncitorești. Mutația devine deci inteligibilă numai considerând-o în cuprinsul raportului dialectic dintre ascensiune și continuitate², dintre dobândirea unui prag calitativ nou și înscrierea acestui moment într-o „serie tendențială” a istoriei, într-un făgaș al unei deveniri care articulează strâns toate etapele parcurse de mișcarea muncitorească și revoluționară din România.

Interesează, evident, aspectul calitativ nou pe care-l marchează crearea P. C. R., dar interesează și premisele istorice care conduc la acest moment, desfășurarea liniei de continuitate în raza căreia se plasează evenimentul.

Ceea ce numim linie de continuitate este însă un concept polisemic în istorie. Poate avea sens de prelungire *tale-qualè* a unui fenomen, dar poate să aibă și accepție mai profundă, de permanență, ideea care îndeamnă să deslușim în materia fluidă a istoriei anumite constante legate de circumstanțele de viață ale unui popor. Cel mai adesea continuitatea evocă mesajul, spiritul unor fenomene, evenimente sau procese care sînt preluate, în împrejurările mereu înnoite ale istoriei, și încorporate moștenirii forțelor sociale sau politice care se succed permanent.

Deci, ceea ce numim linie de continuitate nu implică neapărat statism, nu înseamnă o curgere uniformă și nediferențiată, un „șir continuu”, și cu atît mai mult ea nu se prezintă ca atare în cazul mișcării muncitorești, fenomen prin excelență dinamic, cu rosturi și potențialități transformatoare.

Evoluția mișcării muncitorești din România învederează cu claritate o succesiune de etape distincte; fiecare cristalizează un anumit grad de maturitate a mișcării, exprimă anumite caracteristici de ordin organizatoric și politico-ideologic ale acesteia.

Pentru procesul dezvoltării mișcării muncitorești și socialiste pînă la crearea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România (1893)

situația e cît se poate de limpede. Transformările calitative de ordin organizatoric, politic și ideologic se succed cu rapiditate într-un proces de maturizare ascendentă care face posibilă formarea partidului, conduc la realizarea acestui moment de sinteză al evoluției mișcării. „Dezvoltarea mișcării muncitorești și rîspîndirea ideilor socialismului științific — relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu — au dus la formarea, în 1893, a Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România”³.

Ceea ce se cere subliniat este faptul că și după crearea P. S. D. M. R. mișcarea muncitorească și socialistă înscrie o traiectorie în care putem distinge etape și profiluri bine conturate. Pentru oricine studiază cu atenție trăsăturile mișcării la sfîrșitul secolului al XIX-lea, ale „vechii mișcări” cum se mai numea în publicistica socialistă de la începutul secolului al XX-lea, și caracteristicile mișcării muncitorești și socialiste din primul deceniu și jumătate al secolului nostru vor apărea clar diferențele, aspectele deosebitoare.

Într-un fel se constituie, de pildă, ideea de „luptă politică” în „vechea mișcare” și în altul în condițiile evoluției mișcării socialiste după 1905, cînd se pun bazele noii etape în dezvoltarea sindicatelor și cînd cercurile „România muncitoare” caută să creeze o bază de masă proletară cuprinzătoare pentru lupta politică. Într-un fel apelează la ideea luptei politice Morțun, Nădejde, Atanasiu, Radovici etc., care urmăreau cu deosebire ipotetice succese electorale, și în alt fel văd lupta politică Mihai Bujor, C. Racovski, Al. Constantinescu, D. Marinescu etc., care o considerau forma ce concentrează toate celelalte domenii de luptă și tînde să asigure accesul la putere al proletariatului. Într-un fel concep structura și acțiunea partidului liderii săi în intervalul 1893—1899 și în alt fel se poartă discuțiile privind organizarea, rolul și structura partidului la congresele din 1912—1914.

Un indiciu elocvent al fizionomiei diferite a mișcării socialiste pînă la defecțiunea „generoșilor” din 1899 și de la începutul secolului nostru înainte este tipul și pleiada de conducători care-și leagă numele de cele două etape. Ștefan Gheorghiu, Al. Constantinescu, I. C. Frimu, Gh. Christescu, D. Marinescu, Mihai Bujor, C. Racovski, Ecaterina Arbore, pentru a evoca numai cîteva figuri ale socialismului român la începutul secolului al XX-lea, și-au înscris cu strălucire numele în istoria mișcării noastre muncitorești⁴.

Este semnificativ că și în primul deceniu și jumătate de la începutul secolului al XX-lea mișcarea socialistă învederează o tendință de radicalizare, sau, altfel spus, este confruntată cu evenimente față de care reacționează printr-un plus de hotărîre și fermitate.

Iată, de pildă, viforosul an 907; în toiul evenimentelor revoluționare, și mai ales după aceea, se fortifică atitudinile și pozițiile favorabile adoptării unor transformări agrare mai hotărîte, întăririi legăturilor între muncitori și țărani, creșterii preocupărilor mișcării socialiste pentru problema agrară.

Războaiele balcanice găsesc mișcarea socialistă pe o poziție principială, chemînd la întărirea frontului proletar de luptă interbalcanic, la intensificarea spiritului ofensiv al clasei muncitoare, denunțînd energie cursa de rivalități în care se lăsaseră antrenate cercurile dominante din Balcani. Primul război mondial găsește mișcarea socialistă din România convinsă de necesitatea de a păstra vie și nealterată conștiința de clasă a proletariatului, de a rămîne credincioasă idelaurilor sale permanente, urmărind nu „să concilieze” antagonismele în numele „păcii civile” sau „uniunii

sacre”, așa cum au făcut exponenții unor mari partide socialiste ale vremii — mai ales social-democrații germani și francezi — ci să mobilizeze forța ofensivă a muncitorilor, să dezvăluie antagonismele și contradicțiile sociale. Mișcarea antirăzboinică pentru neutralitate, radicalizarea punctelor de vedere în problema agrară — mergând pînă la ideea desființării depline a marii proprietăți —, în cea privind structura partidului și rolul acțiunii politice⁵ — toate acestea reflectă deplasări pe o traiectorie ascendentă, într-un sens ce indică un plus de fermitate și combativitate a mișcării.

Pe plan internațional inițiativele, acțiunile și poziția mișcării socialiste sint prezidate de același spirit, sint pătrunse de același suflu. Conferința socialistă interbalcanică din 1915 de la București a fost printre cele dintii manifestări viguroase cu caracter internațional din timpul războiului care a ripostat social-oportunismului. De asemenea, cum se știe, socialiștii români au fost printre inițiatorii Conferinței internaționale socialiste de la Zimmerwald, alături de reprezentanții de stînga ai socialismului italian și elvețian⁶. Această acțiune de largă rezonanță în epocă condensează și dă expresie concentrată poziției social-democrației române în perioada neutralității.

Etapele pe care le-a parcurs mișcarea socialistă în jumătatea de secol premergătoare creării Partidului Comunist Român au sedimentat, deci, o experiență bogată și complexă, aptă să furnizeze elemente pentru noi dezvoltări creatoare. Este semnificativ că în anii avîntului revoluționar 1918 — 1921, cînd accentul și preocupările mișcării cădeau pe înnoire, numeroși militanți, purtători ai cursului înnoitor, n-au omis să sublinieze valoarea înaintată, în multe privințe semnificativă, a experienței mișcării socialiste în etapele precedente. „Clasa muncitoare din România — se sublinia într-o importantă moțiune a muncitorilor gălățeni din 1 mai 1921 — în tot timpul războiului și după război, a păstrat o atitudine consecventă cu adevăratele principii socialiste, stînd pe baza luptei de clasă intransigente”⁷. În raportul Partidului Socialist, pregătit pentru proiectatul congres de la Cîmpina (august 1920) se scria: „În România, partidele ca și sindicatele au rămas credincioase luptei de clasă, luptei intransigente contra războiului. Partidele socialiste italian, român și elvețian au luat inițiativa pentru a restabili legăturile între socialiștii internaționali menite a determina o acțiune contra groaznicului război”⁸. De asemenea, în raportul asupra organizării sindicale, pregătit tot pentru același congres, se evidențiau trăsăturile progresiste ale sindicatelor din România și înțelegerea corectă a raportului dintre sindicate și partid. „La noi, încă înainte de război, — citim în acest raport — se preconiza că în organizația sindicală lucrătorul găsește nu numai un sprijin pentru revendicările imediate, dar și mijlocul de a scăpa de asuprirea capitalistă prin înlăturarea exploatării omului de către om. Congresul actual — continua proiectul de raport — trebuie să stabilească în mod clar și lămurit că sindicatul este o uniune a muncitorilor unei ramuri de industrie ce conduce lupta economică a muncitorilor și care participă într-o colaborare constantă cu partidul politic al proletariatului la lupta clasei muncitoare pentru liberarea și desființarea tiraniei salariate, pentru victoria socialismului”⁹.

În tumultul transformărilor revoluționare din 1918—1921 P. Constantinescu-Iași, intelectual care s-a legat organic de clasa muncitoare și de idealurile ei, ținea să releve spiritul militant care însuflețise mișcarea socialistă română la începutul secolului al XX-lea. „Pe noi ne

leagă acțiunea dinaintea, din timpul și după război mai mult de partidele naționale din internațională (este vorba de Internaționala a II-a D. H.) care poartă precizat pecetea revoluționară. . . care sînt de stînga”¹⁰. „Trebuie să ne recăpătăm cu orice preț echilibrul socialist revoluționar — sublinia un alt reprezentat al stîngii socialiste în 1920 — care-i în tradiția mișcării noastre și a mișcării socialiste din întreg Balcanul”¹¹.

Este demn de remarcat faptul că însuși mesajul Internaționalei Comuniste transmis membrilor Partidului Socialist la 10 decembrie 1920, document în care nota critică nu era scutită de imputări nedrepte, aprecia totuși pozitiv activitatea antebelică a Partidului Social-Democrat¹².

Dar crearea Partidului Comunist Român nu poate fi înțeleasă fără să pătrundem deplin adîncile procese transformatoare pe care mișcarea muncitorească le-a parcurs între 1918—1921. Aceste procese se constituie, în totalitatea lor, ca un punct nou al dezvoltării mișcării muncitorești și socialiste. Ele cristalizează o experiență decisivă de luptă, de organizare și de gîndire.

Pe planul acțiunii practice revoluționare, niciodată pînă atunci forța proletariatului nu s-a manifestat cu mai multă vigoare și combativitate. S-a petrecut un adevărat salt în domeniul organizării politice profesionale a clasei muncitoare. Organizațiile socialiste din întreaga țară numărau, în 1920, peste 100 000 de membri¹³, iar sindicatele cuprindeau circa 260 000 de membri¹⁴. În întreaga istorie a mișcării muncitorești din România, pînă după cel de-al doilea război mondial, aceasta a fost perioada în care Partidul Socialist și mișcarea sindicală au avut cea mai puternică forță numerică.

Deși nu s-a realizat încă o deplină unificare organizatorică între Partidul Socialist din România antebelică și organizațiile socialiste din provinciile româncști reunite, mișcarea socialistă a acționat în general unitar și coordonat, ca un corp comun. „Cele trei mari partide socialiste din România, cel transilvănean, cel bucovinean și al nostru din țara veche — scria Theodor Iordăchescu în articolul *Unitatea socialistă* — au căzut de acord acuma asupra *Declarației de principii* (din decembrie 1918 — n. ns.) asupra programului (din mai 1919 — n. ns.) și acum în urmă asupra unei moțiuni de amănunt : alegerile sub un regim de dictatură militară . . . unitatea lor de azi e . . . firească. Ea decurge din unitatea de ieri și se contopește în unitatea mondială socialistă care face însăși forța națională și internațională a socialismului.

Aceste trei fracțiuni socialiste nu sînt străine unele de altele. Sînt numai trei surori care se adună astăzi, prin forța istoriei, într-o singură casă spre a conlucra și mai cu spor pentru binele poporului acestei case, după cum și mai înainte au lucrat în același scop pentru popoarele în mijlocul cărora s-au aflat”¹⁵.

La Conferința din mai 1919, care a adoptat un important document programatic al mișcării socialiste, au participat delegați ai Partidului Socialist din România, cît și reprezentanții partidelor socialiste din Ardeal, Banat și Bucovina¹⁶. De altfel un comunicat apărut în ziarul „Socialismul” din 17 octombrie 1919 arăta că în urma adunării din octombrie 1919 a organizațiilor socialiste¹⁷ „au fost incluși în Comitetul Executiv al Partidului Socialist : 4 tovarăși din Ardeal, 2 din Basarabia și 2 din Bucovina . . .”¹⁸.

Ulterior, activitatea pregătitoare pentru convocarea congresului general al Partidului Socialist, congres care urma să se țină la Cîmpina, implica, după cum se știe, întreaga mișcare muncitorească din țară.

Inițial congresul trebuia să aibă loc între 11—19 aprilie 1920, apoi a fost amînat printr-o hotărîre de ultimă oră a Consiliului general al Partidului Socialist pentru 1—8 august 1920 pentru ca dezbaterile și confruntările legate de pregătirea congresului să dureze pînă în mai 1921. În toată această perioadă reprezentanții mișcării muncitorești și socialiste din Ardeal, Banat și Bucovina au participat la acțiunea de clarificare ideologică desfășurată cu o intensitate crescîndă și cu o cristalizare tot mai precisă a pozițiilor¹⁹. Un moment foarte important în direcția realizării unității organizatorice a mișcării muncitorești l-a constituit Congresul Partidului Socialist și al sindicatelor din Ardeal și Banat din 15—16 august 1920. „Congresul — se sublinia într-una din motiunile adoptate cu acest prilej — recunoaște că unirea puterilor constituie o necesitate de neînlăturat și, în consecință, declară că dorește desăvîrșita unificare cu Partidul Socialist din România veche. În vederea realizării acestui deziiderat, Partidul Socialist din Ardeal și Banat încetează de a mai ființa ca partid independent și lasă în grija congresului general, ce va avea loc mai tîrziu cu participarea delegaților din toată țara, ca acesta să stabilească atît programul de acțiune, cît și statutul partidului unificat”²⁰.

Este drept, în mișcarea socialistă din Banat și Transilvania, dar mai ales în cea din Bucovina, poziția elementelor moderate, sau de-a dreptul oportuniste, a fost mai puternică decît în Partidul Socialist din vechea Romînie²¹. A existat și în mișcarea socialistă din Romînia antebelică o anumită discrepanță între atitudinea maselor, marcată de un pronunțat spirit revoluționar, și orientarea unor cadre conducătoare din Comitetul executiv sau din Consiliul general al Partidului Socialist. În ansamblu însă, în Romînia antebelică acțiunea și propaganda de partid, mergînd pînă la documentele de mare importanță privind orientarea mișcării, poartă o pecete mai hotărîtă, mai ofensivă. Secțiunea din București a Partidului Socialist, ca și secțiunile din Ploiești, din Galați, din Oltenia au jucat rol de motor al acțiunilor menite să asigure victoria liniei revoluționare din mișcarea socialistă.

Întreaga mișcare socialistă și muncitorească era antrenată, într-un fel sau altul, în fluxul innoitor care duce irezistibil spre crearea Partidului Comunist Român. La fel de semnificativă ca și acțiunea practică revoluționară a proletariatului, sau ca dezvoltarea organizațiilor sale politice și profesionale și cu consecințe care aveau să se afirme în întreaga evoluție ulterioară a mișcării muncitorești a fost dezbaterile ideologice purtate în anii avîntului revoluționar. Așa cum am menționat, crearea P. C. R. nu poate fi înțeleasă fără extraordinara efervescență ideologică din 1918—1921, fără mutațiile survenite pe plan teoretic în cadrul mișcării. Momentul teoretic a preocupat întotdeauna mișcarea muncitorească și socialistă; problema conștientizării, a fundamentării liniei teoretice și strategice a mișcării a jucat un rol imens în devenirea acesteia. Socialismul s-a născut ca o doctrină și a atașat mereu o importanță aparte valorii doctrinare ce prezidează praxisul unei mișcări. Cu atît mai mult în perioade de turnură momentul teoretic se impune cu o deosebită acuitate.

Problema care a polarizat dezbaterile, a determinat pozițiile și atitudinile, orientările și curente a fost problema revoluției. Se poate afirma cu certitudine că această problemă s-a aflat la temelia noii orientări a mișcării socialiste și a creării Partidului Comunist Român. Din ea au decurs orientările tactice și strategice, felul în care se evalua experiența anterioară a propriei mișcări și cea internațională, pozițiile față de fenomenele revo-

luționare pe plan mondial, aprecierea epocii ca atare, viziunea asupra structurii organizatorice a partidului, etc. etc. În fapt nu a existat vreun aspect privind mișcarea muncitorească, rolul și misiunea sa eliberatoare, care să nu serăsfingă în concepția asupra revoluției, în felul în care era privită această chestiune. *Partidul Comunist Român s-a născut ca partid al revoluției, al acțiunii și practicii revoluționare. El a izvorit din spiritul ofensiv al mișcării proletare de masă, aflată într-un amplu proces de radicalizare. Militanții de stînga din mișcare au fost interpreții acestui spirit; prin lupta și eforturile lor, prin căutările și perseverența lor, au asigurat un curs înnoitor mișcării muncitorești revoluționare și i-au dat acel stat major care devenise o necesitate istorică.* „Crearea Partidului Comunist Român pe baza ideologiei marxist-leniniste — se subîniază în *Programul* adoptat la Congresul al XI-lea al P. C. R. — a marcat o etapă nouă, superioară atît pe plan politic și ideologic, cît și organizatoric în mișcarea revoluționară din România, în dezvoltarea detașamentului de avangardă al clasei muncitoare, a dat un nou și puternic avînt luptelor politice și sociale desfășurate de masele largi populare din țara noastră”²².

Examinînd documentele pe care le considerăm că exprimă poziția stîngii socialiste în anii avîntului revoluționar 1918—1921 vom observa că toate sînt pătrunse de conștiința necesității ruperii cu practica și teoria oportunistă, indiferent ce forme ar îmbrăca, a adoptării unui curs ferm, revoluționar de gîndire și de acțiune. În cunoscuta *Declarație de principii* din decembrie 1918, socotită document programatic al Partidului Socialist, se dezavua în termeni hotărîți „tactica reformistă, oportunistă, a partidelor socialiste” care a împiedicat și a întîrziat „dezvoltarea conștiinței de clasă a proletariatului în vederea țelului final, deci revoluționarea maselor”. În contrast cu această tactică, Partidul Socialist declara : „Că luptă pentru cucerirea prin orice mijloc a puterii politice din mîinile burgheziei române și intronarea dictaturii proletare în vederea realizării idealului comunist ... că pentru atingerea acestui scop, Partidul Socialist din România se va folosi de toate libertățile politice și-și va cuceri altele noi”²³.

Epoca dăduse un verdict categoric viziunii care prezidase activitatea Internaționalei a II-a. Instrumentarul ei teoretic și normele ei practice de acțiune s-au prăbușit în confruntarea cu realitatea vieții, cu desfășurarea concretă a evenimentelor. Caracterul revoluționar al epocii a trebuit să fie recunoscut de întreaga mișcare socialistă, de cvasitotalitatea curentelor din cadrul acesteia. Această recunoaștere cvasiunanimă a generat dealfel dificultăți în limpezirea și în delimitarea pozițiilor. Fiindcă în afara declarațiilor formale cu privire la „caracterul revoluționar al epocii” se ascundeau deosebiri profunde vizînd felul în care se înțelegea rolul mișcării, sarcinile și căile de urmat în noua conjunctură.

Exponenții curentului de dreapta admiteau ideea caracterului revoluționar al epocii, dar căutau, de exemplu, să salveze, pe cît cu putință, Internaționala a II-a și s-o repună în stare de funcționare, fie și printr-o „fuziune” a ei cu Internaționala a III-a. Ei invocau caracterul specific al condițiilor obiective și subiective din România ca justificare a tacticii moderate, a unei politici pregătitoare, desfășurată preponderent în plan educativ și vizînd formarea conștiinței de clasă a proletariatului. În același sens invocau și caracterul special al împrejurărilor din Rusia care au dus la victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie și pe care o considerau un experiment exclusiv rusesc, fără vreo semnificație mondială.

În aprecierea dictaturii proletariatului făceau abstracție de conținutul de clasă al puterii instaurate, negînd, în numele democrației, nu numai dictatura, dar și legitimarea însăși a noii orînduiri. Problema victoriei Socialismului în România era tratată prin prisma cunoscutei teze a dezvoltării țărilor înapoiate în orbita celor înaintate. Perspectiva socialismului român era condiționată de transformarea socialistă a occidentului european ²⁴.

În ce privește acțiunea maselor, dreapta socialistă era de fapt pentru restrîngerea acesteia sub pretextul, „disciplinării” și a controlului asupra mișcării revoluționare, al canalizării pe un făgaș care îi tocea de fapt ascuțișul revoluționar. Este semnificativ că și exponenții poziției centraliste se pronunțau pentru „domesticirea acțiunilor proletare” din cauză că le lipsește maturitatea organizării. Aceasta face ca conducerea mișcării — scria, de pildă, Șerban Voinea în *Pentru un program de acțiune*, unul din cele mai importante documente publicate în spiritul ideilor centraliste — să fie „redușă la rolul de șlep, tîrită în dreapta sau în stînga după injecțiunile masei nepregătite și atototăritoare” ²⁵.

Adepții curentului de dreapta se pronunțau, în rezumat, pentru metode exclusiv parlamentare de acțiune, pentru colaborarea cu forțele burgheze democratice și „acomodarea” la situațiile concrete, în principiu pentru o tactică moderată. Lupta clasei muncitoare urma să se înscrie în contextul general al luptei maselor. Exponenții dreptei își propuneau transformări graduale social-economice și politice, militînd pentru trecerea de la regimul „oligarhic” la unul democratic, pentru ca, pe această bază, să se poată îmbrățișa perspectiva victoriei socialismului care, oricum, are un caracter ineluctabil, determinat de jocul însuși al forțelor istoriei.

Stînga socialistă vedea, dimpotrivă, în caracterul revoluționar al epocii un prilej și o cerință de a dezvolta mișcarea de masă și acțiunea revoluționară. Înțelegerea semnificației noii epoci era legată indisolubil, în viziunea ei, de înțelegerea rolului Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, a dimensiunii sale istorico-mondiale. În centrul epocii se situa, în mod obiectiv, acest eveniment care înriurise hotărîtor atmosfera revoluționară a timpului. Evenimentului i se conferea valoarea de exemplu, nu în sensul reproducerii trăsăturilor sale concrete, ci al acceptării spiritului său, al adoptării idealurilor sale. Chestiunea nu avea, de altfel, un aspect teoretic contemplativ: ea ținea în miezul însuși al propriei activități, avea o implicație practică nemijlocită, Revoluția din Octombrie fiind considerată un punct de reper în redefinirea strategiei orientării mișcării muncitorești, așa cum un alt punct de reper, dar cu sens negativ și în opoziție cu procesele petrecute în Rusia Sovietică, era, cum am mai amintit, Internaționala a II-a ²⁶.

Orientarea mișcării muncitorești trebuia să servească, așadar, idealurilor revoluționare, să fie pătrunsă de slujirea lor energetică, activă și vie. „Partidele socialiste — scria un exponent al stîngii cu prilejul unei ample dezbateri care s-a purtat în coloanele ziarului « Socialismul » cu privire la linia programatică a mișcării — trebuie să aibă programe avînd la bază un principiu adînc reformator, o doctrină teoretică și practică, singurul fapt care dă caracterul de partid de clasă . . . .

E drept că țara noastră nu stă gata spre a primi acum o formă socialistă, dar cînd jumătate din Europa este socializată și cînd în cealaltă jumătate mocnește revoluția socială, ce alt ne poate preocupa pe noi, socialiștii, acum ?” ²⁷.

Caracterul epocii pe care o traversa mișcarea socialistă și efervescența revoluționară a maselor trebuiau să-și găsească expresie adecvată într-o strategie de stînga, aptă nu numai să reflecte procesele petrecute, dar să reprezinte elementul dinamogen al acestora. Doctrina socialistă — citim în articolul semnificativ intitulat *Datoria momentului* — în același timp reflex și îndrumătoare a mișcării proletare, a urmat și ea evoluția acestei ultime faze din desfășurarea luptei de clasă. De aici deosebirea de vederi, teoretică și practică, a partidelor socialiste din diverse țări. Dar oricare ar fi caracterul și cuprinsul acestor deosebiri, un fapt se impune de la prima ochire : pretutindeni masele se radicalizează, evoluează spre stînga . . . Da, am intrat în epoca revoluției sociale. De acest lucru trebuie să se pătrundă orice socialist, căci această convingere implică o anumită atitudine teoretică și practică. . . . Mai ales nouă, socialiștilor români, conștiința acestui fapt ne impune datorii mari. Să nu pierdem o clipă din vedere gîndul că de gradul pregătirii noastre depinde într-o bună măsură modul și calitatea societății ce vom înfăptui”²⁸.

Ceea ce vroiau să recupereze reprezentanții curentului de stînga din doctrina marxistă, este, așadar, ideea revoluției în termeni de acțiune. Era o problemă a epocii, generată de condițiile ei specifice, propulsată spectaculos de ea. Dar este o chestiune ce ține și de însăși esența concepției marxiste. Într-adevăr, în viziunea marxistă procesul istoric (creația istorică) apare ca rezultată a înlănțuirii dintre necesitate și acțiune. Marxismul explică dezvoltarea socială pe o bază deterministă, dar necesitatea, în accepția marxistă, nu înseamnă nicidecum desfășurarea mecanică a unor raporturi materiale obiective, exterioare activității umane în general, praxisului social-istoric. Determinismul marxist include în ideea de necesitate rolul modelator al acțiunii umane. Departate de a fi fatalistă, obiectiv-mecanicistă, concepția marxistă a istoriei acordă, dimpotrivă, o însemnătate excepțională acțiunii, subiectivității în istorie, elementului activ conștient, fără să fie însă voluntarist-subiectivistă, să nu țină seama, adică, de premisele obiective pe care se înalță și operează praxisul social-politic.

Or, în perioada Internaționalei a II-a s-au înstăpinit unele teze care văd conceperea marxismului într-o manieră mecanicistă, osificată, anchi-lozată. Determinismul marxist era înțeles ca autodezvoltarea unor premise materiale obiective care duc, în mod inevitabil, la transformarea societății. Socialismul (momentul trecerii la socialism) era privit în mod aproape exclusiv ca rezultat al maturizării condițiilor obiective. Acumularea lor urma să determine, mai curînd sau mai tîrziu, saltul care se va înfăptui.

Aparent optimistă, această viziune era puternic marcată de scepticism și îngăduia o tactică pasivă, de expectativă, concentrată mai ales spre munca de educație, de propagandă, pregătitoare, lipsită deci de hotărîrea și curajul faptei, al acțiunii, incapabilă, în fond, să treacă pragul de la invocarea revoluției la realizarea ei efectivă.

În contrast cu această viziune, apărută deschis sau disimulat de cei care se opuneau creării Partidului Comunist, adepții orientării spre comunism militau pentru o mișcare politică fondată pe coincidența dintre idee și faptă, pe restabilirea raportului dialectic dintre necesitate și acțiune în istorie, pe înțelegerea corectă a acestui raport. Ei erau, astfel, purtătorii unei viziuni mai adînci și mai cuprinzătoare asupra dezvoltării istorice, exprimînd, în același timp, mai exact sensul concepției materialiste, al socialismului științific.

În sinteză vom spune deci, că fundamentul teoretic al făuririi Partidului Comunist s-a constituit în jurul ideii de revoluție. Subliniem că în epocă

dezbaterile nu se purtau în plan filosofic ; ele aveau caracterul unor ascuțite înfruntări politice, țintind spre finalitatea practică. Aceasta nu ne dispensează de a pătrunde și a decela simburile lor teoretic mai adinc. Or, din păcate, în afara unor apariții singulare ²⁹, nici lucrări proeminente consacrate procesului făuririi Partidului Comunist Român nu au acordat suficientă atenție esenței teoretico-filosofice a înfruntării dintre curente din mișcarea muncitorească din 1918—1921, deși conțin un bogat și valoros material concret referitor la problemă.

Unele documente și articole ale vremii au dealtfel referiri directe la esența teoretică a controverselor și orientărilor din mișcarea muncitorească. Este revelator în această privință *Raportul asupra problemei agrare* pregătit de Alexandru Dobrogeanu Gherea pentru congresul din mai 1921. „Numai pătrunși de întreaga lumină a concepției marxiste — citim în acest raport — putem înțelege pînă în adîncime sensul și însemnătatea marilor evenimente sociale ce se petrec în jurul nostru. . . Viața reală, odată cu confirmarea strălucită a adevărurilor mari care alcătuiesc teoria istorică marxistă, a luminat pe toți socialiștii care au sarcina să se scuture de prejudecățile teoretice de tot felul. Ea a luminat atît asupra ultimelor cotituri ale drumului pe care merge societatea actuală, cît și asupra tălmăcirii amănunțite a însăși teoriei marxiste” ³⁰. Situația concretă istorică făcuse caducă, după Al. D.-Gherea, ideea transformării pașnice a societății capitaliste, oricît de adîncă ar fi fost zguduirea produsă de această „transformare pașnică”. „Viața reală a distrus și corespunzătoarea interpretare *extrem-mecanicistă* a concepției marxiste” ³¹. „Viața reală” repudiase atunci formele idilice ale revoluției politice și prefacerii societății. Ea cerea un tribut mai greu ; „fățul socialist” se năștea în condiții incomparabil mai dure. Era necesară intervenția activă, fermă și tenace a factorului subiectiv, a acțiunii umane conștiente, creatoare de istorie. „Nașterea unei noi societăți — se sublinia în acest document — reprezintă esențialmente un mare act de voință conștientă a unei clase sociale, a aceleia care este destinată și interesată la această « naștere ». Această voință de a pune mîna pe putere rămîne, în stadiul actual de dezvoltare a societății, alături de gradul de conștiință care-i corespunde, unicul factor hotărîtor al revoluției politice comuniste” ³².

Al. Dobrogeanu-Gherea propunea, așadar, o strategie a „voinței” și nu a posibilului sau ineluctabilului. El dezvăluia cu o vigoare ce face din raportul pe care l-a întocmit un document remarcabil sub aspect teoretic (nu și în ce privește soluționarea concretă a problemei agrare) esența procesului de reorientare a mișcării inițiată și promovată de stînga socialistă ³³.

Este drept, nici „strategia voinței” nu e ferită de capcane. Acceptînd de formă importanța condițiilor obiective, dar mizînd mai totul pe „voință”, pe impactul acțiunii, acestea se convertesc, în mod paradoxal, în expresii abstracte ale necesității ; sînt ele cele cărora li se conferă atributele imanenței, întocmai cum adepții autodezvoltării „condițiilor materiale obiective” conferă mecanismelor acestor condiții girul necesității inexorabile. Dialectica raportului necesitate-acțiune, obiectivitate-subiectivitate se află, așadar, într-un echilibru pe cît de complex, pe atît de fragil, dereglarea ei echivalînd cu pierderea șanselor optime de dezvoltare a procesului istoric și cu costuri aferente pe seama societății și a istoriei însăși .

Problema clarificării ideologice, termen prin care de obicei se înțelege în literatura noastră de specialitate dezbaterile din cadrul mișcării munci-

toarești în anii 1918—1921 în legătură cu viitoarea sa orientare are ca moment central atitudinea față de revoluție. Purtătorii „clarificării” sînt militanții de stînga care reușesc nu numai să promoveze poziția susținătoare a revoluției în termeni de acțiune, în conformitate cu datele obiective ale epocii, cu situația concret-istorică, dar să și fundeze pe acest teren Partidul Comunist Român. „Muncitorimea — scria în 1920 un reprezentant al stîngii, ca răspuns la documentul programatic centrist intitulat *Internationalismul*—are nevoie de un partid care în mod deschis, mîndru, să se declare ca partid revoluționar și să acționeze ca atare. E timpul de a activa. Pentru discuțiune e prea tîrziu... unirea (e vorba de condițiile menținerii unității dintre stînga și centru în perspectiva congresului din mai 1921 — n. ns.) depinde de împrejurări locale. Ea nu trebuie să consistă numai în acceptarea formală a teoriei comuniste, ci în practica revoluționară, ca urmare a teoriei”³⁴. Tactica partidului de tip nou, scria D. Fabian în replica la documentarul programatic centrist, este judecată după faptul dacă vine sau nu „în interesul proletariatului luat ca clasă, în interesul apropiierii de scop, în interesul revoluției sociale, dacă era conformă cu necesitățile istorice și revoluționare”³⁵.

Adeziunile repetate ale majorității zdrobitoare a secțiunilor mișcării socialiste la ideea creării Partidului Comunist și implicarea lor activă în procesul de transformare a Partidului Socialist izvorau din convingerea profundă că prin aceasta se făurește cu adevărat acea forță politică în care proletariatul vede garanția împlinirii misiunii sale istorice. „Partidul Comunist, sincer apărător al clasei muncitoare — sublinia un document al Secției din Iași (prezentat în aprilie 1921)—trebuie să se pregătească în toate problemele de actualitate care interesează îndeaproape proletariatul... Partidul Socialist Comunist, cuprinzînd pe muncitorii cei mai conștienți și devotați, elita clasei muncitoare, va trebui să întreprindă o propagandă asiduă de limpezire a situației din sinul mișcării muncitorești și de pregătire a proletariatului în vederea îndeplinirii rolului său istoric”³⁶.

Partidul ca detașament călăuzitor al proletariatului a fost una din tezele care au ghidat mișcarea muncitorească din România încă în perioada în care s-a făurit, în 1893, Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România³⁷. Acum, în noile condiții, ideea era legată de capacitatea lui de a conduce efectiv revoluția socialistă victorioasă, procesul transformării revoluționare a societății. E caracteristic în acest sens articolul *Transformarea partidului* publicat în „Socialismul” din 25 februarie 1921³⁸.

Punerea problemei revoluției în termeni de acțiune, ca moment central al cristalizării stîngii în mișcarea socialistă și muncitorească din România nu însemnează că de-a lungul celor doi ani și jumătate, cit au durat dezbaterile și confruntările în cadrul mișcării, evoluind pînă la scindarea organizatorică a dreptei de stînga și de unitari (centriști) la Consiliul general din ianuarie-februarie 1921, nu însemnează, deci, că a existat și o concepție tactică bine definită și unanim acceptată în cuprinsul stîngii asupra *desfășurării revoluției în țara noastră*. Stînga însăși nu era unitară și uniformă. Una erau grupurile comuniste, și alta militanții socialiști de stînga, sensibili, de pildă, la păstrarea unității cu „unitarii”. În chiar grupurile comuniste existau deosebiri de vederi în privința procesului revoluționar din țara noastră.

Cei mai mulți militanți, inclusiv cei mai valoroși din grupurile comuniste, recunoșteau importanța condițiilor specifice în desfășurarea procesului revoluționar și necesitatea adecvării liniei tactice și strategice la

aceste condiții. Ei disociau spiritul, atitudinea și concepția cu adevărat revoluționară de tactica concretă într-o situație istorică dată. În acest sens se pronunțau, de exemplu, participanții la grupurile comuniste ca Em. I. Nicolau ³⁹, Gh. Moraru ⁴⁰, Gh. Moscu ⁴¹, Dic-Dicescu ⁴² etc. Este adevărat că au existat și păreri în sprijinul unei imediate porniri la acțiune, alimentate de o optică voluntaristă, de supraaprecierea condițiilor favorabile deslănțuirii revoluției și a gradului de pregătire a maselor pentru asaltul nemijlocit al puterii.

Diferențe au existat în modul însuși de a concepe făurirea partidului : prin contopirea grupurilor comuniste, sau atrăgând masa și stînga socialistă spre a realiza un partid cu adevărat puternic în care să pulseze seva acțiunii și voinței proletare ?

Fenomenul „stîngist”, analizat cu acuitate de Lenin în cunoscuta sa broșură s-a manifestat și pe terenul mișcării muncitorești din România. Prezența lui, explicabilă în împrejurările unei perioade de avînt, s-a făcut simțită multă vreme, cu toate consecințele, nu odată adînci și serioase, pe care le-a antrenat : sectarism, autoizolare, indiferență la pulsul viu al năzuințelor și revendicărilor maselor, înlocuirea muncii pozitive și creatoare prin fraza și poza revoluționară. Atitudini fals eroice, fraze grandilocvente acopereau în fond fuga de efortul tenace, de munca ordonată și disciplinată. Problema era în fond a raportului dintre strategie și tactică în dezvoltarea procesului revoluționar.

În adevăr, dacă din punctul de vedere al definirii obiectivelor strategice stînga mișcării socialiste se plasa într-o perspectivă necesară dezvoltării practicii revoluționare și creării partidului de tip nou, capabil să rezolve problemele puse în fața țării în conformitate cu interesele de clasă ale proletariatului, credem că ceea ce au stăpînit mai puțin reprezentanții curentului de stînga au fost aspectele de ordin tactic ale mișcării. Sigur, faza istorică de după război ridica cu acuitate în primul rînd jalonairea unor obiective cu caracter strategic ; însă nu este mai puțin adevărat că ea solicita o mare acuitate și capacitate tactică : orice neglijare a problemelor tactice putea să aibă repercusiuni asupra mișcării în ansamblu. Or, unele acțiuni și puncte de vedere promovate de exponenții curentului de stînga, (în special cei din grupurile comuniste) soluțiile pe care le formulau în legătură cu probleme importante ale vieții politice, ale realității social-economice — amintim, de pildă, poziția față de alegerile parlamentare, față de reforma agrară, față de anumite colaborări de ordin politic etc. — reflectă uneori o insuficiență înțelegere a raportului dintre obiectivele strategice și linia tactică, un anumit imobilism în adaptarea principiilor generale la condițiile concrete de acțiune ⁴³.

După cum se știe, cristalizarea noii orientări în mișcarea muncitorească din România se află în strînsă legătură cu problema afilierei partidului la Internaționala a III-a creată în martie 1919. Despre afilierea s-a discutat atît de mult în mișcarea muncitorească și socialistă din România încît s-a lăsat uneori impresia că ea a fost faptul dominant al mișcării, că devenise un țel în sine, că nașterea partidului se identifică și se subsumează afilierei. Este adevărat, în epocă nu se concepea ideea creării vreunui partid comunist ca un act izolat și distinct de Internaționala a III-a. Ea era considerată „Internaționala faptei”, organizația întruchipînd prin excelență ideea și cauza revoluționară. Adeziunea la Internaționala a III-a nu are, de aceea, semnificația unui act de oportunitate ; esențial în acest act este caracterul său de indiciu al transformării interne petrecute în mișcare ;

era o opțiune care vorbea despre prefacerile petrecute în mișcare și despre caracteristicile ei, un barometru de conștiință revoluționară nu numai în sensul solidarității internaționale, ci al formării unei noi concepții asupra practicii și teoriei revoluționare a mișcării din propria țară, precum și pe plan internațional.

În afiliere își găseau expresie bilanțul restructurării interne și hotărârea de a asigura o nouă linie de dezvoltare a mișcării. Dezbateră în jurul problemei afilierii prilejua verificarea bagajului politic și ideologic și confruntarea diferitelor curente existente în mișcare. În ea se reflectă esența ideilor și a concepțiilor împărtășite de aceste curente. Tocmai această „dimensiune internă” a problemei afilierii prezintă, după noi, un interes aparte de ordin științific și ideologic.

Orientarea spre comunism a mișcării muncitorești revoluționare în anii de după primul război mondial a fost unul dintre cele mai semnificative fenomene din întreaga istorie a mișcării muncitorești din România, ea și pe plan internațional. A fost un proces capital al vieții politice și al viitoarei dezvoltări sociale. Perioadă de turnantă a acestei dezvoltări, de creație istorică activă și vie, ea înscrie în palmaresul său, ca act fundamental, crearea Partidului Comunist a cărui acțiune și gândire aveau să-și pună decisiv pecetea pe evoluția societății românești, pe destinele țării și ale poporului nostru.

NOTE

¹ Vezi *Mișcarea muncitorească din România 1916—1921*, Edit. Politică, București (colectivul de autori: C. Cușnir-Mihailovici, Fl. Dagne, Gh. Unc); *Crearea Partidului Comunist Român*, sub redacția I. Popescu-Puțuri, A. Deac, Edit. științifică, București, 1971; dr. Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *Viața politică în România 1918—1921*, Edit. politică, București, 1976.

² Vezi Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *Unitate, continuitate și ascensiune în mișcarea muncitorească din România 1821—1948*, Edit. Academiei R.S.R., București, 1981.

³ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 5, Edit. Politică, București, 1971, p. 863.

⁴ Analiza critică a „vechii mișcări” a fost întreprinsă în interiorul însuși al socialismului român la începutul secolului al XX-lea, iar deosebirile dintre „vechea” și „noua” mișcare au fost viu comentate de reprezentanții curentelor ideologice și social-politice din epocă. Judecata era polarizată astfel: „înțelegere” pentru „vechea mișcare”, adversitate pentru cea „nouă”, hotărît proletară, fermă în spiritul și acțiunea sa de clasă, deci neconvenabilă celorlalte mișcări și curente politice ale vremii.

⁵ În pragul izbucnirii războaielor balcanice, dar mai ales după aceasta, s-a acordat o mare atenție momentului politic în organizarea și lupta clasei muncitoare. Dezbateră dusă în legătură cu raportul sindicat-partid reflecta preocuparea de a strămuta centrul de greutate al activității în partid și de a fortifica organizatoric și numeric rândurile acestuia, inclusiv prin măsuri favorabile centralizării organizatorice a P.S.D.R. (vezi mai pe larg Damian Hurezeanu, *Constantin Dobrogeanu-Gherea. Studiu social-istoric*, Edit. politică, București 1973, p. 300—302).

⁶ Vezi *Histoire générale du socialisme*, vol. II (1875—1918), Presses Universitaires de France, Paris, 1974, p. 606—607; 616-618.

⁷ „Nădejdea”, 1 mai 1921.

⁸ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România 1916—1921*, Edit. politică, București, 1966, p. 429—430.

⁹ *Ibidem*, p. 436.

¹⁰ „Socialismul”, 8 martie 1920.

¹¹ *Ibidem*, 26 martie 1920; vezi și nr. 43 din 1 martie 1920.

¹² Vezi „Lumea Nouă” 14 mai 1922.

¹³ La Conferința socialistă din 23—25 mai 1919 de la București se considera că existau circa 115 000 de muncitori organizați dintre care: 70 000 în Ardeal, 30 000 în România antebelică și 15 000 în Bucovina („Socialismul”, 27 mai 1919). Congresul extraordinar socialist din 13—14 octombrie evalua efectivul organizațiilor socialiste la 148 500 de membrii (vezi *Documente din istoria mișcării muncitorești din România 1916—1921*, p. 258; C. Cușnir-Mihailovici, Fl. Dagne, Gh. Unc, *Mișcarea muncitorească din România 1918—1921*, Edit. politică, București, 1971, p. 235.

¹⁴ C. Cușnir-Mihailovici, Fl. Dragne, Gh. Unc, *op. cit.*, p. 235.

¹⁵ „Socialismul”, 16 octombrie 1919.

¹⁶ *Vezi Documente din istoria mișcării muncitorești din România 1916—1921*, p. 199—205.

¹⁷ La 13—14 octombrie 1919 s-a convocat o adunare (Congres Extraordinar al Partidului Socialist) care a dezbătut poziția organizațiilor muncitorești față de apropiatele alegeri. Erau primele alegeri electorale după introducerea dreptului de vot universal. Congresul a hotărât, cu toate acestea, abținerea de la vot pornind de la măsurile de ordin administrativ și polițienesc pe care guvernul le-au luat spre a stăvili activismul politic al maselor. Acolo unde dispozițiile luate de Congres n-au mai putut fi aplicate, socialiștii au raportat succese, trimițând 7 deputați în Parlament. S-a vădit, astfel, că măsura adoptată de adunarea din 13—14 octombrie a fost o eroare. Principial ea exprima refuzul de a „colabora” în vreun fel cu burghezia și „statul său”, deși nu era vorba de așa ceva. Neparticiparea își păstrează, e drept, caracterul de protest față de ingerințele cercurilor dominante în timpul alegerilor.

¹⁸ În toamna anului 1918 Partidul Socialist din România a desemnat un Comitet executiv provizoriu compus din Al. Constantinescu, Gh. Cristescu, I. C. Frimu, T. Iordăchescu, Ilie Moscovici (secretar), I. Sion, Gh. Teodorescu. În semn de omagiu pentru activitatea sa revoluționară a fost păstrat în Comitetul executiv, cu titlu onorific, și Cristian Racovski care activa în Rusia Sovietică.

¹⁹ Asupra acțiunilor convergente și de unificare a organizațiilor socialiste din întreaga țară în anii 1918—1920 vezi Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *Unitate, continuitate și ascensiune în mișcarea muncitorească din România 1821—1948*, Edit. Academiei R.S.R., București, 1981, p. 123—128.

²⁰ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România 1916—1921*, p. 577; vezi și p. 483; 584—585.

²¹ Într-un articol publicat în „Socialismul” din 20 martie 1920 David Fabian sublinia necesitatea sprijinirii mai active și eficiente a elementelor de stînga din conducerea mișcării din Transilvania pentru a realiza unificarea întregii mișcări socialiste române pe baze revoluționare. „Noi cunoaștem dincolo (în Transilvania — n.ns.) numeroase elemente, dintre cele mai capabile, care stau pe terenul Declarațiunii noastre de principii din 1918. Ce-a făcut partidul nostru pentru a le organiza, a le ajuta în propaganda lor maximalistă, a le ușura cucerirea maselor de acolo și a pregăti, pe calea asta, a maselor, unificarea?”

²² *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, Edit. politică, București, 1975, p. 40.

²³ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România, 1916—1921*, p. 126—127.

²⁴ Vezi de exemplu, dezbaterile Conferinței socialiste din mai 1919, în special intervenția lui Iacob Pistiner („Socialismul” din 25 mai 1919).

²⁵ „Socialismul” din 26 martie 1920.

²⁶ Analizînd și criticînd slăbiciunile Internaționale a II-a, purtătorii curentului de stînga din mișcarea socialistă nu negau unele merite și achiziții pozitive ale acesteia, mai ales în planul acțiunii educative a maselor muncitoare. Găsim că poziția stîngii socialiste față de Internaționala a II-a se reflectă cuprinzător și sugestiv în *Raportul* pregătit pentru congresul de la Cimpina (august 1920). „Politica dusă pînă la război, — citim în acest document — a compromis foarte mult Internaționala a II-a, iar cea din timpul războiului a distrus-o. Căci renată de oportunism, și fără a putea rezolva contrariile mediului social burghez prin soluțiile sale, această Internațională a muncitorilor trebuia să dispară prin propriile ei greșeli. Desigur, nu putem ignora considerabila înfrîngere educatoare pe care Internaționala a II-a a avut-o asupra popoarelor și golul pe care l-a umplut prin bogata ei literatură. Nu trebuie să uităm nici influența sa spirituală pe care a exercitat-o asupra Europei, influență pe care nimeni, în afară de susținătorii regimului burghez, nu îndrăznesc să i-o tăgăduiască în acțiunea sa pacifistă și lupta pentru ridicarea intelectuală a muncitorilor. Dar această epocă istorică s-a spulberat. Noi, socialiștii, care ne-am închinat întreaga viață idealului proletar, trebuie să judecăm fără slăbiciune propriile noastre greșeli. Aceasta ne-o cere desfășurarea evenimentelor prin care trecem spre a nu cădea în greșelile predecesorilor noștri. Erorile trecutului ne ordonă a rupe cu ele și a ne îndrepta calea către o nouă Internațională, care trebuie să fie a faptelor”. (*Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916—1921*, p. 425; vezi și p. 340).

²⁷ „Socialismul” din 24 mai 1919.

²⁸ *Ibidem*, 1 mai 1919.

²⁹ Considerații interesante în acest sens la Marin Badea, *Despre conținutul procesului de clarificare ideologică a mișcării muncitorești din România în anii premergători creării P.C.R.*, vezi *În slujba cercetării marxiste a istoriei P.C.R.*, f.e., 1971, p. 193—202.

³⁰ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România 1916—1921*, p. 657.

³¹ *Ibidem*, p. 658.

³² *Ibidem*, p. 659.

³³ Vezi Maria Badea, *op. cit.*, p. 198. Noua optică a mișcării socialiste cu privire la structura partidului clasei muncitoare, la locul și rolul său în societatea românească — subliniază

M. Badea — se definește pornind de la perceperea corectă a interacțiunii dintre teoria și practica revoluționară, dintre caracterul obiectiv al mișcării istorice reale și acțiunea conștientă a subiectului creator, ce-și făurește propria istorie (*ibidem*).

³⁴ „Socialismul”, 14 iulie 1920.

³⁵ „Lupta de clasă” an I, nr. 3 din 1 august 1920, p. 907; vezi și „Socialismul”, 24 iulie 1920.

³⁶ „Socialismul”, 9 aprilie 1921.

³⁷ *Vezi Documente din istoria mișcării muncitorești din România 1893—1900*, Edit. politică, București, 1969, p. 52.

³⁸ „Un partid nu devine comunist — se scrie în acest articol — nici numai pentru că-și schimbă numele și nici numai pentru că acceptă anumite directive. Un partid devine comunist de abia cînd el își schimbă structura și tipul de organizare, cînd, dintr-un partid de cotizanți anonimi, el devine un partid de proletari aleși, convingși, conștienți, încercați în luptă și capabili să reziste la luptă și să conducă masele largi la atac”. Idei similare și în articolul *Ce trebuie să fie Partidul Socialist*, în „Socialismul”, 1 martie 1920.

³⁹ Aderarea Partidului Socialist la Internaționala a III-a scria E. Nicolau — „nu însemnează imediată pornire la revoluție. Mai întîi, aceasta nu se poate face la ordin... Dacă pentru cucerirea puterii, pentru doborîrea burgheziei și a statului capitalist va fi nevoie de violență sau nu, aceasta depinde și de cumințenia claselor astăzi dominante” („Socialismul”, 29 februarie 1920).

⁴⁰ Vezi „Socialismul”, 1 martie 1920.

⁴¹ Aderarea la Internaționala a III-a și acceptarea principiilor acesteia, sublinia Gh. Moscu, „nu însemnează dezlănțuirea revoluției în acest moment... esențialul este însă următorul: de a te pregăti pentru revoluție” („Socialismul”, 14 iulie 1920); vezi și C. Cușnir-Mihailovici, Fl. Dragne, Gh. Unc, *op. cit.*, p. 254).

⁴² La conferința grupurilor comuniste române care a avut loc în iulie 1921 în Rusia Sovietică, Dic. Dicescu și V. Popovici apreciau că „în România nu ne putem aștepta la o revoluție imediată, datorită îmbunătățirii treptate a situației economice” (Arh. Inst. de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., fond 2, dosar 971, vol. III, f. 201; cf. C. Cușnir-Mihailovici, Fl. Dragne, Gh. Unc, *op. cit.*, p. 454—455).

⁴³ Mai amplu despre aceasta Damian Hurezeanu, *Problema elaborării unei strategii de stînga în anii avîntului revoluționar din România (1918—1921)*, în „Revista de filosofie”, tomul 18, 1976, 4, p. 518—520.

LE FONDEMENT THÉORIQUE DE LA CRÉATION DU PARTI COMMUNISTE ROUMAIN

Résumé

Après une suite de considérations visant à situer dans le contexte historique la création du Parti Communiste Roumain, l'article examine les aspects d'ordre théorique qu'impliquent les transformations enregistrées au sein du mouvement ouvrier et socialiste roumain des années 1918 — 1921. Sur le fond de toile de la radicalisation de l'état d'esprit des masses laborieuses, de l'intensification sans précédent de la lutte et des actions de cells-ci et du développement impétueux des organisations politiques et professionnelles ouvrières l'on a vu se développer un intense processus théorique-idéologique qui a conduit à la cristallisation de courants et orientations concernant la ligne politique, la stratégie et la tactique du mouvement.

L'article présente le tableau d'ensemble des remous enregistrés sur le plan théorique, qu'il s'agisse d'énonciations de facture théorique proprement dite ou des implications théoriques de certaines démarches d'ordre pratiques. On souligne que le problème qui a polarisé les débats et déterminé les positions et les attitudes a été celui de la révolution. Elle s'est trouvée à la base de la nouvelle orientation du mouvement socialiste et de la création du Parti Communiste Roumain. Démontrer les sens du concept — révolution en des termes d'actions — et la manière dont s'est reflété ce concept dans l'action et la pensée du parti, dans sa stratégie et sa tactique, voici le problème central qui fait l'objet de la présente étude.

IDEEA DE UNITATE MUNCITOREASCĂ ÎN ACTIVITATEA ORGANIZAȚIILOR FUNCȚIONARILOR PUBLICI (1935—1937)

ION IACOȘ

Exemplul proletariatului care, în anii 1935—1936, a pășit, pe calea grupării tuturor categoriilor de sindicate (unitare, independente, confederate) în Confederația Generală a Muncii a fost urmat de alte categorii sociale neproletare: meseriași, mici comercianți, funcționari particulari și *funcționari publici*. Aceștia din urmă realizează colaborarea pe aceeași platformă de luptă a Federației asociațiilor și sindicatelor profesionale C.F.R., Asociației personalului P. T. T., Asociației învățătorilor, Federației generale a asociațiilor profesionale ale salariaților publici etc. Cauzele determinante ale unei atare manifestări au fost de natură economică și politică. Dacă activitatea productivă industrială a cunoscut după criza economică o înviorare simțitoare și, deci, și absorbția brațelor de muncă proletare în fabrici și uzine a fost destul de importantă, în alte domenii ale vieții economice sociale lucrurile au evoluat mai greu, încît numărul șomerilor din rîndurile funcționarilor și intelectualilor a continuat să se mențină sau să fie chiar în creștere¹. Această stare de lucruri proiectată pe un fundal social-politic care viza scăderea nivelului de trai, ca și restringerea libertăților democratice, a ridicat masa salariaților publici (funcționari de stat, învățători, profesori, preoți, petetiști, ceferiști etc.) la luptă alături de clasa muncitoare și partidul ei de avangardă — Partidul Comunist Român.

Rolul cel mai important în cadrul concentrării salariaților publici l-a jucat Federația C. F. R. care îngloba și Uniunea sindicatelor muncitorilor ceferiști, organizație în cadrul căreia P. C. R. avea poziții predominante². În felul acesta comuniștii Ilie Pintilie, Vasile Bișu, Ion Turcu, Ovidiu Șandru, Traian Hulubescu, Bratosin Tănase, Ion Lepădatu, Mețiu Ion, Scribnic Timotei, Bucurescu Nicolae și alții participau frecvent atît la ședințele Federației C. F. R., cît și la manifestările celorlalte organizații de salariați publici, reușind, prin poziția lor realistă, să influențeze pe mulți dintre reprezentanții organizațiilor de funcționari publici să accepte ideea frontului unic.

Firește, a fost un proces anevoios, de mai lungă durată, dar încununat în cele din urmă de succes. Încă din 1933 cu ocazia Congresului funcționarilor publici, cît și mai apoi printr-o serie de memorii înaintate forurilor centrale de stat burgheze s-au desprins unele probleme asupra cărora masa funcționarilor și-a fixat atitudinea și a cerut pășirea pe calea luptei pentru cucerirea a o serie de revendicări importante pentru toate categoriile de salariați publici: salarizarea, încadrările, stabilitatea în funcții, asigurările sociale, pensionările, transferurile, gratificațiile, înlăturarea cumulului etc³. „Problema salarizării — se spunea într-un raport al P. C. R. din noiembrie 1936 — formează acum punctul cel mai

important pentru refacerea legislațiunii funcționărești”⁴. Dezbaterile publice a acestor revendicări, începută în 1935, a conturat o poziție mai activă în rândurile Federației funcționarilor publici, dar și un proces de revitalitate a asociațiilor salariaților de la căile ferate, de la poștă, telegraf, și telefoane, a unor organizații ale învățătorilor, profesorilor secundari etc. Totodată, se organizează congrese regionale ale funcționarilor publici care stabilesc noi revendicări profesionale⁵.

Congresul general al Federației funcționarilor publici din România din 6—8 decembrie 1935, elaborează o platformă de revendicări — expresie a principalelor deziderate ale salariaților publici: statutul și salariizarea, izvorite din situația concretă a funcționarilor publici: abuzul și scumpetea⁶. Moțiunea adoptată cuprindea în esență următoarele probleme: revizuirea numirilor ilegale, normalizarea și armonizarea salariilor „cu totul insuficiente față de scumpetea excesivă a traiului”, desființarea cadrului disponibil și a cumulului, încadrarea tuturor salariaților etc. Moțiunea a fost înaintată Ministerului de Interne spre cunoaștere. Totodată, a fost expediată o *scrisoare deschisă* tuturor salariaților publici, explicându-li-se necesitatea organizării unor acțiuni comune⁷.

Congresul general al Federației funcționarilor publici a marcat o etapă nouă în orientarea și activitatea asociațiilor profesionale ale salariaților publici căci a ridicat în prim-plan problemele vitale ale acestora, a deschis calea manifestărilor de masă pentru rezolvarea favorabilă a revendicărilor lor. După congres activitatea se intensifică, iar ideea de cooperare dintre diferitele asociații, federații sau ligi ale funcționarilor în cadrul unei largi concentrări de forțe cîștiga teren. Pe bună dreptate, scria ziarul „Zorile”, la 16 ianuarie 1936, că „împotriva lipsei de solidăritate a tuturor guvernelor, funcționarii publici sînt datori să se solidarizeze” și pe această platformă comună să acționeze pentru apărarea drepturilor lor. Interesant de observat că la începutul anului 1936, Federația C. F. R., Federația salariaților publici, Asociația învățătorilor etc. au dezbătut principalele probleme economice, sociale, politice ce interesau masa salariaților publici. Moțiunea adoptată la 26 ianuarie 1936 de Comisiile asociațiilor de funcționari reflectă gradul de înțelegere a problemelor zilei, modul de rezolvare a acestora, ea constituind, în fond, un *program minim de acțiune*⁸. Semnificația acestor manifestări este evidentă, căci se înscriu în rândurile unor acțiuni concrete desfășurate concomitent de diferitele categorii de salariați. Remarcăm în această direcție ședința Federației asociațiilor și sindicatelor C. F. R. de la Craiova (26 ianuarie 1936) care, la inițiativa comunistilor și a unor cadre democratice (Șt. Niculescu, C. Carcali, V. Bigu, N. Iacobescu, Buzescu Drosu) a exprimat dorința feroviarilor de a colabora cu alte organizații în vederea stabilirii unui acord comun de luptă. Față de o atare propunere, Consiliul Federației salariaților publici, întrunit la 29 ianuarie 1936, a declarat că „ia act de telegrama Federației C. F. R. și dorește realizarea cit mai grabnică a frontului unitar al tuturor organizațiilor profesionale de salariați publici pentru promovarea intereselor profesionale și naționale”⁹.

Deviza feroviarilor, „noi luptăm nu numai pentru noi, ci pentru toate categoriile de salariați”, exprimată în întrunirea de la Craiova a avut răsunet în rândurile organizațiilor salariaților publici. Tot mai frecvent, s-au ținut adunări ale funcționarilor administrativi, municipali, feroviar, învățători, preoți etc. la Constanța, Timișoara, Tr. Severin, Cernăuți, Pașcani, Hunedoara, Chișinău, Arad, Ploiești, Cluj, Suceava, Galați, Iași¹⁰ care exprimau o stare de spirit agitată, demonstrînd, în fond, că diferitele categorii de

funcționari publici aveau cam aceleași revendicări, de unde și posibilitatea reală de colaborare, de unire a lor pe o platformă comună de luptă. În același timp, la București, salariații P. T. T. într-o impunătoare manifestație de stradă organizată în fața Ministerului de Comunicații (8 februarie 1936) au cerut rezolvarea memoriului lor de revendicări; la Iași, Cercul didactic a organizat o consfătuire cu învățătorii și profesorii secundari, dezbătând încadrările și salarizarea¹¹. În articolul *Congresul C.F.R. din Pașcani* (23 februarie), se sublinia că vorbitorii C. Carali, Șt. Niculescu, I. Grigorescu, V. Tudose etc. au protestat „contra notelor calificate ce se aplică conducătorilor de syndicate, pe motiv că sînt instigatorii lucrătorilor și care sînt mutați de la un atelier la altul, lovind astfel în organizațiile syndicale”¹².

Drept rezultat al acestor manifestații, din inițiativa Federației C. F. R., s-a convocat la 7 februarie 1936, o consfătuire la care au mai participat delegați ai Federației funcționarilor publici, Asociației învățătorilor, Asociației personalului de la P. T. T. și ai altor asociații de funcționari publici. În mod expres, reprezentanții organizațiilor participante au exprimat acordul lor la ideea colaborării, declarînd că „*de acum înainte toate categoriile de funcționari publici formează un front unic*” (subl. ns.), iar în viitor „Să ne dăm ajutor reciproc, să închegăm o solidaritate de fier, pentru că numai astfel putem obține dreptate și aplicarea legilor”^{12bis}. Memoriul de revendicări elaborat de cei prezenți la consfătuire și înaintat guvernului era expresia dezideratelor lor comune, dar și a ceea ce avea specific, fiecare categorie de salariați¹³. În felul acesta zeci de mii de salariați începeau să-și concentreze eforturile spre o colaborare comună în vederea impunerii revendicărilor lor imediate guvernului. Acțiunea lor nu putea să nu aibă repercusiuni mult mai largi în rîndurile opiniei publice.

Primii pași erau făcuți. Se cerea nu numai găsirea mijloacelor de acțiune comună, ci și formele organizatorice adecvate în vederea reușitei. Acestui scop i-a fost consacrată adunarea din 8 martie 1936 la care au participat delegați ai Federației C. F. R., Asociației Generale a învățătorilor, Asociației generale a clerului, Asociației corpului P.T.T. și Federației salariaților publici. Adunarea s-a încheiat cu alegerea unui *Comitet de front unic* format din reprezentanți ai Federației generale a salariaților publici (Stancu Brădișteanu), Federației C. F. R. (Constantin Carcali), Asociației P. T. T. (C. Boboicescu), Asociației învățătorilor (V. V. Țoni) și Asociației Generale a Clerului (Petre Partenie). Ulterior au mai fost cooptați în comitet Ilie Pintilie, Ion Lepădatu, Calipso Botez, Ștefan Niculescu, Ovidiu Șandru, Aurel Tirnescu, Mihai Cruceanu, I. Nisipeanu, Florea Căruntu, Petru Roșca¹⁴ și alții. Cel mai mult fost discutată chestiunea dacă pentru impunerea revendicărilor trebuie să se pornească acțiune deschisă, prin întruniri și manifestații de protest, deci o cale activă, sau dacă trebuie să urmeze o linie moderată a memoriilor și intervențiilor pe la diferiți demnitari care să soluționeze favorabil cererile salariaților. Or, practica vieții a demonstrat, inclusiv pentru funcționari, că numai prin sollicitudinea guvernanților nu se pot dobîndi revendicările, ci printr-o organizare temeinică și printr-o gamă variată de acțiuni, moțiuni și rezoluții, întruniri și demonstrații și pînă la lupta grevistă.

Datorită deosebirilor de vederi tactice ce s-au manifestat la unii din conducătorii celor cinci organizații componente ale Comitetului de front unic, acesta a dus în prima parte a anului 1936 o muncă destul de sporadică. Se organizează unele întruniri ale asociațiilor de funcționari, se publică articole în presă în jurul condițiilor de muncă și de viață ale salariaților publici etc¹⁵. Sintetizînd rezultatele activității de pînă atunci în

rîndurile acestor categorii sociale în Raportul C. C. al P. C. R. din noiembrie 1936 se scria : „Partea cea mai importantă a roadelor date de creșterea prestigiului nostru a fost legarea Federației C. F. R. de Federația generală a salariaților publici și conlucrarea în sinul Consiliului (Comitetului de Front unic) a acestei Federații cu Asociația PTT și cu noi”¹⁶.

Un rol important în dinamizarea Comitetului de front unic l-a avut Congresul Federației C. F. R., ale cărui lucrări s-au desfășurat în sala „Locomotiva” din Calea Griviței nr. 213, în zilele de 14—15 iunie 1936. În articolul *Sarcinile congresului Federației C. F. R.*, Ilie Pintilie jalonînd cîteva din problemele importante ce stăteau în fața salariaților statului scria că „Datoria congresului este de a păși hotărît la realizarea unui *front comun de acțiune și luptă* cu toate asociațiile și sindicatele muncitorești pe baza unui program de revendicări comune”¹⁷. Totodată, el a subliniat necesitatea intensificării eforturilor contra măsurilor guvernamentale de îngrădire a dreptului de organizare și întrunire, contra pericolului fascist, pentru apărarea libertăților democratice. Într-adevăr, congresul a fost o minunată tribună de confruntare a părerilor, de afirmare a pozițiilor, de popularizare a idealurilor înaintate ale celor ce muncesc. La congres au participat 350—400 delegați din toată țara, precum și reprezentanți ai Confederației Generale a Muncii, ai Federației funcționarilor publici, Asociației învățătorilor, Asociației personalului de la P. T. T., Asociației Generale a Clerului. Cei prezenți au exprimat protestul lor contra autorităților polițienești care au interzis ținerea congresului în sala „Marna”; ei au făcut un aspru rechizitoriu politicii cercurilor guvernante care prin cenzură și stare de asediu căutau să stăvilească lupta maselor. De subliniat că tot timpul lucrărilor în sală a domnit o animație neobișnuită, mulțimea scandînd : „Jos cenzura !”, „Jos starea de asediu !”, „Jos fascismul !”¹⁸. Rînd pe rînd atît referenții asociațiilor și sindicatelor ce compuneau Federația C. F. R., cit și ai celorlalte organizații și-au exprimat nemulțumirea față de starea în care se aflau salariații publici. Firul central al discuțiilor l-a constituit ideea unității de acțiune a categoriilor de salariați prezenți la Congres. „S-a vorbit cu insistență — scria un raport al poliției — de uniunea generală a federațiilor de salariați de stat, de o grupare a acestora în jurul Confederației Generale a Muncii — bine reprezentată în masa congresului — de un front comun care să ascundă frontul popular urmărit de organizațiile comunisto-socialiste și țărăniste”¹⁹. Dar nu numai autoritățile au început să semnaleze cu îngrijorare procesul ce se maturiza în direcția Frontului unic ce avea să stirnească mult interes în opinia publică, ci și presa burgheză de toate nuanțele. Dacă în coloanele unor ziare ca „Facla”, „Cuvîntul liber”, „Zorile”, „Dimineața”, „Adevărul” etc. întîlnim aprecieri favorabile asupra Frontului unic al salariaților publici, a modalităților de acțiune, în alte cotidiene ca „Universul”, „Țara noastră”, „Credința” etc. se ducea o campanie denigratoare, de incitare a autorităților contra organizațiilor muncitorești, acuzîndu-le chipurile, că nu iau măsuri destul de drastice pentru împiedicarea dezvoltării unor atari acțiuni în rîndurile salariaților. De pildă, „Țara noastră” scria cu vădită nemulțumire că „cele petrecute cu prilejul congresului Federației C. F. R. trebuie să atragă serioasa atenție guvernului”, deoarece, spunea în continuare ziarul citat, „Chestiunile de ordin profesional au început să fie utilizate ca mijloace de ațîțare a maselor pentru instaurarea frontului democratic, a frontului popular la cirna treburilor statului”²⁰.

În toamna anului 1936 în obiectivul manifestărilor Frontului unic al salariaților publici apare un nou element îndreptat împotriva măsurii

abuzive a autorităților guvernamentale — modificarea în sens reacționar a articolelor 34 și 46 din Statutul C.F.R. Noile modificări aduse Statutului C. F. R. prin decretul regal nr. 1759 din 2 septembrie 1936 se refereau la restrângerea dreptului de asociere și întrunire, de declarare a grevei, cit și la aplicarea de sancțiuni foarte severe pentru cele mai mici greșeli personalului feroviar, mergînd pînă la concediere ²¹.

Noul atac era îndreptat nu numai împotriva nivelului de trai al salariaților de la C. F. R., ci el viza restrîngerea libertăților democratice. Înainte de toate se lovea în una dintre cele mai puternice organizații componente a Frontului unic a salariaților publici, — Federația C. F. R. — tinzînd, în fond, la anihilarea manifestărilor politice, ba chiar și a celor economice. Riposta funcționarilor nu s-a lăsat așteptată. Alături de Federația C. F. R., celelalte organizații ale Frontului unic au fost la post. În întreaga țară se organizează largi manifestări de protest, se începe o intensă campanie de presă, au loc întruniri, conferințe, demonstrații etc. Spre a da acțiunilor un caracter mai impunător s-a convocat la 20 septembrie 1936, în sala „Locomotiva” o adunare generală extraordinară a Federației C. F. R. cu participarea delegaților celor 5 organizații componente ale Frontului unic. „Noi considerăm această acțiune ca una dintre cele mai importante duse de noi, și ca o etapă de o însemnătate deosebită în munca de îndreptare a Federației generale către drumul acțiunilor de masă” se sublinia de către C. C. al P. C. R. în noiembrie 1936. Adunarea s-a bucurat de o largă participare, reinnoind hotărîrea de a continua acțiunile comune, iar moțiunea adoptată a sintetizat în 8 puncte principalele revendicări ale salariaților publici : mărirea salariilor în raport cu scumpirea excesivă a traiului, revizuirea pensiilor căci nu corespundeau nici cu rîncea depusă și nici cu necesitățile de viață, anularea modificărilor art. 34 și 46 din statutul C. F. R. care loveau în dreptul de asociere a salariaților de la căile ferate, adoptarea unui nou statut al funcționarilor publici care să reglementeze problema salariilor, asigurarea unui minim de existență etc ²². În cuvîntul său, Ovidiu Bălănescu a condamnat guvernul care tinde „a uzurpa drepturile funcționarilor”, apreciînd că aceasta „reprezintă un act grav care trebuie stăvilit la timp” ²³. Moțiunea înaintată forurilor de resort n-a fost soluționată favorabil, de aceea acțiunile Frontului unic au continuat pe o linie ascendentă.

În fruntea manifestărilor s-a aflat din nou Federația C. F. R. care a preconizat organizarea unui congres general al tuturor categoriilor de salariați publici din întreaga țară. Acțiunea trebuia bine pregătită atît în ceea ce privește alegerea delegaților, și a poziției pe care trebuiau s-o adopte în cadrul dezbaterilor, cît și în întocmirea rapoartelor, în luările de atitudine față de problemele politice și economice la ordinea zilei. Pentru edificarea opiniei publice și a masei de salariați asupra manifestărilor ce se organizau a fost lansat un *Apel*, care, expunea sintetic problematica congresului și poziția Frontului Unic față de modificările aduse Statutului C. F. R., cît și necesitatea adoptării unui Statut al funcționarilor publici. Alegerea delegaților a constituit un nou prilej de popularizare a programului Frontului Unic, de mobilizare a maselor de luptă. Referindu-se la pregătirile congresului, Direcția generală a poliției semnala faptul că, comuniștii „pătrunși în conducere Federației asociațiilor profesionale ceferiste, a Uniunii generale a sindicatelor de lucrători ceferiști și cei din Comitetul sindicatului lucrătorilor ceferiști „Grivița”, desfășurau o intensă muncă pentru pregătirea delegaților care „să ia cuvîntul la congres pentru a impune . . . în moțiunea ce se va vota, dezideratele lor referitoare la

frontul unic pentru cucerirea revendicărilor”²⁴. Într-adevăr, mai mult decît pînă atunci *congresul salariaților publici din 25—26 octombrie 1936 ținut în sala „Marna” a afirmat protestul zecilor de mii de salariați publici contra guvernului, pentru apărarea drepturilor lor economice și politice*²⁵. Participarea masivă la discuții (Ilie Pintilie, Constantin Carcali, Ion Lepădatu, Stancu Brădișteanu, Șt. Stelian, Marin Avramescu, V. V. Țoni, Victor Munteanu, F. Dumitrescu, I. Roșca, Șt. Niculescu, Ovidiu Șandru, Iiescu-Muncă, Florea Căruntu etc.), entuziasmul care a dominat lucrările în timpul celor două zile, schimbul fructuos de opinii în masa delegaților ce reprezentau aproape 300 000 salariați (ceferiști, învățători, petetiști, funcționari administrativi, pensionari etc.) a constituit expresia conștiinței de masă, care începea să dea rezultate pozitive. În argumentările lor, vorbitorii s-au referit la Constituție, la libertățile democratice, s-au ridicat proteste contra cenzurii și stării de asediu, împotriva măsurilor guvernamentale care tindeau să înăbușe activitatea profesională, contra primejdiei hitleriste. Acest rezultat pozitiv s-a datorat, după cum menționează un raport al P. C. R. din noiembrie 1936, unei munci active a comunistilor și salariaților cu vederi democratice „în secțiuni, în consilii, în comisii, printre conducătorii asociațiilor micilor slujbași și mai ales munca de legare a ceferiștilor și petetiștilor (de cea a celorlalți salariați — n. n.) a contribuit zi de zi la obținerea rezultatelor pozitive”²⁶. În Congres mai mulți delegați au ridicat glasul lor de protest contra dictaturii hitleriste și agenților săi interni, a fost aclamată Liga Națiunilor și manifestările pentru pace. În acest sens a fost evocată participarea Frontului unic la manifestările antirevizioniste de la Arenele Romane din 19 octombrie 1936. Congresul a adoptat proiectul de statut al Federației salariaților publici opus proiectului de statut elaborat de guvern și a votat o moțiune prin care „protestează cu toată energia contra introducerii în statutul C. F. R. pe cale de decret regal, a dispozițiilor din art. 36 și 46 care anihilează libertatea de acțiune a asociațiilor profesionale C. F. R. . . . și cere înlăturarea imediată a acestor articole”²⁷. Totodată, în moțiune erau expuse o serie de revendicări ale salariaților publici privind adoptarea unei noi table de salarizare care să țină seama de minimul de existență, modificarea legii pensiilor, organizarea învățămîntului profesional pentru toate categoriile de funcționari publici, desființarea cadrului disponibil, revizuirea încastrărilor și înaintărilor ilegale, înlăturarea cumulului, asigurarea asistenței medicale gratuite etc.

Presa democratică a vremii a reflectat pe larg dezbaterile congresului, susținînd punctul de vedere expus de Frontul unic atît în problemele economice, cît și în cele politice. În articolul *Doleanțele salariaților publici*, L. Kalustian, după ce descrie condițiile de muncă și de viață ale acestora cu „lefuri aproape fantomatice, ca să-și ducă o existență și mai fantomatică de privațiuni sîngeroase, de lipsuri crude”, arată că toate acestea exprimă „o stare de spirit îngrijorătoare, o dispoziție psihologică și o atmosferă colectivă, care numai liniștitoare nu par să fie”. De aceea, „Funcționarii cer, într-un glas, să li se facă dreptate, să se pună capăt stărilor ilegalităților”²⁸. Și nu putea fi altfel cînd nevoile îl exasperau pe bietul funcționar, inechitățile sociale îl sufocau, iar arbitrariul de la tot pasul îi paraliza acțiunile. Într-un alt articol, M. Sevastos a subliniat semnificația deosebită a congresului care a reușit să întrunească reprezentanți ai unei așa de numeroase mulțimi și să dezbată situația funcționarilor împovărați de urmările „curbelor de sacrificiu”, cărora li se adăuga scumpirea excesivă a traiului; el se ridică mai ales împotriva tendinței manifestate de autoritățile bur-

gheze de a îngredi dreptul de organizare și întrunire funcționarilor statului, dar și împotriva unor ziare („Universul”, „Curentul”), care căutau să provoace diversiune în rindurile funcționarilor ²⁹.

În condițiile în care se dezvoltau relațiile de colaborare în rindurile funcționarilor, publici, pozițiile obstructioniste ale unor conducători ai Confederației Generale a Muncii față de Uniunea generală a sindicatelor C. F. R. au fost de natură să producă nemulțumiri și în Frontul Unic al salariaților publici. Modul eficient de conlucrare în cadrul Comitetului de front unic, așa cum a fost el constituit încă din martie 1936, și poziția sa realistă față de continuarea acțiunilor unite, ne sînt edificate și de atitudinea favorabilă adoptată față de Uniunea generală a sindicatelor muncitorilor ceferiști. După cum se știe această Uniune făcea parte din Federația C. F. R. dar și din Confederația Generală a Muncii. Or, Comitetul Executiv al C.G.M., în ședința sa din 20 august 1936 a hotărît, fără nici un temei plauzibil, excluderea Uniunii C. F. R. din Confederație, ceea ce a stîrnit largi nemulțumiri în rindurile muncitorimii și cum era și firesc și în cadrul Federației C. F. R. Comitetul Uniunii generale a sindicatelor C. F. R., formulîndu-și protestul său, a declarat că nu se consideră exclusă din Confederație, dimpotrivă, va participa la manifestările proletariatului organizat în sindicate, cît și la cele din cadrul Frontului Unic. Federația C. F. R., principala componentă a Frontului Unic a luat, în mod public, apărarea Uniunii generale a sindicatelor muncitorilor ceferiști, solidarizîndu-se cu protestul ei. Această acțiune n-a convenit unor lideri social-democrați care prin ziarul „Lumea nouă” au „contestat” dreptul Federației C. F. R. de a cere Confederației reprimirea Uniunii ³⁰.

Interesant de observat felul în care au surprins autoritățile polițienești acest aspect, menționînd că „Federația asociațiilor profesionale ceferiste ... deși are cunoștință că Uniunea sindicatelor ceferiste este acaparată de comuniști, totuși îi ia apărarea unindu-se cu protestul comuniștilor contra excluderii” ³¹. Într-adevăr, Federația C.F.R. a luat apărarea Uniunii generale a sindicatelor muncitorilor ceferiști pentru că vedea în ea elementul dinamizator al întregii activități a Federației, a Comitetului de front unic al salariaților publici, mai ales că unele publicații burgheze s-au lăsat antrenate, sub masca antisemitismului, contra asociațiilor funcționarilor publici. De aceea se cerea reafirmată poziția celor cinci organizații față de Frontul unic și chiar extinsă sfera sa de cuprindere. În acest scop s-a convocat, la 29 noiembrie 1936 în sala „Locomotiva” o mare adunare a reprezentanților celor 5 organizații componente ale Comitetului de front unic, menită să întărească principiul colaborării asociațiilor de funcționari reunite în Frontul unic în martie 1936. Adunarea a hotărît activizarea Frontului unic, încheind în acest sens un proces-verbal în care se spunea : „Astăzi, 29 noiembrie 1936, subsemnații președinți și reprezentanți autorizați ai asociațiilor și federațiilor arătate în dreptul fiecăruia, avînd în vedere situația grea în care se găsesc în prezent salariații statului hotărîm să constituim, cu începere de azi, un front comun de luptă pentru toate chestiunile care privesc pe toți salariații publici, angajîndu-ne să luptăm în bloc pentru rezolvarea în întregime a revendicărilor tuturor categoriilor ce reprezintă” ³². În cadrul adunării a fost citită scrisoarea Asociației generale a profesorilor universitari, semnată de dr. Dragomir Hurmuzescu, prin care se exprima solidaritatea acestora cu acțiunea coordonată a salariaților publici. Discuțiile (C. Carcali, Marin Sulică, Ovidiu Șandru, I. Nisipeanu, V. Bîgu, I. Georgescu, A. Năstase, Florea Căruntu, M. Iliescu-Sănătate, Stancu Brădișteanu etc.), în marea

lor majoritate, au fost axate pe descrierea situației concrete a maselor de salariați din București și alte orașe ale țării, necesitatea întreprinderii unor acțiuni eficiente, relevându-se importanța politică a reinnoirii acordului scris dintre organizațiile salariaților publici³³.

Însemnătatea moțiunii adoptate constă nu numai în reafirmarea doleanțelor salariaților publici, care duceau o viață precară, ci și în felul cum erau formulate principalele revendicări — revizuirea salarizării *extrem* de disproporționată în comparație cu prețul produselor alimentare, rezolvarea *definitivă și echitabilă* a încadrărilor, înaintărilor și a celorlalte aspecte legate de muncă prin statutul lege întocmit de Frontul Unic. În mod expres și în termeni categorici se cerea înlăturarea modificării art. 34 și 46 din Statutul C.F.R. deoarece aceste modificări „sunt vexatorii pentru acești harnici muncitori și care tind la desființarea asociațiilor profesionale”³⁴.

Semnificația politică a întregii acțiuni a Frontului unic al salariaților publici, care concentra un așa mare număr de cetățeni a fost apreciată în mod deosebit de P.C.R. În instrucțiunile Biroului Politic al C.C. al P.C.R. către Secretariat se cerea ca sindicatele muncitorești, presa proletară și democratică să sprijine în modul cel mai activ Frontul Unic al salariaților publici. „Mișcarea lor — se spunea în scrisoare — trebuie să devie o mare mișcare populară pentru împiedicarea votării proiectului de lege al guvernului și pentru proiectul propus de Frontul unic”³⁵. Ca urmare a activității fructuoase desfășurate de comuniști și elemente devotate principiilor democratice din rândurile salariaților, Frontul unic a reușit să împiedice votarea de către Parlament a proiectului de statut al funcționarilor publici propus de guvern³⁶. Aceasta era un succes important al acțiunilor comune. Un alt rezultat pozitiv l-a constituit avântul spre organizare în Frontul Unic; în toată țara s-au creat comitete de front unic în vederea îmbunătățirii stării materiale și morale a salariaților publici. În București se inaugurasă un ncu sediu în str. Aristide Briand.

Întrunirea de la 29 noiembrie și perfectarea acordului de colaborare nu numai între cele cinci organizații care formau Frontul unic din martie 1936, ci și prin sfera de cuprindere a unui număr mult mai mare de asociații și societăți de funcționari publici au produs o profundă impresie în opinia publică din toată țara. În rândurile funcționarilor ea „a stîrnit valuri de simpatie și o totală adeziune”. În cadrul unei ședințe a Frontului unic, din 3 decembrie 1936, s-a informat asupra numeroasei corespondente primite din toată țara prin care asociații, grupări și persoane își exprimau deplina lor satisfacție pentru Frontul unic, socotindu-l drept „cheia victoriei sigure a zilei de mâine”³⁷. Ele reflectau, în fond, influența exercitată de comuniști, de simpatizanți ai Partidului Comunist, de alte cadre social-democrate sau național-țărăniște în rândurile funcționarilor publici. Activitatea Frontului unic capătă mai multă vigoare, se organizează întruniri, audiențe la diferiți demnitari, interpelări în Parlament, se scriu articole în presă, cu un cuvînt o gamă largă de activități pentru impunerea dezideratelor formulate în repetate rânduri³⁸.

Adunările informative asupra lucrărilor consfăturii Frontului Unic au reprezentat un nou prilej de popularizare a idealurilor de dreptate și libertate în rândurile salariaților, de adeziune a lor la acțiunile comune. Așa, de exemplu, în cadrul adunării sindicatului C.F.R. Grivița, din 5 decembrie 1936, Ovidiu Șandru a informat despre dezbaterile congresului funcționarilor publici „unde s-a realizat o veche dorință a muncitorimii : frontul comun al tuturor salariaților publici”. Cu acest prilej sindicatul

C.F.R. Grivița a dat un comunicat prin care „salută cu însuflețire această realizare” . . . declarînd că „va sprijini cu toate puterile sale această luptă”³⁹ În același grup de manifestări un rol important l-au avut constituirea de filiale căci ele aveau implicații mult mai largi în viața politică a orașului și chiar a județului respectiv. De pildă, la adunarea de constituire a filialei de la Pitești, din 14 decembrie 1936, în afară de reprezentanți ai diferitelor asociații de funcționari din oraș, au participat reprezentanți ai organizațiilor centrale, adunarea transformîndu-se într-o adevărată manifestare de condamnare a politicii economice a guvernului Tătărescu, de sprijinire a dezideratelor cuprinse în proiectul de statut al funcționarilor publici, elaborat de Frontul Unic. Moțiunile adoptate au subscris programul general al Frontului Unic, îmbogățindu-l cu unele aspecte locale. Adunări similare sau apropiate ca factură politică și componență au avut loc și la Sibiu, Cernăuți, Cimpulung-Moldova, Ploiești, Iași etc.⁴⁰

Ca urmare a acestor manifestări de masă, la începutul lunii decembrie 1936, o delegație a Frontului unic al salariaților publici s-au prezentat la Gheorghe Tătărescu, șeful guvernului, căruia, sintetic, în 6 puncte, i-au fost expuse doleanțele funcționarilor : a. statutul funcționarilor publici să cuprindă și normele de salarizare pentru toate categoriile de salariați publici ; b. să se legitimizeze dreptul asociațiilor profesionale de a fi recunoscute persoane juridice ; c. să se ridice prin bugetul viitor ultima „curbă de sacrificiu” de 10 % din aprilie 1833 ; d. o comisie mixtă alcătuită din delegați ai Frontului unic și guvernului să întocmească un proiect de lege pentru normalizarea și armonizarea salariilor ; e. să se înlăture art. 34, 46 și 57 din Decretul Regal nr. 1759 din 2 septembrie 1936 prin care se tindea la desființarea asociațiilor profesionale C.F.R. ; f. să nu mai fie puse în discuție gradațiile în alcătuirea bugetului⁴¹. Semnificația acestui act depășește pe aceea a unei intervenții obișnuite pe la autorități. Aici este vorba de faptul că Frontul Unic a impus o atare situație, de a fi fost recunoscut de către guvern ca singurul reprezentant al tuturor funcționarilor publici. Era aceasta o nouă acțiune reușită a politicii P.C.R. în rîndurile funcționarilor publici, mai ales că șeful guvernului a fost nevoit să facă unele declarații conciliante față de funcționari, de acceptare a majorității punctelor formulate în Memoriu.

În afara campaniei ce o duceau pentru impunerea revendicărilor lor economice și sociale, organizațiile salariaților publici constituite în Frontul unic au manifestat vădită preocupare față de problemele politice la ordinea zilei. Demnă de subliniat este atitudinea demascatoare la adresa organizațiilor fasciste, a campaniei denigratoare a presei reacționare din iunie 1936 la adresa organizațiilor muncitorești și democratice. Numeroși salariați publici, îndeosebi cei din Federația C.F.R. și Asociația P.T.T. s-au aflat alături de clasa muncitoare, care la chemarea P.C.R., s-a ridicat la luptă pentru apărarea libertăților democratice, pentru respingerea atacului fascist asupra Casei Poporului din București (Strada Izvor nr. 37), pentru apărarea presei democratice, a chioșcurilor de ziare, a tipografiilor⁴². Nu odată reprezentanți ai Frontului Unic au afirmat horărîrea salariaților de a lupta contra organizațiilor fasciste. Luînd cuvîntul la adunarea Federației C.F.R. din 9 august 1936, Ilie Pintilie a analizat evoluția organizațiilor fasciste, pericolul ce-l reprezentau ele pentru soarta poporului român. El a propus, și cei prezenți au subscris, ca organizațiile componente ale Federației C.F.R. cu cei 80.000 de membri, să adere la Comitetul Român pentru Pace. Era aceasta un succes important al politicii

partidului comunist de lărgire a frontului de luptă pentru pace, contra ororilor războiului, pentru legarea respectivelor manifestări de lupta pentru democrație⁴³.

Necesitatea concentrării tuturor forțelor, nu numai proletare, ci și a celorlalte categorii de salariați, se impunea cu mare stringență. Tocmai de aceea Frontul unic poate fi socotit ca un succes realmente al politicii partidului comunist. În raportul său la ședința Comitetului Central al Partidului din decembrie 1936, secretarul C.C. al P.C.R. Boris Ștefanov a apreciat semnificația deosebită a Frontului unic al salariaților publici pentru lupta generală a maselor în direcția concentrării forțelor democratice. Cu același prilej au fost desprinse noi sarcini ce stăteau în fața Partidului Comunist pentru întărirea legăturilor sale cu masele, pentru îndreptarea tuturor nemulțumirilor în direcția apărării libertăților democratice, mai ales că atât pentru ceferiști prin modificarea Statutului C.F.R., cât și pentru alte categorii sociale au fost luate măsuri ce vizau o restringere a libertăților democratice, o încurajare a organizațiilor fasciste (legea presei, codul penal, legea stării de asediu și cenzurii etc)⁴⁴. În articolul *Gîtuirea asociațiilor profesionale*, Dumitru Almaș evidențiază pericolul ce-l reprezenta atacul guvernului contra unui detașament al proletariatului — ceferiștii, ca mai apoi, acțiunea de limitare a drepturilor constituționale, să poată continua cu mai multă ușurință⁴⁵.

Tocmai pentru a preîntîmpina o astfel de situație Frontul unic al salariaților publici a organizat numeroase întruniri, unde de fiecare dată a fost amplu dezbătută problema luptei pentru apărarea libertăților democratice, pentru desființarea tuturor „legilor excepționale care ating existența și demnitatea funcționarilor”⁴⁶. În ședința Federației C.F.R. din 30 ianuarie 1937, Uniunea sindicatelor muncitorilor ceferiști a expus protestul său întemeiat contra organizațiilor fasciste care „batojocoreau tricolorul național cu semnul crucii încîrligată”, afirmînd că muncitorimea pătrunsă de „sentimente cu adevărat naționale și patriotice” va fi „gata oricînd să-și apere cu sacrificiul vieții sale actualele graniți ale țării, libertatea și independența națională a poporului român”⁴⁷.

O acțiune însemnată a desfășurat Frontul unic al salariaților publici în cadrul manifestărilor antirevizioniste și antifasciste organizate de P.C.R., de alte forțe democratice. Apelul Comitetului Frontului unic, din 12 noiembrie 1936, adresat tuturor funcționarilor pentru susținerea amplelor manifestări contra primejdiei revizioniste pentru apărarea integrității teritoriale a României a găsit un larg ecou. Aderînd la Liga antirevizionistă, membrii Frontului unic au participat, mai ales în toamna anului 1936 (noiembrie și decembrie) la diferite întruniri ale acesteia sau la cele organizate de Comitetul Român pentru Pace. De altfel, unii dintre membrii Comitetului Frontului unic mai făceau parte și din Comitetul Român pentru Pace⁴⁸. În fața agresivității statelor fasciste, Frontul unic al salariaților publici s-a raliat acțiunilor de masă ce se desfășurau în toată țara. Așa, de exemplu, la ședința din 30 ianuarie 1937, în numele tuturor salariaților publici, sindicatul CFR „Grivița” a arătat că sub masca anticomunismului, guvernul și Direcția C.F.R. pregătesc atacul contra salariaților, urmărind nesatisfacerea revendicărilor maselor. Or, în acele momente cînd granițele țării erau amenințate de fascism muncitorii și alături de ei și alte categorii sociale se angajau să lupte împotriva țărilor revizioniste, pentru integritatea teritorială a patriei. Ei arătau că „înțeleg nevoile țării de a se înarma”, și de a fi gata de luptă contra revizionistilor fasciști.

Pe bună dreptate se arăta în comunicatul sindicatelor feroviare că : „Noi muncitorii considerăm că flămânzi, slabi și goi nu vom putea lupta pentru apărarea granițelor țării noastre împotriva țărilor revizioniste și de aceea cerem o mai bună salarizare care să ducă la îmbunătățirea situației noastre și a familiilor noastre”⁴⁹. Erau realități de care trebuia să se țină seama ; clasa muncitoare s-a situat din nou în fruntea luptei de apărare a drepturilor și libertăților cetățenești, a dreptului la o viață mai bună, dar și de apărare a țării contra uneltirilor statelor fasciste. Organizațiile de salariați și-au adus contribuția la aceste manifestări. Întreaga acțiune politică a Frontului unic al salariaților publici a fost apreciată de P.C.R. ca „o palmă zdravănă aplicată forțelor fasciste din România”⁵⁰.

În mod deosebit s-a afirmat solidaritatea tuturor categoriilor de funcționari ce compuneau Frontul Unic în întrunirile din 28 februarie, 4 și 30 martie, 18 și 25 aprilie, 19 mai, 20 iunie 1937 care au dezbătut aspecte economice și politice al ordinea zilei, cu precădere acele probleme care vizau masa salariaților publici. În întrunirea din 4 martie, Ion Turcu a declarat că „muncitorimea ceferistă luptă pentru drepturile ei dar și pentru ale tuturor celor ce compun Frontul unic”. La rîndul său președintele Comitetului de front unic, Stancu Brădișteanu a declarat că „Frontul unic va susține cu toată puterea doleanțele lucrătorilor, tot astfel și Federația C.F.R.”. Cu același prilej, Șandru Ovidiu, Ștefan Niculescu, Romulus Georoceanu și alții au criticat atitudinea ostilă a Direcției Generale C.F.R. care căuta cu orice prilej să lovească în organizațiile salariaților de la căile ferate.

Un ecou deosebit l-a avut adunarea generală a Frontului unic din 18 aprilie 1937 în care a fost expusă Darea de seamă pe anul 1936, a cărei concluzie generală sublinia că numai „stringerea laolaltă a tuturor organizațiilor într-un front unic va duce sigur la izbînda deplină și definitivă”. Pe bună dreptate s-a apreciat ca Frontul unic „reprezintă gîndul și forța întregii clase a salariaților publici din România, a cărui acțiune întruchipează toate năzuințele și dezideratele funcționarilor publici” și de aceea ea reprezintă „un avertisment că oamenii politici nu vor mai putea să dispună de soarta atîtor mii de oameni”. Înlăturarea statutului funcționarilor publici întocmit de guvern era considerată drept „o adevărată victorie a acțiunii duse de Frontul unic”. Moțiunea adoptată exprima programul de viitor al Frontului unic, în care, în afara unor deziderate mai vechi, s-au adăugat altele noi : înaintările și încadrările să se facă în aprilie iar nu în septembrie, desființarea monopolurilor, cartelurilor și trusturilor care scumpesc viața, pregătirea profesională să se facă prin școli oficiale etc. Iată, dăci probleme care vizau domenii mai largi nu numai referitoare la salariați, cu implicații sociale dintre cele mai semnificative⁵¹. În interviul luat de George Macovescu lui Ilie Pintilie și Romulus Georoceanu, membri în Comitetul de Front unic al salariaților publici se sublinia obstrucția unor funcționari superiori față de salariați și mai ales lipsa de solitudine din partea guvernului, a Direcției C.F.R. față de revendicările maselor care „nu numai că nu sînt exagerate, dar sînt foarte drepte”, condamînd intenția guvernului „de a lovi în existența și dreptul de asociere profesională”⁵². În mod deosebit este evidențiată colaborarea fructuoasă dintre muncitori și intelectuali în cadrul Frontului unic, rolul proletariatului în imprimarea unei combativități revoluționare acțiunilor.

În vederea extinderii colaborării Frontului unic al salariaților publici cu organizațiile muncitorești, P.C.R. a inițiat acțiunea afilierii acestora la Confederația Generală a Muncii. Acțiunea a fost urmărită cu mult interes

de forțele revoluționare, dar și de autoritățile polițienești care semnalau îngrijorate că „Prin afilierea tuturor organizațiilor profesionale în C.G.M. ... comuniștii socotesc că vor înfăptui una din cele mai importante realizări din istoria mișcării revoluționare din România”. Discuțiile începute încă din vara anului 1936 pentru afilierea Federației C.F.R. ca un prim pas (de atragere a salariaților spre Confederație) au fost continuate în cursul anului 1937, ajungându-se într-un stadiu înaintat⁵³. De pildă, Congresul Federației C.F.R. din 20 iunie 1937, discutând pe larg chestiunea afilierii la C.G.M. a luat hotărâri de principiu în acest sens⁵⁴. Afilierea Federației C.F.R. și, mai apoi, a Frontului unic a salariaților publici erau chestiuni de moment. Din păcate ea n-a putut fi realizată. Căci, autoritățile burgheze sesizând semnificația politică a actului ce se pregătea, rolul ce l-ar fi avut forța unită a muncitorimii și salariaților publici, înriurirea proletariatului asupra unor pături de intelectuali, au trecut la măsuri represive directe. La 4 august 1937 au fost arestați unii reprezentanți ai Federației C.F.R. și ai Frontului unic (Constantin Caracali, Ion Turcu, Ovidiu Șandru, Aurel Tirnescu, Ion Lepădatu etc) și apoi, în mod brusc printr-un jurnal al Consiliului de Miniștri din 11 septembrie 1937 a fost dizolvată Federația C.F.R.⁵⁵. În felul acesta acțiunea afilierii funcționarilor publici la C.G.M. a fost zădărnicită. Dar nu numai atât. Interzicând cea mai activă organizație ce forma Frontul unic al salariaților publici, acesta a început să se dezorganizeze, ca apoi, prin instaurarea dictaturii regale în februarie 1938, să-și înceteze activitatea.

Gruparea într-un front unic a tuturor Asociațiilor funcționarilor publici, a Federației asociațiilor și sindicatelor C.F.R., a Asociației învățătorilor, a Corpului P.T.T. și Asociației Generale a Clerului a reprezentat o mare cucerire a Partidului Comunist Român pe linia luptei de front unic. Ea a demonstrat capacitatea de înriurire a sindicatelor muncitorești, ca organizații unice ale clasei muncitoare, asupra altor pături și categorii sociale, de mobilizare a lor la luptă în vederea apărării intereselor economice, sociale și politice, contra pericolului fascist, pentru apărarea libertăților democratice, a integrității teritoriale a țării, pentru pace și prietenie între popoare. Experiența acumulată de P.C.R. în munca din rândurile salariaților publici a reprezentat un tezaur de preț în viitoarele bătălii de clasă, în coalizarea tuturor forțelor nefasciste pentru revoluția națională și socială, antifascistă și antiimperialistă din august 1944, în transformările revoluționare ce au urmat în societatea românească.

NOTE

* Arhiva C.C. al P.C.R., fond 93, dosar 432, f. 34. Inspectorul general al Muncii informa la 7 septembrie 1933 că „La Cluj sînt mulți intelectuali șomeri, însă în baza dispozițiilor legii, nu pot fi plasați nici unul” (Arhivele statului Cluj, fond Prefectura jud. Cluj, Pachet 757, dosar 4 (1936).

² *Partidul Comunist Român în viața social-politică a României. 1921—1944* Edit. militară, București, 1971, p. 184—185.

³ Arhivele Statului, București, fond M. A. I., dosar 261/1934, f. 43; dosar 90/1935, f. 95; dosar 292/1935, f. 63; dosar 371/1933, f. 11; dosar 398/1936, f. 11 și 13; „Frontul evenimentelor culturale și sociale”, nr. 9 din 5 februarie 1933.

⁴ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, mapa 167/1933, f. 38. Mai pot fi consultate articole: *Viața de mizerie a funcționarilor publici*; *Un strigăt al funcționarilor publici*; *Mizeria sclavilor în frac*; *Problema funcționarilor publici*; *Împotriva scumpetei și pentru sporirea salariilor*; *Necesitatea Frontului comun funcționăresc*, în „Criza”. nr. 3 și 4 din 12 și 19 mai 1935; „Soarele”

nr. 3 din 8 septembrie 1935 ; „Atlas”, nr. 1 și 2 din 18 și 25 ianuarie 1936 ; „Zorile”, nr. 254 din 16 ianuarie 1936.

⁵ Arhivele Statului Iași, fond Prefectura jud. Iași, dosar 1/1935, f. 16 ; Arhivele Statului Suceava, fond Prefectura jud. C. Lung, dosar 11/1935 ; f. 14—16 ; „Dimineața” nr. 10320 din 18 septembrie, 10350 din 18 octombrie, 10362 din 30 octombrie și 10371 din 8 noiembrie 1935.

⁶ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 96, dosar 482, f. 52—56 ; „Dimineața” nr. 10402, 10403 din 9 și 10 decembrie 1935.

⁷ Arhivele statului București, fond M.A.I., dosar 385/1936, f. 1—3.

⁸ În moțiune, între altele, se cerea legiferarea salariilor și a pensiilor încă în bugetul anului 1936 1837, atenuarea discrepantei uluitoare dintre salariile mici și cele mari (800—35.000 lei), anularea *imediată* a tuturor numirilor și înaintărilor ilegale, desființarea tuturor sinecurilor, confiscarea averilor realizate prin contrabandă, a celor îmbogățiți prin fraudă, prohibirea *in mod absolut* a cumulului, luarea de măsuri menite să ieftinească articolele de primă necesitate, punerea în valoare în mai mare măsură a bogățiilor naturale ale țării care să ducă la diminuarea numărului șomerilor etc. („Zorile” nr. 266 din 28 ianuarie 1936).

⁹ „Zorile” nr. 269 din 31 ianuarie 1936. Dar și Asociația generală a învățătorilor s-a reunit la 26—27 ianuarie 1936 și a adoptat un *Memoriu* de revendicări cuprinzând : gradațiile, titularizările, plata concediilor de boală etc., înaintat ministrului dr. C. Angelescu („Zorile” nr. 269 din 31 ianuarie 1936).

¹⁰ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 5, dosar 982, f. 166 ; fond 96, dosar 482, f. 59 ; „Dimineața” nr. 10481 din 27 februarie 1936 ; „Zorile” nr. 266, 294, 303, 323 din 7 și 25 februarie, 5 și 25 martie 1936.

¹¹ *Idem*, fond 8, dosar 1785, f. 120 ; „Atlas” nr. 3 din 2 februarie 1936 ; „Zorile” nr. 267 și nr. 279 din 29 ianuarie și 10 februarie 1936 ; „Tribuna școlii” nr. 30 din 15 februarie 1936 ; „Opinia” din 23 februarie 1936 ; „Lumea” din 25 februarie 1936.

¹² „Zorile” nr. 294 din 25 februarie 1936.

^{12bis} Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, mapa 167/1936, f. 51 ; „Zorile” nr. 278 din 9 februarie 1936.

¹³ Memoriul a fost înaintat primului ministru Gh. Tătărescu, de către o delegație formată din reprezentanții următoarelor organizații : Federația funcționarilor publici, Asociația generală a învățătorilor, Federația C.P.R., Asociația salariaților P.T.T., Asociația generală a clerului, Asociația funcționarilor financiari, Asociația funcționarilor administrativi din Ardeal, Asociația dactilografelor statului, Asociația salariaților civili din serviciul armatei, Asociația piccherilor și cantonierilor, Asociația secretarilor de plasă, Asociația agenților veterinarilor, Asociația conducătorilor de lucrări publice, Asociația corpului silvic inferior („Zorile” nr. 278, 280 din 9, 11 februarie 1936).

¹⁴ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1 mapa 167/1936, f. 35 ; fond 96, dosar 482, f. 51—53 ; „Dimineața” nr. 10491 din 10 martie 1936 ; „Lupta” nr. 4322 din 18 martie 1936 ; „Zorile” nr. 332, 382 din 3 aprilie, 26 mai 1936.

¹⁵ A se vedea articolele : *P. T. T.-iștii au drept la un regim pe care îl au ceferiștii ; Manifestația funcționarilor PTT la Parlament ; Funcționarii publici din Constanța ; Manifestațiile ceferiste ; Marea adunare ceferistă din Iași ; Muncitorii ceferiști din Cluj au ajuns la disperare ; Grava situație a funcționarilor publici ;* („Zorile” nr. 267, 276, 279, 280, 343 din 29 ianuarie, 7, 10 și 11 februarie, 16 aprilie 1936 ; „Lupta” nr. 4322 din 18 martie 1936).

¹⁶ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, mapa 167 1936, f. 55.

¹⁷ „Arena”, nr. 6 din 28 mai 1936. Vezi și *Ilie Pintilie*, studiu biografic de Nicolae Popescu, Edit. politică, București, 1983, p. 169—170. În articolele, *Problemele salariaților publici, Frontul unic de acțiune*, se preciza : „Lupta pentru încadrarea ceferiștilor are părți comune cu lupta pentru ieftinirea vieții și mărirea salariilor, ca și cu lupta pentru definitivarea învățătorilor”. De aceea, Frontul unic trebuie să constituie modalitatea care „să hotărască deschiderea unei acțiuni comune în așa fel încât să se iasă din sfera discuțiilor pentru a intra în acția a practicii”. („Atlas”, nr. 3 din 2 februarie 1936).

¹⁸ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 5, dosar 982, f. 118—122 ; vezi și Onița Gligor, *Organizațiile profesionale ale cadrelor didactice din România 1865—1944*, Edit. didactică, București, 1969.

¹⁹ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 5, doar 980, f. 12. În articolul *Problema funcționarilor publici*, se arată că „Începe o nouă tragedie, de astă dată mai cruntă. Dispare și nădejdea că vor trece epocile de sacrificiu și naște convingerea că mizeria nu mai e trecătoare, ci de durată” („Zorile” nr. 393 din 7 iunie 1936).

²⁰ „Țara noastră” nr. din 17 iunie 1936.

²¹ „Monitorul Oficial”, nr. 204, p. I din 2 septembrie 1936 ; „Scînteia” nr. 16—17 din 1 octombrie 1936 ; Arhiva C.C. al P.C.R., fond 96, dosar 482, f. 58—60 ; „Dimineața” nr. 10676 din 12 sept. 1936.

²² Arhiva C.C. al P.C.R., fond 5, dosar 810, f. 371—374 ; dosar 982, f. 261 ; dosar 983-f. 160—161 ; „Dimineața” nr. 10686 din 22 septembrie 1936.

²³ *Loc. cit.*, f. 372. Puternice întruniri au avut loc la Iași, Galați, Cluj, Ploiești, Tr. Severin, Timișoara, Pașcani, Constanța etc. în care „toți vorbitorii au condamnat măsurile dictatoriale ale guvernului” (Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1 mapa 167/1936, f. 56).

²⁴ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, dosar 179, f. 86.

²⁵ *Loc. cit.*, fond 96, dosar. 482, f. 60—61; „Zorile” nr. 536, 537 din 27 și 28 octombrie 1936; „Dimineața” nr. 10721, 10722 din 27, 28 octombrie 1936. În congres, Stancu Brădișteanu a declarat că funcționarilor, „din punct de vedere material nu li s-a asigurat niciodată un minim de existență”; V. V. Ţoni, „Proiectul de armonizare a salariilor să fie elaborat pe trei principii — asigurarea minimului de existență, înlăturarea inechităţii actuale de salarizare și înlăturarea inechităţii dintre diferitele categorii de funcționari publici”; C. Carcali, „Dreptul sfint de apărare nu poate fi încărcat și personalul de la căile ferate va ști să și-l apere”; Ștefan Niculescu, „se încarcă a se răpi dreptul de asociere” („Arhiva C.C. al P.C.R., fond 96, dosar 482, f. 60; „Zorile”, nr. 536, 537 din 27, 28 octombrie 1936; „Dimineața” nr. 10721, 10722 din 27, 28 octombrie 1936).

²⁶ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 96, dosar 482, f. 62.

²⁷ *Loc. cit.*, fond 1, mapa 167/1936, f. 60—62; „Zorile” nr. 537 din 28 oct. 1936; „Dimineața” nr. 10721 și 10722 din 27 și 28 oct. 1936.

²⁸ „Zorile”, nr. 538 din 30 octombrie 1936. Vezi și L. Kalustian, *Conspirații sub cer deschis*. Pagini dintr-o luptă antifascistă și democratică, Editura Minerva, București, 1976.

²⁹ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, mapa 167/1936, f. 59. „Dimineața”, nr. 10722 din 28 octombrie 1936.

³⁰ „Lumea nouă” nr. 38 și 43 din 20 septembrie și 25 octombrie 1936. În urma demersurilor făcute pe lângă Confederație, Uniunea sindicatelor C.F.R. a fost reprimată în C.G.M. în octombrie 1937. Vezi *Mișcarea sindicală din România*, vol. 1, Edit. politică, București, 1981, p. 468.

³¹ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, dosar 179, f. 105.

³² Arhiva C.C. al P.C.R., fond 5, dosar 983, f. 298—304; „Adevărul” nr. 16214 din 1 decembrie 1936; „Zorile” nr. 571 din 1 decembrie 1936. Procesul verbal încheiat a fost semnat de 23 președinți de federații și asociații ale salariaților publici. Între semnături: Federația C.F.R., Federația salariaților publici, Asociația generală a învățătorilor, Asociația personalului P.T.T., Asociația generală a profesorilor secundari, Asociația generală a clerului, Uniunea funcționarilor municipali din România, Asociația salariaților publici de la C.A.M., Asociația salariaților civili din rindurile armatei, Asociația generală a funcționarilor financiari, Asociația micilor funcționari de stat, județ și comună, Asociația generală a personalului silvic inferior, Asociația dactilografelor de stat, județ și comună etc.

³³ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 5, dos. 983, f. 304; „Dimineața” nr. 10752 din 1 decembrie 1936; „Zorile” nr. 571 din 1 decembrie 1936. Din cuvintul participanților: Marin Sulică „Constituirea *Frontului unic de luptă* al tuturor asociațiilor profesionale de salariați publici este cheia victoriei sigure a zilei de miine”; Ovidiu Șandru, în numele celor 20.000 de muncitori cefești: „Ne declarăm solidari cu acest Front realizat astăzi și să știți că muncitorimea știe să ducă lupta până la sacrificiu”; I. Nisipeanu, „Realizăm acest Front unic și scriem cea mai frumoasă pagină din istoria mișcărilor funcționărești... Ducem lupta pentru o izbândă deplină, pentru înlăturarea tuturor nedreptăților sociale”; C. Carcali, „Personalul cefești își exprimă bucuria de a vedea că spiritul de solidaritate care i-a călăuzit pe ei a pătruns și în rîndul D-voastră. Noi sintem alături de acest front comun cu toată puterea sufletească”; Stancu Brădișteanu, „Frontul unic cere cu toată stăruința și cu toată energia ca, chestiunea salarizării să fie rezolvată complet și echitabil”. (Arhiva C.C. al P.C.R., fond 5, dosar 983, f. 298—304).

³⁴ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 5, dosar 983, f. 303.

³⁵ *Loc. cit.*, fond 1, inv. 8 I.C., dosar 168, f. 209.

³⁶ Arhiva istorică Centrală, fond M.A.I., dosar 398/1936, f. 11—13.

³⁷ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 5, dosar 983, f. 310, 321, 322; fond 8, dosar 9629, f. 161; „Dimineața” nr. 10763 din 8 decembrie 1936, nr. 10789 din 5 ianuarie 1937; „Zorile” nr. 576 și 578 din 6 și 8 decembrie 1936.

³⁸ În ziua de 3 decembrie 1936 o delegație a Frontului Unic a fost primită de Aurel Benteoiu, subsecretar de stat la Interne.

³⁹ „Dimineața” nr. 10762 din 7 decembrie 1936.

⁴⁰ Arhiva C.C. al P.C.R. fond 8, dosar 9629, f. 161; „Zorile” nr. 576, 584, 586, 595 din 6, 14, 16, 24 decembrie 1936.

⁴¹ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 5, dosar 983, f. 322—324; „Zorile”, nr. 588 din 13 decembrie 1936; „Dimineața” nr. 10765 din 10 decembrie 1936.

⁴² *O acțiune muncitorească antifascistă victorioasă — apărarea Casei Poporului din București (iunie 1936)*, în „București. Material de istorie și muzeografie”, nr. 10/1980, p. 79—86; Gh. I. Ioniță, *Partidul Comunist Român și masele populare*, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1978, p. 212.

⁴³ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 5, dosar 982, f. 167; vezi și *Din lupta antifascistă pentru independența și suveranitatea României*, Edit. militară, București, 1971, p. 57—62.

⁴⁴ Arhiva C.C. al P.C.R. fond 7, dosar 1323, f. 69.

⁴⁵ „Zorile” nr. 550 din 10 noiembrie 1936. A se vedea și *Consfătuirea Frontului unic al salariaților publici la Cernăuți; Blocul funcționarilor particulari; Fineționarii de stat, pensionarii și ceferiștii; Statutul și salarizarea funcționarilor publici*, („Zorile” 579, 581 din 9 și 11 decembrie 1936; „Dimineața” nr. 10858, 10869 din 15, 26 martie 1937).

⁴⁶ Arhiva C.C. al P.C.R. fond 1, inv. 8, dosar 159, f. 5.

⁴⁷ „Dimineața” nr. 10816, 10868 din 1 februarie, 25 martie 1937.

⁴⁸ Arhiva C.C. al P.C.R. fond 67, dosar 715, f. 119; „Zorile” nr. 554 din 14 noiembrie 1936; *Organizații de masă . . . 1921—1944*, vol. II, Edit. politică, București, 1981, p. 130—157.

⁴⁹ „Dimineața” nr. 10816 din 1 februarie 1937.

⁵⁰ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, inv. 8, dosar 158, f. 87. Referindu-se la congresul învățătorilor, zierul „Scinteia”, din 15 octombrie 1936, scria că dascălul va fi „purtătorul demn al steagului democrației, deci al progresului prin muncă și pace”.

⁵¹ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, inv. 8, dosar 159, f. 6; fond 5, dosar 981, f. 260—274; „Dimineața” nr. 10894, 10923 din 20 aprilie, 21 mai 1937. La 19 mai 1937 o delegație a Frontului unic a prezentat Motiunea ministrului de finanțe, V. Cancicov.

⁵² „Dimineața”, nr. 10945, 10948 din 12, 15 iunie 1937.

⁵³ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, dosar 205, f. 293; „Lumea nouă” nr. 26 din 27 iunie 1937.

⁵⁴ *Loc. cit.*, dosar 980, f. 151; „Lumea românească” din 14 iulie 1937; „Dimineața” nr. 10977 din 14 iulie 1937; „Facla” nr. 2023 din 22 octombrie 1937.

⁵⁵ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 5, dosar 985, f. 162—167; dos. 989, f. 209, 217, 323; fond 69, dosar 6387, f. 109—111; fond 72, dosar 7020, f. 184.

L'IDÉE DE L'UNITÉ OUVRIÈRE DANS L'ACTIVITÉ DES ORGANISATIONS DES FONCTIONNAIRES PUBLICS

Résumé

L'étude présente une page inédite dans l'historiographie roumaine. S'appuyant sur une vaste documentation d'archives, mais aussi de la presse de l'époque (enquêtes sociales, mémoires, congrès et conférences etc.), l'auteur met en évidence le fait que l'unification des syndicats ouvriers (unitaires, confédérés et indépendants) dans la Confédération Générale du Travail (1935—1936) — tout en mettant fin ainsi à la scission syndicale en Roumanie — exerça une influence particulière non seulement sur la classe ouvrière, mais aussi sur d'autres catégories sociales, dont celle des fonctionnaires.

La constitution, en mars 1936, du Front unique des salariés publics, signifia un succès de l'idée de l'unité pour la défense des intérêts économiques, sociaux et politiques des membres des organisations composantes (plus de 300.000). Le Front unique réunissait sur une plate-forme commune de lutte : la Fédération générale des fonctionnaires, la Fédération des associations des Chemins de Fer Roumains, l'Association générale des instituteurs, l'Association des employés des P.T.T. (Poste, Télégraphe, Téléphone) et l'Association générale du clergé.

Le Front unique des salariés publics imposa, par des congrès, des conférences, des réunions publiques et autres formes de manifestation, l'adoption d'un nouveau statut, destiné à réglementer l'embauchage, la rétribution, la retraite et autres droits et charges revenant à l'Etat et aux fonctionnaires. Dans le cadre de ses manifestations, le Front unique combattit les agitations fascistes et irrédentistes, se prononça pour la paix, pour la défense de l'intégrité territoriale de la Roumanie.

PARTIDUL COMUNIST ROMÂN — PRINCIPAL PARTID DE GUVERNĂMÎNT DUPĂ 6 MARTIE 1945

TRAIAN UDREA

Instaurarea guvernului dr. Petru Groza la 6 martie 1945 „nu a reprezentat o simplă schimbare de guvern, ci o schimbare a însuși regimului politic din țara noastră : instaurarea puterii revoluționar-democratice a muncitorilor și țăranilor. Odată cu formarea guvernului Groza, România a pășit pe calea unor profunde transformări revoluționar-democratice, care au cuprins întreaga viață economică și socială a țării”¹.

12 din cele 19 ministere ale guvernului constituit la 6 martie 1945 aparțineau grupărilor F.N.D. În ceea ce privește Partidul Comunist, el deținea conducerea importantelor departamente de Interne, Justiție, Comunicațiile, Lucrările publice. Participând din partea altor grupări guvernamentale (sindicate, Uniunea patrioților), din guvern mai făceau parte comuniștii P. Constantinescu-Iași, Gh. Nicolau și C. Agiu.

Deosebit de importantă era de asemenea participarea din partea P.S.D. ca miniștri titulari în guvernul Groza a reprezentanților aripei de stînga, care jucaseră un rol determinant în făurirea F.U.M. în aprilie 1944 și se situau ferm pe poziția colaborării sincere cu P.C.R. și celelalte forțe și grupări revoluționare (Șt. Voitec, Lothar Rădăceanu, Tudor Ionescu)

Instaurarea guvernului dr. Petru Groza, primul guvern revoluționar democratic din istoria țării în care clasa muncitoare avea rolul hotărîtor, iar P.C.R. devenise principalul partid de guvernămînt, a deschis noi și largi perspective pentru desfășurarea cu succes și într-un ritm mult accelerat a procesului transformărilor revoluționare în România.

Legiferarea reformei agrare, restabilirea administrației românești în nordul și estul Transilvaniei, preluarea de către guvern, în condițiile unei democratizări energice a tuturor verigilor aparatului de stat, a controlului asupra întregului teritoriu național, continuarea cu toate forțele a participării României la războiul antihitlerist s-au înscris ca realizări importante ale noului guvern Groza².

În focul luptei pentru învingerea uriașelor greutăți economico-financiare, pentru afirmarea internațională a României ca factor activ al înfrîngerii militare a Germaniei hitleriste, s-au făurit și s-au întărit treptat bazele și pozițiile noii puteri revoluționar-democratice.

În ședința Consiliului de miniștri din 9 mai 1945, în care se lua act cu satisfacție de capitularea Germaniei hitleriste, Lucrețiu Pătrișcanu aprecia că „În mersul grăbit al istoriei se deschide cu victoria de astăzi (capitularea Germaniei hitleriste—T.U.) un nou capitol. Poporul român înțelege însă că viitorul lui, independența țării, dorința lui de mai bine sînt strins legate de felul în care își va pregăti singur și prin propria-i forță, politica lui internă și externă”³. Dr. Petru Groza făcînd un bilanț al realizărilor pozitive ale guvernului în cele două luni de guvernare ținea să sublinieze : „la reconstrucția țării noastre, noi nu vom cîrpi, noi nu vom repara ici și colo, ci vom reconstrui din temelii”⁴.

Emanatie a voinței populare, pornind de la prevederile programului de guvernare F.N.D., activitatea guvernului dr. Petru Groza s-a sprijinit în permanență pe întregul front al forțelor revoluționar-democratice. Partidul Comunist Român principala forță politică a F.N.D. a acordat sprijin nelimitat guvernului Groza.

La 12 martie 1945, la prima ședință plenară a conducerii partidului cu secretarii regionalelor și județenelor P.C.R. după instaurarea guvernului Groza, vorbitorii (I. Ranghet, în mod special) au subliniat că noua calitate a P.C.R. de principal partid de guvernământ cerea întregului activ de partid o mobilizare continuă pentru sprijinirea guvernului și mai ales pentru câștigarea bătăliei refacerii economice în lupta cu greutățile obiective și cu sabotajul forțelor reacționare reunite. În urma încheierii, în cursul lunii martie 1945, a conferințelor regionale P.C.R., a consfăturii organizate la 26 aprilie 1945 cu activul regionalelor de partid, a creșterii impetuoase a rindurilor și forței P.C.R. în întreaga țară⁵, a consolidării în majoritatea centrelor importante ale țării a Frontului Unic Muncitoresc, clasa muncitoare mobilizată de partid a adus o contribuție decisivă în obținerea cu grele jertfe și privațiuni a primelor succese în producție, în câștigarea bătăliei reformei agrare și a campaniei agricole de primăvară, în inițierea primelor măsuri ale guvernului de reprimare a speculei ilicite și a sabotajului economic.

În condițiile trecerii sub controlul reprezentanților maselor muncitoare de la orașe și sate a pozițiilor hotărâtoare în guvern și în administrația de stat, participarea la guvern a grupării tătăreșciene nu a putut împiedica aplicarea programului de guvernământ al F.N.D.; dimpotrivă, colaborarea forțelor revoluționare-democratice cu gruparea burghezo-liberală tătăreșciană, cu elementele aripei radical democratice desprinse din P.N.Ț. și încadrate deja în Frontul Plugarilor sau acționând ca grupare autonomă sub președinția lui Anton Alexandrescu a avut efecte salutare în atragerea unei părți a burgheziei, a numeroase cadre de specialitate îndeosebi pentru sectorul economico-financiar, a unor pături și categorii mic burheze de la orașe și sate, contribuind totodată la accentuarea procesului de izolare a P.N.Ț.-Maniu și P.N.L.-Brătianu.

Ca un fenomen general, se observă o impresionantă creștere numerică a tuturor celorlate partide și grupări ce participau la guvernul de largă concentrare democratică. Consolidarea cu fiecare zi de activitate constructivă democratică, cu fiecare măsură sau reformă democratică a guvernului Groza a determinat un puternic aflux a numeroși foști membri ai P.N.Ț.-Maniu și P.N.L.-Brătianu spre partidele și organizațiile democratice de guvernământ. Indiferent de motive, părăsirea masivă a corăbiei partidelor „istorice” de către majoritatea foștilor săi membri, marca puternicul proces de dezorganizare și de confuzie politico-ideologică prin care treceau P.N.Ț.-Maniu și P.N.L.-Brătianu, ce nu s-au dovedit capabile să se organizeze într-o opoziție democratică, concentrând, în schimb, în jurul lor tot mai multe elemente reacționare și profasciste: ofițeri deblocați din armată pentru trecutul lor reacționar, toate elementele reacționare epurate din aparatul de stat, moșierimea expropriată, foștii legionari și antonescieni, elementele declasate de la orașe și sate și firește păturile exploatare ai căror exponenți politici erau prin tradiție cele două partide „istorice” s-au transformat rapid în centre de raliere și activitate a tuturor forțelor reacționare din țară. Transformarea P.N.Ț.-Maniu, în special, și a P.N.L.-Brătianu din partide democratice conservatoare în exponenți aproape în exclusivitate ale intereselor forțelor reacționare a determinat lunecarea lor inevitabilă pe panta unei activități antistatale și contra-

revoluționare. Acest fapt, care va grăbi procesul eliminării definitive, în anii următori, a celor două partide „istorice” din viața politică a țării⁶ devine vizibil din prima zi a intrării lor în opoziție.

Sperînd, pînă în ultima clipă, că refuzul lor deliberat de a participa la un guvern compus în majoritate din reprezentanți ai F.N.D., va provoca retragerea de către rege a mandatului oferit dr. Petru Groza de formator al unui nou cabinet, fruntașii P.N.Ț. — Maniu și P.N.L. — Brătianu au primit știrea depunerii jurămîntului, deci a instalării constituționale a guvernului Groza, ca pe o grea și neașteptată lovitură. După trecerea primului moment de consternare și confuzie, fruntașii celor două partide „istorice” înlăturate de la guvernare au apelat, în dorința de revenire cu orice preț la putere, la întreg arsenalul mijloacelor contrarevoluționare conjugat cu demersul fățiș făcut pe lingă marile puteri occidentale de a interveni în afacerile interne ale țării⁷.

În conjunctura internațională din primăvara anului 1945 cînd, conform aranjamentelor internaționale stabilite între marile puteri ale coaliției antihitleriste, responsabilitatea principală a aplicării convenției de armistițiu în România revenea U.R.S.S.-ului, apelul făcut de fruntașii P.N.Ț. — Maniu și P.N.L. — Brătianu la guvernele S.U.A. și Marii Britanii pe lingă faptul că, datorită circumstanțelor sus amintite, nu se putea solda cu vreo modificare în favoarea lor, putea fi interpretat de guvernul sovietic ca o manifestare net antisovietică a două principale partide burgheze, ca o încercare deliberată a acestora de a provoca o încordare în plus în relațiile dintre U.R.S.S., S.U.A. și Marea Britanie într-o perioadă de maxim efort pentru zdrobirea militară a Germaniei hitleriste, ceea ce putea primejdi statutul internațional al României înainte și după încheierea tratatului de pace.

În timp ce România participa cu toate forțele la războiul antihitlerist, forțele reacționare pun deja bazele unui șir de organizații teroriste („Graiul singelui”, „Sumanele negre”, organizația „T” etc.) pregătite să intre în acțiune în vara anului 1945 cînd se urmărea provocarea căderii guvernului dr. Petru Groza⁸.

Încă din cursul primăverii anului 1945, se conturează net două tabere distincte, urmînd scopuri diametral opuse, privind prezentul și mai ales viitorul țării după încheierea războiului în Europa: tabăra forțelor revoluționare democratice care înțelegea să desfășoare o activitate constructivă menită să refacă economia națională, să cîștige încrederea marii puteri aliate U.R.S.S. — de care depindea soarta tratatului de pace și în fond soarta dezvoltării independente și progresiste a României pe de o parte, iar pe de altă parte tabăra forțelor reacționare care viza restaurarea cu ajutorul cercurilor imperialiste reacționare a regimului social-politic dinainte de război.

Victoria împotriva Germaniei hitleriste nu va slăbi tensiunea și confruntările de clasă din România; dimpotrivă, eliberate de obligațiile internaționale legate de participarea țării la război, cele două tabere își vor delimita și mai precis obiectivele, fapt care va reieși în evidență cu claritate în timpul și după încheierea conferinței tripartite de la Potsdam.

În afara confruntărilor politice propriu-zise, un domeniu principal de înfruntare a forțelor revoluționare democratice cu cele revoluționare îl va constitui într-o măsură decisivă în anii 1945—1947 bătălia ce se va da în sectorul economic.

Terminarea victorioasă a războiului antihitlerist a găsit guvernul, forțele revoluționare democratice din întreaga țară anagajați într-un amplu

proces de transformări și măsuri social-economice și politico-administrative vizînd consolidarea cuceririlor economice și social-politice ale maselor largi populare, jalonarea cadrului și metodelor menite să asigure refacerea cu un ceas mai devreme a economiei naționate și să șteargă cît mai grabnic urmările încă grele și îndelungate ale războiului.

Paralel cu încheierea primei etape a procesului de democratizare și normalizare a activității aparatului de stat pe întreg teritoriul țării, cu luarea primelor măsuri vîdînd preocuparea guvernului pentru o politică democratică, în interesul superior al economiei naționale și al oamenilor muncii de la orașe și de la sate, în condițiile în care prima fază a reformei agrare (exproprierea moșierilor și repartizarea provizorie a terenurilor expropriate către cei îndreptățiți) se încheiase cu succes, cînd se înregistrează primele rezultate favorabile într-o serie de sectoare industriale (de pildă, în transporturile feroviare, în ameliorarea aprovizionării cu materii prime a industriei textile etc.), iar bătălia însămințărilor de primăvară cunoscușe un succes deosebit, se produce și un amplu proces de consolidare organizatorico-politică a tuturor partidelor și grupărilor democratice participante la guvern.

Pe linia consolidării și precizării activității de Front Unic Muncitoresc, al atragerii sindicatelor la bătălia pentru înfăptuirea integrală a programului de guvernare F. N. D. (completat și revăzut ca urmare a participării la guvern a grupării liberale tătărăsciene) la sfîrșitul lunii mai 1945 are loc prima conferință pe țară a comisiilor locale sindicale.

În afara rezolvării unor probleme organizatorice legate între altele de întărirea muncii sindicatelor în rîndurile femeilor și tineretului muncitor, de adoptarea unui regulament unic și obligatoriu de funcționare al comisiilor locale și a comitetelor de fabrică, această conferință națională a reprezentanților organelor sindicale din întreaga țară a dezbătut modul în care sindicatele trebuiau să-și aducă aportul la aplicarea în special a legilor cu caracter economic intrate în vigoare la 2 mai 1945 (organizarea economatelor și cantinelor, funcționarea echipelor cetățenești de combatere a speculei ilicite și a sabotajului economic etc.) Noul regulament de funcționare a comisiilor locale și al comitetelor de fabrică adoptat de conferință⁹ consfințe transformarea organizațiilor sindicale într-un instrument al transpunerii în viață a programului de acțiune al guvernului democratic, asocierea cu alte cuvinte a mișcării sindicale, în fond a întregii clase muncitoare organizate¹⁰, la opera de guvernămînt.

Hotărîrile Conferinței sindicale pe țară au fost dezbătute în vara anului 1945 pe ramuri și locuri de producție cu activul și apoi cu întreaga masă a membrilor de sindicat contribuind la sporirea aportului mișcării sindicale atît în sfera producției materiale cît și în aplicarea măsurilor economice menite să protejeze pe salariați contra efectelor speculei ilicite și a procesului inflaționist în creștere.

O deosebită importanță în consolidarea bazei de masă a noii puteri revoluționar democratice a avut-o pregătirea și desfășurarea între 25—27 iunie 1945 a primului congres al Frontului Plugarilor¹¹, principala organizație democratică de masă a țărănimii muncitoare, al cărei număr și influență crescuseră considerabil în perioada declanșării și înfăptuirii reformei agrare.

Frontul Plugarilor, al cărui președinte era și primul ministru al guvernului instalat la 6 martie 1945, și ai cărui reprezentanți dețineau controlul asupra ministerului Agriculturii și Domeniilor și alte posturi importante în guvern, număra peste 1 milion de membri.

Făcînd o trecere în revistă a creșterii impetuoase și afirmării organizației după 23 August 1944 pe primul plan al vieții politice a țării, congresul Frontului Plugarilor a dezbătut pe larg mersul reformei agrare, necesitatea reorganizării și cuceririi organizațiilor cooperatiste sătești de către reprezentanții forțelor revoluționar-democratice, aportul decisiv pe care trebuia să-l aducă țărănimea în amplul și încă extrem de dificilul proces de redresare economică a țării; s-au adoptat un nou program și statut și s-au ales organele conducătoare, ca președinte al Frontului Plugarilor fiind reales întemeietorul și conducătorul său eminent, d-rul Petru Groza¹².

În cuvîntul de deschidere al congresului, dr. Petru Groza a subliniat responsabilitățile sporite ale țărănimii, care nu trebuiau să considere reforma agrară ca un țel suprem.

Țărănimea organizată, stăpînă pe pămîntul ce-l lucra, trebuia mobilizată pentru a depăși stadiul agriculturii extensive, rudimentare și trecerea treptată cu ajutorul regimului democrat spre o agricultură modernă și cît mai centralizată. De asemenea, al doilea obiectiv al Frontului Plugarilor urma să fie încadrarea țărănimii în procesul transformărilor revoluționar-democratice, în politica de făurire a noii Românie.

Continuînd și dezvoltînd politica de antrenare și reunire în organizații democratice unice a unor importante categorii sociale, la 13 aprilie 1945, comitetul de coordonare a „mișcării tineretului progresist din România” în prezența delegațiilor diferitelor organizații democratice de tineret, proclamă înființarea organizației unice de tineret a Tineretului progresist din România. Deși a înrunit acordul principial al majorității organizațiilor democratice de tineret, în practică, greul activității în noua organizație va fi dus de foștii membri ai U.T.C și de simpatizanții P.C.R.¹³ noua organizație neputînd cuprinde decît o parte a tineretului muncitor, sătesc și studios, ceea ce a determinat revenirea — cu excepția tineretului muncitoresc — la formula organizațiilor „de tineret pe criterii partinice sau al categoriilor social-profesionale (sătești, studențești etc.).

La începutul lunii mai 1945, în condițiile interne și internaționale ale victoriei împotriva Germaniei hitleriste și a consolidării pozițiilor guvernului dr. Petru Groza, a încheierii procesului de integrare definitivă social-economică și politico-administrativă a părții de nord a Transilvaniei în cuprinsul noii Românie democratice, are loc la Cluj congresul organizației revoluționar democratice a populației de naționalitate maghiară din România Uniunea Populară Maghiară, care exprimîndu-și azeziunea la noile realități democratice ale țării s-a angajat să-și aducă aportul la întreaga activitate social-economică-politică de consolidare continuă a temeliiilor României democratice, să sprijine opera de guvernare a cabinetului dr. Petru Groza¹⁴.

În primele zile ale lunii iulie 1945, au loc de asemenea congresele de constituire în partide a aderenților grupărilor liberală tătărăsciană și național-țărănistă Anton Alexandrescu.

Lucrările Congresului grupării liberale tătărăsciene, inaugurate la 1 iulie 1945, care consacrau crearea unui nou partid liberal, au dezbătut și aprobat programul, statutul și au ales organele supreme de conducere ale Partidului național liberal Gh. Tătărăscu.

Definindu-se ca partid al „tuturor claselor producătoare”, partidul național liberal de guvernămînt se dorea mai ales apărătorul și promotorul intereselor „claselor mijlocii ale țărănimii legate de pămînt, al țărănimii înstărite, al micilor industriași, al fruntașilor țărgurilor și satelor, al tuturor categoriilor funcționărești, al intelectualității¹⁵. Partidul național liberal

Tătăărăscu își înscria în programul său „înfăptuirea în cadrul statului național, monarhic-constituțional a unui program de reforme ce urmau să aibă drept țel: libertatea, dreptatea socială, apărarea proprietății individuale”¹⁶.

Prin acest program, P.N.L.-Tătăărăscu se delimita de celelalte partide și organizații ce intrau în componerea guvernului dr. Petru Groza afirmându-se ca partizan al menținerii orînduirii capitaliste, declarîndu-se nu de circumstanță, ci adeptul convins al regimului de stat monarhic-constituțional.

La 4 iulie 1945, și-au început lucrările partizanii grupării național țărănești prezidată de Anton Alexandrescu care reușise să-și constituie organizații în 20 de județe (cele mai puternice în județele Vilcea, Gorj, Mehedinți și Mușcel). Conferința delegațiilor acestei grupări a decis transformarea grupării desprinsă oficial la 23 februarie 1945 din P.N.Ț. în Partidul național țărănesc Anton Alexandrescu, declarînd că se va călăuzi în activitatea sa de viitor după programul P.N.Ț. de la Cîmpulung Muscel din 1935, adaptat condițiilor istorice și cerințelor noi ale anului 1945. S-a decis că pînă la viitorul congres al partidului activitatea lui să fie coordonată de un birou central prezidat de Anton Alexandrescu¹⁷. Congresele și conferințele partidelor și organizațiilor de masă democratice desfășurate în primăvara și vara anului 1945 au permis, pe lîngă o analiză a activității lor trecute, dezbateră, precizarea unor programe de perspectivă, alegerea democratică a organelor lor conducătoare, afirmarea fermă de către participanții la dezbateri și adoptarea de hotărîri cu privire la menținerea și întărirea colaborării lor în cadrul guvernului dr. Petru Groza.

Bizuinđu-se pe hotărîrea tuturor partidelor și organizațiilor politice și profesionale competente de a participa în continuare necondiționat la opera de guvernare, cabinetul dr. Petru Groza va desfășura o bogată activitate care urmărea pe plan economic trecerea producției de la necesitățile de război la cele de pace, stăvilirea procesului inflaționist și încercarea de ameliorare a nivelului de trai al populației în primul rînd pe calea sporirii producției industriale și agricole, iar pe plan politic consolidarea procesului de democratizare a vieții politice și a aparatului de stat la toate nivelele inclusiv la nivelul instituțiilor centralizate de stat.

Sfîrșitul războiului antihitlerist a impus reconversiunea industriei de război la producția de pace. Decretele legii 510 și 511 adoptate la 19 iunie 1945¹⁸ prevedeau transformarea fostului subsecretariat de stat al industriei de război în Subsecretariatul de stat al industriei. În legătură cu această problemă în cadrul guvernului s-au confruntat două modalități diferite de soluționare. Reprezentanții grupării tătăărăsciene adoptînd ca criteriu unic rentabilitatea, posibilitatea de aprovizionare cu materii prime și de valorificare a producției opinau pentru închiderea unor întreprinderi sau pentru reducerea activității altora. Acest mod de rezolvare a problemei, pe lîngă că scotea din activitate pentru un timp o serie de utilaje, arunca în stradă zeci de mii de salariați. Punctul de vedere al P.C.R. căruia i s-au raliat și celelalte partide și organizații revoluționar-democratice a fost ca, pe baza unor programe speciale de reprofilare a producției unor întreprinderi, să se folosească în cît mai mare măsură mijloacele de producție și forța de muncă disponibile din fosta industrie de război pentru refacerea economică a țării. Un model de punere în lucru a unor întreprinderi și forța de muncă afectate mai înainte producției de război a fost planul unor importante comenzi pe care Direcția gene-

rală a C.F.R. le face unor uzine metalurgice (Reșița, Malaxa, Voina etc.) în scopul refacerii integrale a rețelei feroviare (inclusiv operele de artă) și a materialului rulant. Unele întreprinderi militare ca Arsenalul armatei din Tirgovîște, Arsenalul aeronautic din Mediaș și altele, au fost trecute, în același scop, la C.F.R. Pe aceeași linie, se va înscrie ulterior și comanda unei prime tranșe de 5000 tractoare făcută uzinelor I.A.R.

După încheierea războiului s-au întrevăzut și unele posibilități — la început extrem de reduse — de revitalizare și reorganizare a unor operațiuni de comerț exterior. În acest sens, pe plan legislativ și administrativ, cu data de 1 iulie 1945 se creează în cadrul Ministerului Industriei și Comerțului un Comisariat general al comerțului exterior și al acordurilor economice cu străinătatea ¹⁹.

Guvernul țării, majoritatea covârșitoare a poporului au trebuit să facă față consecințelor nefaste ale înrăutățirii situației economice a țării ca urmare a penuriei de materii prime, a sabotajului organizat într-o serie de sectoare cheie ale industriei (extractivă, metalurgică, prelucrătoare) de o serie de cercuri capitaliste din țară și din străinătate (în cazul societăților miniere și petrolifere) precum și secetei care a lovit dureros în special ținuturile moldovene și o serie de zone montane.

Pentru a asigura industriei și populației un minim de aprovizionare la prețuri oficiale, guvernul a trecut la o serie de măsuri de înregistrare și blocare a stocurilor de materii prime industriale, a cerealelor și altor produse agroalimentare ²⁰.

În același scop, guvernul va declara blocarea întregii recolte a anului 1945 și fixarea prețului de stat la toate produsele agroalimentare. În condițiile recoltei deficitare a anului 1945, se trece la o raționalizare și mai strictă a distribuirii pe cartelă a pâinii, cărnii, uleiului, cartofilor, porumbului și altor alimente de bază ²¹. În ciuda sprijinului guvernamental și obștesc (al Apărării Patriotice, Crucii Roșii etc.) foametea, tifosul exantematic se extind și fac ravagii în special în rîndurile populației moldovenești. Se produce un adevărat exod al populației calamitate care oferă pe prețuri de nimic obiectele de folosință îndelungată (îmbrăcăminte, covoare și velințe), își înstrăinează animalele din gospodărie, își vind chiar pămîntul (inclusiv, cu acte de „donatie” menite să eludeze legea, terenurile obținute prin reforma agrară) pentru a obține în schimb cîteva saci de grâu, porumb sau alte alimente. Greaua situație economică, lipsurile și foametea, urmări și consecințe mai ales ale politicii criminale duse în anii 1940—1944 de clasele exploatoare și de jaful hitlerist, erau folosite de forțele reacționare, grupate mai ales în cadrul P.N.Ț-Maniu ca armă politică de denigrare a guvernului dr. Petru Groza, de discreditare a acestuia pe plan intern și internațional. „Din primul moment — arăta Gh. Gheorghiu-Dej la conferința națională P.C.R. din octombrie 1945 — s-a văzut clar că reacțiunea, care pierduse o bătălie pe teren politic își va concentra toate forțele și va folosi toate resursele pentru a înfringe guvernul pe plan economic” ²².

Neacceptînd nici un moment ideea îndepărtării lor definitive de la cîrma țării, forțele reacționare, cerînd și obținînd sprijinul cercurilor reacționare internaționale, nu a lăsat deoparte nici un mijloc de luptă în intenția lor manifestată de a răsturna guvernul Groza și a înlătura de la putere reprezentanții forțelor revoluționar democratice.

Alături de calea memoriilor incitatoare adresate guvernelor S.U.A. și Marii Britanii, de organizarea acțiunilor de sabotaj economic, constituirea unei rețele clandestine paramilitare a pregătit terenul pășirii for-

țelor reacționare la o serie de acțiuni teroriste tipic fasciste. Ca un prim prilej de încercare a forței echipelor de șoc, constituite în scop terorist, s-a folosit manifestațiile tradiționale ale sărbătoririi zilei de 10 mai, care în 1945 se desfășurau sub semnul bucuriei victoriei antihitleriste. Sfidând sentimentul național public de puternică satisfacție a biruinței contra fascismului, coloane sau grupuri izolate de aderenți ai partidelor „istorice” îngroșate cu elemente legionare profasciste manifestând sub o serie de lozinci reacționare și șovine au încercat să tulbure manifestațiile oficiale organizate de guvern, să creeze o stare de confuzie, să provoace incidente singeroase care ar fi putut fi apoi oferite cercurilor reacționare internaționale ca argumente ale lipsei de libertate în România. Coloanele de manifestați, formațiile de luptă patriotice au dat riposta cuvenită contra manifestațiilor anticomuniste, patriotarde și retrograde risipindu-le.

Părăsiți în masă de foștii lor aderenți, pierzând speranța revenirii la putere prin mijloace constituționale și cu asentimentul guvernului U.R.S.S. care avea rolul decisiv în controlul vieții politice din România pînă la încheierea tratatului de pace, fruntașii P.N.Ț. — Maniu și P.N.L. Brătianu și-au pus toate speranțele în ajutorul anglo-american, chiar în eventualitatea aberantă a izbucnirii unui conflict militar care să ducă la „eliberarea” României de sub „controlul” comuniștilor ²³. Între 17 iulie — 2 august 1945, a avut loc la Potsdam o nouă conferință a celor trei mari puteri aliate consacrată în principiu organizării Europei postbelice, adoptării principiilor de bază ce trebuiau să fie aplicate în pregătirea tratatelor de pace cu Germania și fostele satelite ale acesteia.

În ajunul lansării bombelor atomice asupra Japoniei, despre a căror fabricație și putere distrugătoare organele de informație sovietice aveau deja cunoștințe, reprezentanții S.U.A. și Marelui Britanii au încercat să trateze cu U.R.S.S. de pe poziții de forță, inclusiv în problema componenței guvernelor instaurate și în sporierea rolului reprezentanților S.U.A. și Marelui Britanii în comisiile aliate de control din țările din centrul și sud-estul Europei, care conform aranjamentelor tripartite anterioare urmau a fi pînă la încheierea tratatelor de pace sub controlul decisiv al părții sovietice ²⁴.

În comunicatul final al conferinței de la Potsdam se prevedea că „cele trei guverne cred că este de dorit să se pună capăt actualei situații anormale din Italia, Bulgaria, Finlanda, Ungaria și România prin încheierea unor tratate de pace”.

S-a introdus, în plus, precizarea că încheierea tratatelor de pace cu fostele satelite nu putea avea loc decît în prezența unor guverne democratice „recunoscute” de toate cele 3 mari puteri.

Guvernul sovietic a apreciat că guvernul dr. Petru Groza îndeplinea în totalitate exigențele stipulate în declarația tripartită și în consecință la 6 august 1945 a restabilit relațiile diplomatice cu România ²⁵.

Prevederile respective dădeau posibilitatea cercurilor reacționare occidentale să condiționeze această recunoaștere de revenirea la guvern a reprezentanților partidelor burgheze reacționare înlăturate de la putere.

Un prim pas în această direcție l-a constituit nota verbală remisă de șeful misiunii S.U.A. în România, Roy Melbourne ministrului Afacerilor Externe român prin care declara că guvernul american nu recunoaște caracterul legitim al guvernului democratic, nu va proceda la recunoașterea lui diplomatică și implicit va refuza să ducă tratative cu guvernul

Groza în vedereă încheierii tratatului de pace. Un demers similar a făcut în aceeași zi pe lângă guvernul român și șeful misiunii britanice Stevenson.

Șefii celor două misiuni au remis, în aceeași zi, suveranului copia notelor verbale înaintate guvernului român.

Maniu și Brătianu, s-au prezentat, la rîndul lor, suveranului, cerîndu-i să demită neîntîrziat guvernul în funcțiune.

La 19 august 1945, președintele S.U.A. Truman într-o declarație radiodifuzată referindu-se la România aprecia că guvernul Groza nu este suficient de reprezentativ pentru a putea fi recunoscut de S.U.A.

Agitația antidemocratică și anticomunistă a cercurilor reacționare din România în frunte cu I. Maniu, coroborate cu insatisfacția unor cercuri de afaceri petroliste occidentale privind tratamentul aplicat bunurilor lor de către partea sovietică, incertitudinea garantării investițiilor de capital occidental existent pe piața României au determinat guvernele S.U.A. și Marelui Britanii să adopte o linie dură față de guvernul Groza.

Luînd cuvîntul în Camera Comunelor în cursul dimineții de 20 august 1945, Ernest Bevin, referindu-se la componența guvernelor din Bulgaria, România și Ungaria aprecia că „formulele de guvernămînt care au fost instalate nu ne dau impresia să fie destul de reprezentative pentru a legitima relațiuni diplomatice”²⁶. Mai departe, ministrul de externe britanic ținea să precizeze că rezultatele eventualelor alegeri parlamentare organizate de aceste guverne nu vor fi luate în considerație²⁷.

În seara zilei de 20 august, în casa Știrbei în prezența lui Roy Melbourne are loc o consfătuire²⁸ la care participă I. Maniu, Dinu Brătianu, C. Titel Petrescu²⁹ și Gr. Niculescu-Buzești, în care se decide să se facă regului recomandarea de a demite guvernul Groza pentru a-l înlocui cu un nou guvern „reprezentativ” de dreapta.

¹ La 21 august 1944, regele convoacă la Palat pe dr. Petru Groza și motivînd că țara avea nevoie de un guvern care să poată obține recunoașterea tuturor celor trei mari aliați (ceea ce — se aprecia — nu era cazul cu guvernul în funcțiune nerecunoscut de guvernele S.U.A. și Marii Britanii), îi cere să depună demisia guvernului³⁰. Convocat în ședință plenară, guvernul decide în unanimitate să rămînă în continuare la cîrma țării, dr. Petru Groza urmînd să meargă în audiență la suveran și să-i explice motivele care îl determinau să adopte această hotărîre³¹.

] Demisia guvernului Groza care reprezenta interesele majorității poporului român, iar pe plan extern cîștigase încrederea și recunoașterea diplomatică a U.R.S.S. marea putere aliată care avea în continuare rolul decisiv în aplicarea convenției de armistițiu și în pregătirea tratatului de pace cu România ar fi aruncat țara înapoi într-o situație cel puțin tot atît de confuză și primejdioasă ca cea de la sfîrșitul lui februarie 1945, deoarece, pe de o parte, masele largi, forțele revoluționar democratice n-ar fi admis fără luptă ca reprezentanții lor să fie înlăturați din guvern, iar pe de altă parte îndepărtarea de la cîrma țării a guvernului recent recunoscut de U.R.S.S. putea fi interpretată ca un afront adus Uniunii Sovietice cu toate consecințele interne și internaționale ce decurgeau din aceasta.

Comunicarea făcută de dr. Petru Groza la Palat că guvernul va demisiona numai la cererea expresă a guvernelor tuturor celor 3 mari puteri, pînă la soluționarea crizei, el urmînd să-și continue activitatea curentă a împins pe rege, sfătuit de conducătorii reacțiunii române în frunte cu Maniu, să facă un nou pas pe calea încurajării și apelului la imixtiune unor puteri străine în afacerile interne ale țării. În cursul dimi-

neții de 22 august 1944, regele informează pe șefii misiunilor britanice și S.U.A. asupra impasului produs de refuzul guvernului de a-și prezenta demisia³². În nota sa adresată guvernelor S.U.A. și Marii Britanii, regele declara că în urma hotărârilor conferinței de la Potsdam și luind în considerație că Statele Unite și Marea Britanie nu intenționau să recunoască guvernul român în funcțiune, a găsit că e necesar să ia inițiativa formării unui nou guvern „reprezentînd toate partidele democratice din țară pentru încheierea tratatului de pace cu marile puteri și pentru a plasa România în concertul internațional”. Întrucît președintele guvernului în funcție refuza să demisioneze regele ruga guvernele marilor puteri aliate să „intervină”³³.

Sfătuit de frunțașii partidelor reacționare și de camarila sa, regele refuză să mai aibă orice contact oficial cu guvernul, să contrasemneze decretul legi, retrăgîndu-se la Sinaia.

Întreg procesul de democratizare a vieții social-politice de restructurare democratică a aparatului de stat, îndeplinirea reformei agrare, aplicarea unor măsuri diverse în sprijinul salariaților publici și particulari, arestarea și internarea fostelor elemente legionare și colaboraționiste, începerea primelor procese ale criminalilor de război au dus la întărirea pozițiilor democrației populare la toate nivelele, a îngustat posibilitatea de manevră a reacțiunii. Printr-un efort susținut, avusese loc o primă primenire a organelor de ordine și siguranță, care primesc în rîndurile lor o infuzie de elemente democratice.

Armata călîtă în luptele glorioase desfășurate în războiul antihitlerist, pășise și ea pe drumul unei pronunțate orientări democratice atît la nivelul cadrelor de conducere cît mai ales în cadrul procesului instructiv educativ al trupei. Ecoul transformărilor democratice din țară, în primul rînd al aplicării reformei agrare a avut, în prezența aparatului de educație politică a armatei ce-și începuse activitatea în toate unitățile de pe front din luna mai 1945, precum și sentimentul ostășesc al biruinței definitive asupra Germaniei hitleriste creaseră o stare de spirit calitativ nouă atît în sînul trupei cît și a unei însemnate părți a corpului ofițeresc.

Pentru a preveni tentativele forțelor revoluționare de a atrage chiar și elemente izolate ale armatei, guvernul a pregătit cu deosebită minuțiozitate întoarcerea pe front și primirea sărbătorească în țară a eroilor ultimelor bătălii din cadrilaterul boem și din Austria. S-au constituit din inițiativa P.C.R. și a celorlalte grupări democratice comitete de inițiativă în toate localitățile care urmau să primească (în trecere sau pentru cantonament pînă la eliberarea de sub arme) unitățile române revenite de pe front. Primirea acestor unități sosite în țară începînd cu sfîrșitul lunii iulie 1945 s-a transformat pretutindeni în ample manifestații patriotice de înfrățire a populației, a forțelor revoluționar-democratice, a autorităților democratice cu eroii din Cehoslovacia, Ungaria și Austria. Mii de echipe ale Apărării Patriotice, Uniunii Patriotice, ale sindicatelor locale, de fapt întreaga populație a țării au organizat primiri festive în fiecare gară sau localitate (cu arcuiri de triumf, echipe de dansatori și lăutari, fanfare, mese calde, pachete cu alimente, țigări etc.) care au transformat revenirea trupelor de pe front într-o sărbătoare națională. Pentru 23 August 1945 unitățile române întoarse de pe front urmau să deschidă prin parăzile militare și demonstrațiile oamenilor muncii. Se puseseră bazele noii armate democratice, slujitoare a intereselor poporului muncitor.

Semnificativ pentru noua stare de spirit din sinul armatei a fost faptul că din clipa izbucnirii crizei constituționale din ordinul Ministerului de Război, unitățile militare participă la măsurile de ordine menite să prevină orice provocare sau manifestare antiguvernamentală. Încă din 22 august 1945, la chemarea P.C.R. și a celorlalte partide și organizații democratice au loc în întreaga țară sute de mitinguri și întruniri prin care populația își manifesta încrederea și sprijinul lor deplin în guvernul dr. Petru Groza ³⁴.

În ziua de 23 August 1945, în prezența guvernului, are loc o mare paradă militară a unităților participante la războiul antihitlerist, unitățile militare, detașamente ale formațiunilor de luptă patriotice defilind pe sub Arcul de Triumf; parăzi și demonstrații similare au avut loc și în alte localități din țară. Pe străzi, în piețe, în care se desfășoară parăzile sute de mii de manifestații scandau aproape fără întrerupere numele dr. Petru Groza, simbol al atașamentului popular față de guvernul rămas la datorie. În cursul zilei în întreaga țară au avut loc adunări, serbări cîmpenești, manifestații cultural-artistice diverse, desfășurate sub semnul solidarității ferme cu guvernul Groza. Sărbătoarea națională a poporului român (în absența regelui, care deși invitat a refuzat să participe la parada militară a trupelor revenite de pe front), s-a transformat pretutindeni într-o amplă manifestare a voinței forțelor democratice de a răspunde provocărilor reacțiunii interne și internaționale prin decizia de a-și apăra și consolida cuceririle democratice obținute în întreaga perioadă 23 August 1944—23 August 1945.

În cursul dimineții de 24 august 1944, are loc o nouă ședință a Consiliului de miniștri în care se analizează sub toate aspectele noua situație a guvernului, măsurile care urmau să fie luate în opera constructivă începută la 6 martie 1945” ³⁵.

„Noi — arăta dr. Petru Groza cu prilejul festivităților de 23 August 1945, în replică la cererea de ajutor pe care reacțiunea internă o făcuse în străinătate — sintem un popor mic, dar vrem să avem și noi locul nostru sub soare, să trăim în țara noastră” ³⁶.

Măsurile de ordine ale guvernului, dar mai ales sprijinul larg dat de populația țării au dovedit din primele zile că tentativa contrarevoluționară cu iz constituționalist de a provoca răsturnarea guvernului sau de a împiedica desfășurarea activității sale normale eșuaseră total. Regele, autoclaustrat la Peleş și pe celelalte domenii ale sale, se vede scos din circuitul activității politice de stat (se prefigura, astfel, ideea că activitatea de guvernămînt putea fi dusă tot atît de bine, fără monarhie).

În urma refuzurilor repetate ale regelui de a sancționa decretele legi ce-i erau aduse spre semnare de către diferiți miniștri, guvernul se vede silit să adopte practica jurnalelor consiliilor de miniștri care puneau în circulație o serie de decrete-legi urgente, cu mențiunea sancționării lor ulterioare de către rege.

La 4 septembrie 1945, o delegație guvernamentală română condusă de dr. Petru Groza s-a deplasat la Moscova.

Vizita delegației guvernamentale române la Moscova, a permis desfășurarea unor convorbiri româno-sovietice la cel mai înalt nivel, în cursul discuțiilor purtate fiind limpeziți și schițate nu numai rezolvări a unor probleme curente, dar și soluții de perspectivă în dezvoltarea ulterioară a raporturilor economice și politico-diplomatice româno-sovietice ³⁷.

Acordurile perfectate între cele două guverne, sprijinul ferm primit de guvernul Groza din partea marelui puteri aliate însărcinate cu suprave-

gherea aplicării convenției de armistițiu, întărea poziția acestuia atât față de manevrele cercurilor reacționare din țară cât și față de guvernele englez și nord-american într-un moment în care (la Londra) conferința tripartită era chemată să găsească o rezolvare a diferendului provocat de conflictul rege-guvern.

Ținând seama de raportul de forțe real pe plan internațional, de suma angajamentelor internaționale privind regimurile politice în zonele lor de ocupație a marilor puteri, o modificare esențială a acestor raporturi și acorduri nu se putea face decît în ipoteza greu de admis a izbucnirii unei noi conflagrații internaționale.

Între 11 septembrie — 2 octombrie 1945, la Londra, s-au desfășurat conferința miniștrilor afacerilor externe britanic, sovietic și nordamerican ³⁸. Divergențele dintre guvernul sovietic, pe de o parte și aliații occidentali, pe de altă parte, nu s-au diminuat în urma conferinței tripartite, dimpotrivă ele au cunoscut o agravare sensibilă provocată de dorința anglo-nord-americanilor de a modifica în favoarea lor raportul de forțe și angajamentele anterioare privind această parte a Europei la eliberarea căreia dintre marile puteri participase efectiv doar U.R.S.S. Impasul conferinței de la Londra a dus practic la menținerea statu-quo-ului, fapt care a produs o mare decepție în sinul cercurilor reacționare din țară.

Mai mult, boicotarea de către rege a activității legislative, a condus la situația ca guvernul să poată pune în circulație prin practica jurnalelor Consiliilor de miniștri, o serie de legi și măsuri care în condițiile funcționării normale a raporturilor dintre coroană și puterea executivă, ar fi putut fi blocate de vetoul regal. Un aspect grăitor, în acest sens, l-a constituit legislația referitoare la organizarea forțelor armate. Astfel, la 2 octombrie 1945, prin ordinul general nr. 113 al ministerului de Război, se trece la generalizarea aparatului politic în cadrul întregii armate, generalizare refuzată pînă atunci de cercurile palatului. Prin același ordin, Direcția superioară pentru E.C.P. a fost transformată în Inspectoratul general al armatei pentru E.C.P. Ajutorii pentru educație cultural-politică au primit denumirea de comandanți secunzi E.C.P. ceea ce le conferea a doua funcție în cadrul unităților respective ³⁹.

Un eveniment de importanță deosebită pe drumul consolidării puterii revoluționar-democratice, pentru jalonarea perspectivelor dezvoltării social-economice și politice a României l-a constituit lucrările Conferinței naționale a P.C.R. din 16 — 21 octombrie 1945 ⁴⁰.

Conferința națională a P.C.R., veritabil congres al Partidului, prima reuniune în condiții de legalitate și pe baza respectării integrale a principiului organizatorico-politic marxist-leniniste de alegere a delegaților de jos în sus de către întreaga masă a membrilor de partid a avut la ordinea de zi raportul politic al Comitetului Central, adoptarea unui program și a unui statut corespunzător sarcinilor sale de principal partid de guvernămînt, a perspectivelor dezvoltării socialiste a țării și, — fapt inedit în istoria zbuciumată a partidului — alegerea în condiții de libertate a organelor conducătoare de partid. Conferința națională a P.C.R. fusese precedată de o intensă activitate politico-organizatorică, de largi dezbateri pe probleme interne și internaționale, economice și politice. De o excepțională importanță pentru orientarea lucrărilor întregii conferințe a fost raportul politic general. După o trecere în revistă a drumului istoric de luptă a P.C.R. în cei aproape 25 de ani de activitate, și aprecierea situației politice interne și internaționale a României ⁴¹, raportul s-a oprit pe larg asupra sarcinilor economice și politice la zi. De o deosebită însemnătate pentru

prefigurarea vocației diplomatice a noii României democratice (și socialiste), era schițarea în raportul politic al C.C. al P.C.R. a conceptului românesc de politică externă pusă în slujba păcii și progresului popoarelor. Ridicându-se împotriva politicii de blocuri, raportul politic preconiza : „Nu o politică de „echilibru al forțelor” nu o politică de împărțire a lumii în „blocuri”, ci una de înțelegere și colaborare între popoare și între state”⁴³. În continuare raportul aprecia că „O pace durabilă în lume nu poate fi concepută decât dacă toate forțele progresiste ale lumii vor continua lupta pentru asigurarea unei democrații reale și active. Instaurarea în fiecare țară a unei democrații consecvente va fi cea mai bună garanție a păcii”⁴⁴.

În această viziune democratică și umanitară privind principiile de drept, respect reciproc ce trebuiau să stea la baza politicii externe a oricărui stat, raportul politic condamna cu tărie faptul că „reacțiunea, reprezentată prin partidele „istorice”, în frunte cu Maniu și Brătianu, legindu-și speranța de conferința de la Londra, sprijinită de rege și de unele cercuri reacționare din străinătate a încercat printr-o manevră brutală răsturnarea guvernului”⁴⁴.

După terminarea războiului antihitlerist în Europa se arăta în raport guvernul își concentrase forțele pentru câștigarea bătăliei refacerii economice. În concepția P.C.R., refacerea economică nu trebuia să conducă doar la restabilirea cantitativă a vechilor indici ai economiei naționale, ci trebuia să urmărească pregătirea terenului dezvoltării economice viitoare a țării. P.C.R. stăruia asupra necesității ca redresarea economică să se facă prin forțe proprii și să aibă ca punct de plecare refacerea capacităților de producție existente și sporirea productivității înainte de toate în ramurile de bază ale industriei : siderurgie, metalurgie, extractivă, materiale de construcție, textilă, alimentară etc.

Un loc important în grăbirea refacerii economice urma să-l joace desăvîrșirea reformei agrare și o politică economică a guvernului de sprijinire a țărănimii muncitoare, aducerea volumului producției agricole la un nivel cât mai ridicat. În concepția P.C.R. progresul rapid și continuu al economiei naționale al nivelului de trai al maselor largi populare nu era posibil altfel decât pe calea industrializării : „progresul țării noastre este în directă și nemijlocită legătură cu progresul industrializării țării . . . de tăria industrială a țării depinde în mare măsură însăși independența statului nostru”⁴⁵.

Un loc important în raportul politic și în dezbaterile și în documentele finale ale Conferinței naționale P.C.R. l-a ocupat necesitatea întăririi puterii de stat revoluționar democratice atît sub aspectul consolidării bazei sale de masă cît și al creșterii rolului de hegemon al clasei muncitoare în cadrul regimului democratic instituit la 6 martie 1945. Principala cale pentru creșterea forței și influenței clasei muncitoare consta în întărirea și amplificarea politicii de front unic muncitoresc, în consolidarea alianței clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare, în asigurarea și garantarea materială și morală a frăției dintre poporul român și naționalitățile conlocuitoare.

Prin problemele dezbătute și hotărîrile adoptate, prin schițarea pentru o perioadă îndelungată a perspectivelor dezvoltării progresiste a României, Conferința națională a P.C.R. a depășit cadrul unei simple dezbateri de partid la nivelul cel mai înalt ; conferința națională a P.C.R. a înarmat forțele revoluționar democratice cu o viziune clară — cu accente de originalitate într-o serie de domenii-asupra sarcinilor ce stăteau în

fața poporului român pentru următorii ani. Prin aceasta, Partidul Comunist Român confirma rolul său de principal partid de guvernământ, măsurile menite să întărească continuu acest rol în perspectiva pregătirii treptate a condițiilor trecerii la revoluția socialistă în România.

N O T E

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 4, Edit. politică, București, 1970, p. 623—624.

² Vezi, în acest sens, M. Rusenescu, *Primele luni de activitate a guvernului dr. Petru Groza (7 martie — 9 mai 1945)* în „Revista de istorie” nr. 5/1975, p. 709—731; cf. *România în anii revoluției democrat-populare, 1944—1947*, Edit. politică 1971, p. 143—164.

³ Arh. C.C. al P.C.R., fond 103, dosar 8945/945.

⁴ *Ibidem*.

⁵ În primele luni ale anului 1945, P.C.R. își extinde și consolidează organizațiile sale în întreaga țară devenind un puternic partid de masă (de la 83 756 membri în aprilie 1945 el ajunge să numere în ajunul Conferinței Naționale a P.C.R. din octombrie 1945, 256 836 membri, numărul acestora trecând de 300 000 în noiembrie 1945 dintre care 54 % din mediul muncitoresc și 32 % din rindul țărănimii (Arh. C.C. al P.C.R., fond 1, dosar 4, f. 145 și dosar 44, f. 2, 3 și 9).

⁶ Vezi, despre aceasta, pe larg, articolul nostru *Îndepărtarea partidelor burgheze din viața politică a României* în „Revista de istorie” nr. 12/1977, p. 2145—2161.

⁷ Arh. C.C. al P.C.R., fond 104, dosar 89 945, f. 46, 51.

⁸ Încă, în această perioadă, se pun bazele unui aparat clandestin de rezistență împotriva guvernului Groza, constituit după aceeași ierarhie organizatorică ca și organele conducătoare legale ale P.N.Ț. Secretar general al rețelei clandestine a P.N.Ț a fost desemnat N. Pascu; oficial secretar general al P.N.Ț continua a fi N. Penescu).

⁹ „Viața sindicală”, 3 iunie 1945.

¹⁰ În ajunul conferinței din 28—31 mai 1945, mișcarea sindicală cuprindea un număr de 635276 membri, adică majoritatea salariaților din industrie, a funcționarilor publici și particulari și a altor categorii de salariați.

¹¹ Primul congres al Frontului Plugarilor fusese stabilit inițial să se desfășoare la sfârșitul lunii ianuarie sau la începutul lunii februarie 1945, fiind ținute în prealabil conferințe pe plan local, alegeri de delegați pentru congres. Din cauza evenimentelor, deschiderea congresului a fost amânată, până la începutul verii 1945.

¹² Cu privire la desfășurarea lucrărilor, vezi *Primul congres general al Frontului Plugarilor*, Edit. Frontului Plugarilor, 1945, 178 p.

¹³ Autodizolvarea U.T.C., organizația revoluționară a tineretului comunist pornind de la credința că noua organizație unitară a întregului tineret va putea fi transformată în organizație revoluționară de masă a P.C.R. în rindurile întregului tineret, a fost apreciată ulterior ca o greșeală stingistă.

¹⁴ *România în anii revoluției democrat-populare*, p. 160.

¹⁵ „Drapelul”, 8 iulie 1945.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ „Dreptatea nouă”, 8 iulie 1945.

¹⁸ „Monitorul oficial”, P. I-a. nr. 144 din 29 iulie 1945.

¹⁹ „Monitorul oficial”, P. I-a. nr. 122 din 1 iunie 1945.

²⁰ Venera Teodorescu, *Activitatea legislativă a primului guvern revoluționar democratic, (martie 1945 — octombrie 1946)* în „Studii și materiale de istorie contemporană”, vol. III, Edit. Acad. R.S.R., 1978, p. 119.

²¹ *Ibidem*, p. 116—120.

²² *Raportul politic al C.C. al P.C.R., la Conferința națională a Partidului Comunist Român*. Edit. P.C.R., București, 1945.

²³ Roy Melbourne transmitea Departamentului de stat la 24 iulie 1945 că în urma convorbirilor avute recent cu I. Maniu acesta sugera guvernelor occidentale ca acestea să ceară alcătuirea în România a unui „guvern nepolitic” de „tehnicieni” care să conducă alegerile” (*Foreign-Relation of the United States. Diplomatic papers. The Conference of Berlin*, New York, 1960—1961, p. 714).

²⁴ Ion Enescu, *Politica externă a României în perioada 1944—1947*, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1979, p. 128.

²⁵ „Scinteia”, 8 august 1945, (comunicatul Președinției Consiliului de miniștri).

²⁶ Arh. M.A.E., fondul E 9 (Al doilea război mondial), vol. XX/1944—1947; Arh. C.C. al P.C.R., fond 104, dosar 39/1945, passim.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ Gh. Țuțui, *Poziția forțelor democratice față de monarhie în perioada 23 August 1944 — 30 decembrie 1947* în „Analele de istorie” nr. 6/1972, p. 53.

²⁹ Participarea președintelui P.S.D. a cărei orientare de dreapta se manifestase și cu alte prilejuri, la această consfătuire nu s-a bucurat de adeziunea conducerii partidului care nu a dat curs încercării de spargere a unității de acțiune a celor două partide muncitorești înăuntrul și în afara guvernului. În ședința guvernului din 24 august 1945, Lothar Rădăceanu autorizat să declare că întreg biroul politic al P.S.D. în frunte cu președintele său Titel Petrescu „nu poate admite nici o formulă de guvernământ care să nu se bucure de agrementul U.R.S.S., dar că se consideră necesară găsirea unei formule de guvernământ care să întrunească și asentimentul S.U.A. și Mării Britanii” (Arh. C.C. al P.C.R., fond 103, dosar 8978/45).

³⁰ În conformitate cu decretul nr. 1626 din 31 august 1944 (publicat în „Monitorul oficial”, P. I-a., nr. 202 din 2 septembrie 1944) erau repuse în vigoare prevederile constituției din 1923 privind exercitarea puterii de stat cu precizarea că, până la primele alegeri, puterea executivă era exercitată de guvernul desemnat de rege, iar în ce privește puterea legislativă, guvernul urma să adopte decrete-legi care aveau să intre în vigoare după sancționarea lor de către rege. Prevalându-se de aceste dispoziții regele se considera în măsură să retragă încrederea într-un guvern, ceea ce ar fi atras automat demiterea acestuia.

³¹ Arh. C.C. al P.C.R., fond 103, dosar 8978/1945, passim.

³² Gh. Țuțui, Gh. I. Ioniță, *Anii tumultuoși ai luptei pentru republică*, Edit. militară, București, 1978, p. 57.

³³ *Ibidem*

³⁴ „Scnteia”, 24 august 1945.

³⁵ Cu privire la desfășurarea ședinței Consiliului de miniștri, vezi Arh. C.C. al P.C.R., fond 103, dosar 8979/1945, passim.

³⁶ Dr. Petru Groza, *Articole, cuvântări, interviuri. Texte alese*, Edit. politică, 1973, p. 272.

³⁷ I. D. Enescu, *op. cit.*, p. 136—138.

³⁸ P.C.R. prin organul său central de presă („Scnteia”, 14 septembrie 1945) își exprima speranța că la conferința de la Londra care urma să deschidă preliminarile semnării tratatelor de pace cu o serie de țări, între care și România, va da o prețuire justă a eforturilor prin care România democrată contribuia după victoria militară împotriva hitlerismului „la efortul general de nimicire a resturilor fasciste și la clădirea unei lumi libere și democratice”.

³⁹ Aurel Petri, *Activitatea partidului în armată în perioada 1944—1947*, în „Momente din făurirea și întărirea armatei R. S. România”, p. 114.

⁴⁰ Conferințele organizațiilor regionale P.C.R. avuseseră loc între 1—25 august 1945, dar datorită mobilizării întregului partid în jurul sarcinei apărării și consolidării noii puteri revoluționare democratice, a guvernului de largă concentrare democratică dr. Petru Groza, ținerea conferinței naționale a fost amânată pentru a doua jumătate a lunii octombrie 1945.

⁴¹ Cu privire la desfășurarea lucrărilor conferinței și a întregii problematice dezbătute, vezi culegerile tematice, *Conferința națională a Partidului Comunist Român — octombrie 1945*, Edit. politică, București, 1971, 132 p.; cf. *România în anii revoluției democrat-populare*, p. 179—134.

⁴² „Scnteia” 21, octombrie 1945.

⁴³ *Ibidem*

⁴⁴ *Ibidem*

⁴⁵ *Ibidem*

LE PARTI COMMUNISTE ROUMAIN — PRINCIPAL PARTI DE GOUVERNEMENT APRÈS LE 6 MARS 1945

Résumé

L'instauration du gouvernement dr. Petru Groza le 6 mars 1945 n'a pas représenté un simple changement de gouvernement, mais un changement du régime politique même de Roumanie. Pour la première fois dans l'histoire du pays, les représentants de la classe ouvrière de la paysannerie détenaient la majorité des portefeuilles gouvernementaux, le Parti Communiste Roumain agissant tant par le nombre de ses représentants que son

influence dans le gouvernement comme le principal parti de gouvernement dans le cabinet Petru Groza. La présence au gouvernement des représentants de la gauche social-démocrate, des principales organisations révolutionnaires-démocratiques, progressistes, conférait au nouveau cabinet, à l'activité de celui-ci un prononcé caractère ouvrier-paysan.

Pendant les premiers mois de son activité, le gouvernement a assuré la participation de la Roumanie avec toutes ses forces à la défaite militaire de l'Allemagne nazie, et sur le plan intérieur la consolidation du régime démocratique-populaire, l'accomplissement d'une réforme agraire qui a conduit à la liquidation des grands propriétaires fonciers en tant que classe, l'application d'une politique de reconstruction de l'économie nationale, de limitation des bénéfices et de lutte contre les spéculants et pour le passage de l'industrie à la production de paix. Le Parti Communiste et les autres formations gouvernementales augmenteront considérablement le nombre de leurs membres et leur influence, dominant la vie politique du pays. Dans ces conditions, les essais réitérés des forces réactionnaires, auxquelles se joignait aussi le roi d'écarter du pouvoir le gouvernement Groza ont lamentablement échoué.

En octobre 1945, la Conférence nationale du P.C.R. fixera les directions du développement ultérieur de la Roumanie sur la voie du progrès social et politique.

CÎTEVA CONSIDERAȚII PE MARGINEA PROPUNERII ROMÂNEȘTI DIN 1957 PRIVIND ÎMBUNĂTĂȚIREA CLIMATULUI POLITIC DIN SUD-ESTUL EUROPEAN DUPĂ AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

ELISABETA PETREANU

Relațiile României cu statele situate în sud-estul european au continuat să fie — și după al doilea război mondial — unul din obiectivele constante — și prioritare — ale politicii externe românești. În concepția României dezvoltarea unor relații de bună vecinătate, de înțelegere și colaborare corespunde intereselor comune ale țărilor din această parte a Europei și, pe un plan mai larg, edificării păcii și securității generale.

În cadrul preocupărilor sale privind viața internațională, politica externă a României Socialiste, președintele Nicolae Ceaușescu a acordat — și acordă — o importanță deosebită relațiilor cu statele din sud-estul Europei. În concepția Președintelui României, tovarășul Nicolae Ceaușescu, regiunea sud-estului european — aflată la răspîntia drumurilor între Europa de est și de vest, între nordul și sudul continentului — are o importanță strategică deosebită și, de aci, un rol extrem de important pentru pacea și securitatea unei arii geografice și politice extrem de largi. În plus, popoarele din această parte a continentului european — popoare aparținînd unor state mici și mijlocii — au fost animate întotdeauna de dorința și nevoia de libertate și independență, de pace și progres pentru care au luptat în decursul veacurilor. De multe ori în această luptă s-au aflat alături, sprijinindu-se și încurajându-se reciproc. Prietenia, înțelegerea și colaborarea au stat la baza unei conduite care s-a răsfrînt în toate planurile vieții politice și culturale din această parte a lumii. Interferențele spirituale, schimburile în plan economic și cultural și, în anumite epoci istorice, năzuințele comune de libertate și progres au făcut ca sud-estul european să dobindească — în ansamblul istoriei și civilizației europene căreia îi aparține — un loc anume, specific, de neconfundat.

Studiind diverse aspecte ale structurilor politice și culturale, similitudinile dar și deosebirile existente, specialiștii preocupați de istoria și civilizațiile sud-est europene au relevat aspectele care probează unitatea acestei regiuni dar și diversitatea ei. Trecutul — dar și prezentul — verifică în mod fericit aceste două laturi care au dat — și dau — sud-estului european o anumită particularitate, o culoare proprie în cadrul vieții politice și culturale europene.

1. De-a lungul secolelor, sud-estul european a reprezentat un spațiu de confruntare a unor interese contradictorii, un „poligon”, fiind un loc de exercitare a tendințelor marilor puteri de creare sau împărțire a sferelor lor de influență. Țările sud-est europene au fost atrase astfel — din nefericire — în jocul unor puteri situate în afara regiunii. Din aceste

cauze au izbucnit multe conflicte, care au periclitat viața internațională, pacea și echilibrul Europei. Referindu-se la acest aspect al trecutului popoarelor din sud-estul Europei Președintele Ceaușescu a relevat în mai multe rânduri faptul că sub impulsul unor interese proprii, de dominație și influență, marile puteri au promovat în mod deliberat disensiunea țărilor din această parte a lumii. „În trecut – apreciază Președintele României – cercurile imperialiste au căutat să cultive învrăjbiră și neîncrederea între popoarele din Balcani pentru a-și putea promova politica lor de dominație și asupra țării din această parte a continentului”¹. Dar dacă aceasta a fost politica marilor puteri nu e mai puțin adevărat că popoarele din această regiune s-au ridicat adesea – uneori acționând împreună – pentru înlăturarea – sau, cel puțin, diminuarea unor astfel de practici, cu scopul nobil de a-și apăra trecutul istoric, ființa națională, independența și suveranitatea. A fost unul din imperatiile sub care au acționat popoarele din sud-estul european dovedind – în anumite momente ale istoriei lor – că dispun de forța necesară pentru a ieși din jocul de interese al marilor puteri. Este un imperativ care nu și-a pierdut actualitatea nici azi. Regiunea sud-estului european nu și-a pierdut valoarea strategică nici după al doilea război mondial. Ea continuă să fie în „obiectivul” marilor puteri care au în vedere, în primul rând interesele lor și nu ale statelor sud-est europene. În legătură cu acest aspect președintele Nicolae Ceaușescu apreciază că popoarele din sud-estul Europei trebuie să acționeze ferm pentru colaborarea *dintre* ele, pentru o politică nouă, de egalitate și respect reciproc, pentru soluționarea tuturor problemelor pe calea pașnică a tratativelor. Experiența istorică ne dovedește că un climat de pace și colaborare trainică *în această parte a lumii* constituie un factor de primă importanță pentru fiecare stat în parte, pentru regiunea sud-estului european în ansamblul său și, prin implicație – dată fiind importanța sa strategică – *pentru pacea și colaborarea în Europa dar și pe alte continente*.

În perioada de după cel de al doilea război mondial România și-a formulat *strategia politică* privind relațiile cu statele din sud-estul Europei pornind, în primul rând, de la principiile de bază ale politicii externe românești : colaborarea cu toate statele, indiferent de orinduirea lor social-politică ; respectarea reciprocă a independenței și suveranității naționale, a integrității teritoriale a fiecărui stat ; așezarea relațiilor pe baze reciproc avantajoase, în interesul fiecărui stat și al fiecărui popor. La baza politicii României privind evoluțiile politice din sud-estul Europei se află unul dintre conceptele de bază ale diplomației românești contemporane : *statornicirea unor relații de colaborare, de prietenie și înțelegere reciprocă cu toate statele vecine*. În elaborarea strategiei politice în regiunea sud-estului Europei România a pornit de la înțelegerea *realităților sud-est europene postbelice*, luând în considerare orientările politice ale statelor din această parte a lumii, tendințele și strategiile lor politice. În același timp, România nu a ignorat faptul că în această regiune trăiesc popoare caracterizate printr-o mare diversitate de origini, de limbi naționale sau tradiții istorice și culturale. Dar – așa cum ne-o dovedește istoria – această diversitate n-a împiedicat popoarele de aici să se cunoască, să conlucreze și să lupte pentru realizarea unor idealuri și aspirații care s-au dovedit a fi comune : libertatea și independența națională, suveranitatea, pacea și colaborarea. În lupta pentru emanciparea politică națională și socială, popoarele din sud-estul Europei au învățat ceea ce forțe situate în afara acestei regiuni le îndemnau să ignore : că progresul și propășirea fiecăruia în parte sînt

condiționate de înțelegerea și colaborarea lor, de pacea și liniștea dintre ele. Se impune, ca un adevăr indubitabil, că națiunile din această regiune au obținut succese în lupta lor pentru independență și suveranitate națională *oridecâte ori s-au înțeles, au conclucrat și s-au sprijinit.*

Strategia politică a României în regiunea sud-estului european după al doilea război mondial a preluat cu suplețe tradiția istorică a colaborării poporului român cu popoarele din această regiune, fiind cultivate ideea comunității de interese și aspirații, similitudinile (sau apropierile) existente în istoria și civilizația popoarelor din această parte a Europei. Concepțiile diplomației românești antebelice, ideile titulesciene cu privire la colaborarea dintre statele și popoarele sud-est europene, cu privire la căile și mijloacele menținerii sau edificării păcii și securității în această regiune au fost filtrate cu inteligență și spirit creator. În strategia pe termen lung a politicii României în sud-estul Europei se regăsesc ideile tradiționale ale diplomației românești, dar, aplicate cu realism, corespunzător noilor condiții istorice postbelice care au imprimat sud-estului european o configurație politică nouă, deosebită fundamental de cea anterioară celui de al doilea război mondial.

Aplicarea consecventă a acestei strategii a beneficiat — în ultimele două decenii — de activitatea prodigioasă și personalitatea marcantă a Președintelui Ceaușescu. Grație concepției și acțiunii sale politice care au fost receptate cu interes de factori politici și de decizie din statele sud-est europene, procesele politice din regiune au putut fi văzute dintr-o nouă perspectivă. În cei peste douăzeci de ani de când se află în fruntea Partidului Comunist Român — ca secretar general — și, mai apoi, în fruntea statului român ca Președinte al R. S. România — relațiile țării noastre cu statele din sud-estul Europei au cunoscut un stadiu nou care — în deceniile anterioare — n-a putut depăși cadrul unui deziderat: acela al relațiilor la nivel guvernamental *cu toate statele sud-est-europene.* Acest fapt a avut o importanță deosebită asupra *dinamicii* relațiilor politice, economice și culturale ale României *cu statele din regiune* cât și asupra relațiilor *dintre* aceste state.

În contextul evoluțiilor politice din sud-estul Europei și, corespunzător strategiei sale politice, România a adoptat o poziție principială, deosebit de clară și de constructivă. Ea s-a pronunțat pentru *statornicirea* unor relații noi între state, bazate pe egalitate, pe respectul independenței și suveranității naționale, pe neamestec în treburile interne și avantaj reciproc. România s-a pronunțat și a acționat pentru soluționarea *pe cale politică* a tuturor problemelor din regiune. Prin *politica sa*, care i-a permis soluționarea pozitivă a unor probleme rezultând din încheierile celui de al doilea război mondial, evitarea unor diferende sau situații conflictuale, România și-a câștigat *un loc aparte* în peisajul relațiilor sud-est europene postbelice, loc ce i-a asigurat posibilitatea să formuleze — cu prioritate — propuneri și soluții menite să contribuie la instaurarea unui climat de pace, de înțelegere și respect reciproc în această parte a continentului european. Politica promovată de România, eforturile întreprinse de ea s-au constituit în veritabile impulsuri care — ca de atâtea ori în istoria popoarelor din sud-estul european — au avut consecințe benefice pentru relațiile și climatul politic din această parte a Europei.

2. Să ne oprim puțin asupra uneia dintre *primele* acțiuni politico-diplomatice ale României consacrate evoluției pozitive a raporturilor *cu și dintre* statele din sud-estul Europei. La 10 septembrie 1957 guvernul

român a adresat tuturor statelor sud-est europene câte un *mesaj*² în care prezenta considerațiile și propunerile sale privind îmbunătățirea climatului politic din această parte a continentului european și instaurarea unor relații de colaborare pașnică, multilaterală între *toate* statele din regiune. România considera în 1957 că, în stadiul dezvoltării economice și culturale pe care-l atinseseră statele din sud-estul european — după perioada grea a primilor ani postbelici marcată de efortul susținut de refacere economică și de trecerea unor țări la edificarea unei economii bazate pe principii noi, socialiste — existau posibilități pentru întărirea și extinderea relațiilor — politice, economice și culturale — între toate statele din această parte a Europei. Aceste posibilități puteau să-și găsească — după părerea guvernului român — „un câmp larg de realizare”³. Această opinie nu era expresia unui optimism absolut. Guvernul român știa — în 1957 — că între unele state din sud-estul continentului existau probleme în suspensie și unele litigii. Ele nu trebuiau — și nici nu puteau — să fie ignorate. Însă acest fapt nu trebuia să împiedice ei, dimpotrivă, să amplifice efortul pentru instaurarea unui climat de înțelegere, pentru dezvoltarea colaborării. Acest efort trebuia însă să fie *al tuturor* statelor din regiune. După opinia guvernului român acceptarea propunerii pe care tocmai o avansa ar fi creat o atmosferă favorabilă *conlucrării pașnice* între toate statele din sud-estul Europei, dezvoltării relațiilor economice multilaterale, intensificării schimburilor comerciale, folosirii reciproc avantajoase a resurselor naturale ale regiunii, inclusiv a transporturilor aeriene, fluviale maritime, etc., ceea ce ar fi pus în valoare *acele fire* — istorice, culturale și, nu în ultimul rând, naturale — ce legau statele din sud-estul Europei într-un veritabil ansamblu. Guvernul român aprecia că înfăptuirea unei largi *colaborări colective* venea în întâmpinarea intereselor fundamentale ale popoarelor din sud-estul european. Dar multiplele posibilități care puteau fi identificate ar fi trebuit examinate în comun de către toate statele din regiune. În consecință, guvernul român propunea întrunirea, chiar în cursul anului 1957, a unei *Conferințe a șefilor de guverne ai tuturor statelor din sud-estul european*, oferind acestei întruniri ospitalitatea capitalei României.

Agenda întâlnirii — care ar fi fost *prima întâlnire balcanică* la nivel înalt din perioada postbelică — era (în varianta propusă de guvernul român) deosebit de complexă. Ea avea în vedere dezvoltarea relațiilor economice și culturale, a contactelor la nivel guvernamental, soluționarea oricărei probleme litigioase pe calea tratativilor. În *mesajul* guvernului român se propunea, totodată, ca statele din sud-estul european să se abțină de la orice act de agresiune, fapt care ar fi garantat securitatea la granițele lor comune și instaurarea unui climat de încredere. Și, pentru ca această *colaborare colectivă* să fie viabilă în timp, guvernul român sugera instituționalizarea ei prin realizarea unei *înțelegeri colective* a statelor din sud-estul european. Ea trebuia așezată — de la început — pe normele dreptului internațional : deplina egalitate în drepturi între statele participante, respectul reciproc al suveranității, neamestecul în treburile interne. În mesajul trimis statelor sud-est europene se preciza clar că *înțelegerea* pe care guvernul român o propunea nu era menită să devină „o grupare opusă altor state (s. n.) din afara ei”⁴ și nici o piedică în calea dezvoltării prieteniei acestor state cu alte state care „nu fac parte din înțelegerea regională a țărilor balcanice”⁵. Acceptînd realitățile postbelice ale sud-estului european, realități care determinau unele state din zonă să ducă o politică de bloc, guvernul român invita statele din regiune să depășească *tocmai* această politică de bloc, să se înțeleagă — și să dovedească — că apartenența

la sisteme social-politice diferite nu trebuie să afecteze relațiile dintre state — cu atât mai mult dintre statele vecine — colaborarea lor pașnică, în consens cu interesele propriilor lor națiuni și în concordanță cu tradiția istorică. În plus, dacă statele din regiunea sud-estului european ar fi înfăptuit o colaborare rodnică, aceasta ar fi putut constitui un *exemplu* în direcția unei colaborări similare pe un plan mai larg, în primul rînd european. În acest sens, documentul românesc arăta că înfăptuirea „în cadrul regiunii balcanice a unei colaborări rodnice *între state cu orînduiri sociale diferite* ar putea contribui într-o măsură însemnată la organizarea unei colaborări similare pe plan general-european și la *crearea unui sistem de securitate general-europeană*” (s. n)

Nu putem trece cu vederea peste faptul că propunerea românească din 1957 — cu toate precizările de rigoare privind caracterul deschis, opus politicii de bloc, al *înțelegerii colective* ce se preconiza, și, cu toate particularitățile determinate de noile realități sud-est europene postbelice — era o continuare, în noile condiții, a politicii diplomației românești din perioada de dinaintea celui de al doilea război mondial, privind pacea și colaborarea în sud-estul Europei. În fond, unindu-se în cadrul unei *înțelegeri colective*, statele din sud-estul european — în pofida faptului că făceau parte din grupări politice și militare diferite — s-ar fi găsit de *aceeași parte* a baricadei unde le plasau — de drept — interesele popoarelor lor, imperativele edificării păcii și securității în regiune.

3. Reacția statelor cărora guvernul român le-a adresat *mesajul* său din 10 septembrie 1957 a fost extrem de diferită.

La 13 septembrie 1957 România primea răspunsul Președintelui Republicii Populare Federative Iugoslavia (Iosip Broz Tito) care era de acord cu motivele ce inspiraseră guvernul român atunci cînd adresase *mesajul* său statelor din sud-estul european. „Ca rezultat al dezvoltării istorice — se spunea în documentul guvernului iugoslav trimis la București — astăzi există pe glob state cu sisteme social-politice diferite”⁶. „Noi credem cu tărie — se spunea tot acolo — că este neapărat necesară dezvoltarea colaborării, indiferent de deosebirile care există în această privință între diferite țări”⁷. Președintele Iugoslaviei considera că „vecinii, oriunde în lume, au datoria deosebită de a dezvolta relațiile lor pe principiile coexistenței pașnice active”⁸. Propunerile românești erau deci cu atât mai bine venite. Președintele Iugoslaviei împărtășea opinia României că existența unor probleme nerezolvate între statele din sud-estul european nu trebuie să constituie un impediment în calea eforturilor pentru dezvoltarea colaborării multilaterale între statele din această parte a continentului european. După opinia guvernului iugoslav aceste probleme și-ar fi putut găsi o rezolvare justă „tocmai prin colaborare”⁹. În mod special președintele Iugoslaviei atrăgea atenția că era necesar să se acorde o atenție deosebită unor asemenea probleme „chiar de pe acum, în relațiile de zi cu zi”¹⁰ dintre țările din sud-estul european, dezvoltării unui spirit de înțelegere reciprocă și înlăturării dificultăților care mai existau „pentru a *pregăti și asigura premisele* (s. n.) neapărat necesare pentru o colaborare interbalcanică rodnică”¹¹. O consfătuire a guvernelor țărilor sud-est europene putea constitui — după opinia guvernului iugoslav — „un pas important spre stabilirea și dezvoltarea colaborării prietenești a *tuturor* (s. n.) statelor balcanice”¹².

Propunerile guvernului român au fost receptate cu interes și la Sofia. Guvernul Republicii Populare Bulgaria considera că ar fi fost deosebit de util dacă la Conferința preconizată de guvernul român s-ar fi ajuns la un

acord între statele sud-est europene de a se abține de la orice act de agresiune și, de asemenea, dacă ar fi fost stabilite *formele* reciproc acceptabile de colaborare colectivă și bilaterală, pe baza deplinei egalități în drepturi, a respectării reciproce a suveranității statelor și neamestecului în treburile interne. Un asemenea acord — se spunea în răspunsul guvernului bulgar — ar constitui o garanție a securității statelor sud-est europene, și, fiind întrutotul în spiritul principiilor Cartei O. N. U., va sluji *drept un exemplu* (s. n.) de stabilire a unei colaborări regionale sincere și creatoare între state, indiferent de deosebirile existente în sistemul lor social¹³. În răspunsul guvernului bulgar se sublinia, de asemenea, că regiunea sud-est europeană „nu trebuie să mai devină vreodată un factor de război, așa cum a fost de multe ori în trecut”¹⁴. Se aprecia că după înfrângerea forțelor agresive fasciste în timpul celui de al doilea război mondial statele din sud-estul european obținuseră „o largă posibilitate, nefolosită în întregime pînă acum”¹⁵ pentru a-și reglementa relațiile pe baza prieteniei și înțelegerii reciproce. „Sîntem adinc convinși — se preciza în răspunsul guvernului bulgar — că nu există probleme care să opună statele balcanice unul altuia”¹⁶. Guvernul de la Sofia reamintea că în urma eforturilor comune ale părților interesate se ajunsese (în 1957) la o reducere a încordării în relațiile dintre unele state din sud-estul european. Acesta era — după opinia guvernului bulgar — un început promițător care îndreptățea guvernul de la Sofia să creadă că înfăptuirea propunerii guvernului român va facilita stabilirea unor relații pe deplin normale și prietenești între statele sud-est europene. Guvernul Republicii Populare Bulgaria acorda o mare însemnătate Conferinței propuse de România, deoarece considera că la această conferință și-ar putea găsi rezolvarea o serie de probleme de o importanță vitală pentru popoarele din sud-estul european. Faptul că între unele state sud-est europene mai existau unele probleme nereglementate și puncte de vedere diferite nu era — și nu putea fi — o piedică pentru convocarea, în 1957, a Conferinței șefilor de guverne ai tuturor statelor sud-est europene. Stabilirea unor *contacte directe* între toate statele din această parte a continentului și dezvoltarea colaborării dintre ele puteau deschide calea pentru rezolvarea problemelor litigioase și nereglementate, puteau crea un climat de încredere reciprocă și de înțelegere prietenească¹⁷. Așa cum avea să declare peste cîteva zile Președintele Consiliului de Miniștri al Bulgariei, Republica Populară Bulgaria susținea fără rezerve propunerea guvernului R. P. Române pentru convocarea unei Conferințe a statelor sud-est europene în vederea îmbunătățirii relațiilor între ele, a colaborării și întăririi păcii în sud-estul european¹⁸.

În răspunsul său la mesajul guvernului român guvernul Republicii Populare Albania își exprima satisfacția că relațiile României cu statele sud-est europene se dezvoltau „în mod pozitiv” și aprecia eforturile guvernului român pentru ca aceste relații să devină trainice și rodnice. Guvernul albanez evoca bunele relații ce se statorniciseră între România și Albania, prietenia „trainică și tradițională”¹⁹ dintre ele și era încredințat că propunerea guvernului român privind înfăptuirea unei colaborări colective între statele sud-est europene bazată pe deplina egalitate în drepturi a statelor participante, pe respectul reciproc al suveranității și integrității teritoriale, pe neamestecul unui stat în treburile interne ale altui stat va trezi un ecou favorabil întrucît ea corespundea aspirațiilor popoarelor din țările sud-est europene²⁰.

Analiza textelor răspunsurilor guvernelor țărilor socialiste din sud-estul european arată cu prisosință că aceste state s-au aflat în consens cu

guvernul român, că ele au apreciat propunerea guvernului de la București, *ca o cale eficientă* pentru instaurarea unui climat de pace în această regiune, pentru dezvoltarea colaborării bi și multilaterale și mai ales pentru soluționarea unora dintre problemele rezultate din încheierea celui de al doilea război mondial.

Celelalte două state sud-est-europene — Grecia și Turcia — s-au situat pe poziții diferite, determinate de opțiunile politice ale guvernelor lor, opțiuni ce le plasaseră în orbita intereselor politice și militare ale unora dintre marile puteri, membre ale Pactului Nord Atlantic.

La 23 septembrie 1957, Constantin Karamanlis — pe atunci Președinte al Consiliului de Miniștri al Greciei — a trimis răspunsul său la *mesajul* guvernului român. Cu acest prilej erau reamintite eforturile guvernelor celor două țări pentru restabilirea relațiilor cordiale — tradiționale — între România și Grecia. „Socotesc într-adevăr — se spunea în răspunsul Președintelui Consiliului de Miniștri al Greciei — că am realizat într-un ritm accelerat progrese însemnate pe calea unor relații de încredere între cele două țări ale noastre, mulțumită bunăvoinței manifestate de o parte și de alta și îndelungatei tradiții de sinceră prietenie care leagă ambele noastre popoare”²¹. Guvernul regal — se spunea în răspunsul lui Constantin Karamanlis — „împărtășește din plin” ideile exprimate de guvernul român. „Este cu totul normal ca aceste sentimente să însuflețească în special popoarele balcanice, dintre care multe, așa cum este cazul popoului grec, au fost greu încercate în cursul ultimelor decenii”²². În continuare premierul de la Atena evoca atașamentul Greciei pentru ideea de pace, aspirația sa pentru înțelegere și colaborare cu celelalte state din sud-estul european, de asemenea, faptul că în trecut Grecia a fost în primle rânduri în ceea ce privește efortul pentru crearea unor relații mai stabile și permanente între aceste țări. Cu această ocazie premierul grec reamintea „sursele” diferendelor pe care Grecia le avea cu unele state din regiune (în speță, cu Bulgaria) diferende ce datau din timpul celui de al doilea război mondial sau rezultau din încheierile acestuia. În consecință guvernul grec *condiționa* participarea sa la efortul colectiv al statelor sud-est europene pentru îmbunătățirea climatului politic din regiune de soluționarea acestor diferende „Cîtă vreme mai există aceste diferende — se preciza în documentul trimis guvernului român — guvernul grec nu consideră că ar putea contribui în mod eficace, prin prezența sa, la succesul unei conferințe avînd ca scop reglementarea între țările balcanice a unor relații de natură organică și permanentă”²³. Guvernul de la Atena era de părere că înainte de a se ajunge la stabilizarea relațiilor între țările sud-est europene era indispensabilă *eliminarea cauzelor* care se opuneau înțelegerii între unele din aceste țări. Potrivit concepției guvernului elen era necesară o *etapă pregătitoare*. „Eliminarea acestui stadiu pregătitor — se spunea în mesajul de răspuns al guvernului de la Atena — ar duce la eșecul vreunei reuniuni a reprezentanților autorizați ai tuturor țărilor noastre”²⁴. După opinia guvernului Greciei chestiunea însăși a Conferinței era „numai secundară și de pură formă”²⁵. Ceea ce era prioritar era „demonstrarea în fapt a unui spirit de bună credință prin reglementarea satisfăcătoare a diferendelor menționate și crearea unui climat de încredere sinceră”²⁶. Atunci cînd aceste premise vor fi fiind create — se sublinia în răspuns — guvernul grec putea discuta despre utilitatea unei Conferințe ca aceea propusă de guvernul român. Invitația României era astfel respinsă cu franchetea nu lipsită de eleganță a spiritului elen *. Poziția oficială a guvernului de atunci al Gre-

ciei nu s-a bucurat de adeziunea unanimă a opiniei publice elene. Oameni politici, foști miniștri, gazetari sau reprezentanți ai unor partide politice aflate în opoziție au privit cu rezervă — unii cu surprindere — dezinvoltura cu care cercurile oficiale ale Atenei au caracterizat propunerile guvernului român ca prea puțin realiste²⁷. Aserțiunea potrivit căreia invitația privind realizarea unei colaborări multilaterale între statele din sud-estul european a fost dată publicității numai pentru că ea venea de la București a fost viu criticată. Desigur, firele ce legau Bucureștiul de Atena — mai ales că ele veneau dintr-o îndelungată și fructuoasă colaborare și prietenie — nu puteau fi rupte. Opinia publică înțelegea. Ceea ce nu înțelegea era „rezerva” — sau mai exact ostilitatea elegantă — cu care guvernul primise invitația României. Motivele invocate de guvernul grec nu păreau convingătoare. Ele demonstau un calcul grăbit — deci precar — și prin urmare nespecific spiritului elen. Numeroși oameni politici, spiritele realiste, apreciau că propunerea românească era o ocazie bună pentru a *reexamina* întreaga politică sud-est europeană a Greciei și pentru a pune bazele unei mai bune colaborări a statului grec cu vecinii săi²⁸. Propunerea premierului român — scria ziarul „Elephtheria” din 20 septembrie 1957 — nu se referă la formarea unui organism panbalcanic. Această propunere urmărește numai încheierea unui acord reciproc de neagresiune și de dezvoltare a relațiilor economice și spirituale dintre țările sud-est europene. De aici decurgeau o multitudine de avantaje pentru Grecia. În primul rând ea putea să-și limiteze cheltuielile militare care, potrivit ziarului „Elephtheria”, absorbeau (în 1957) circa 35 la sută din bugetul Greciei. Propunerea română deschidea posibilități noi pentru dezvoltarea schimburilor economice și comerciale între Grecia și celelalte țări din regiunea sud-estului european. Dezvoltarea comunicațiilor cu țările vecine avea să fie în folosul marinei comerciale, căilor ferate grecești cât și anumitor orașe de tranzit. Nu mai puțin importante ar fi fost pentru Grecia avantajele în cadrul relațiilor sale internaționale și în special în cadrul Organizației Națiunilor Unite unde Grecia ar fi putut să nu se mai prezinte *izolată de vecinii ei*, având astfel și ajutorul celorlalte state din sud-estul european pentru susținerea drepturilor sale. Ceva mai mult — scria „Elephtheria — într-o atmosferă amicală vom putea să soluționăm mult mai bine problemele în suspensie cu vecinii noștri (s. n.)²⁹. Prin colaborarea țărilor cu regimuri politice diferite vor putea fi promovate „într-un mod esențial chiar și înțelegerile internaționale”³⁰ astfel ca Organizația Națiunilor Unite să înceteze să mai fie — scria „Elephtheria” — „centrul flecărelilor internaționale” și să devină, conform destinației sale, „centrul soluționării diferendelor internaționale și al garantării păcii”³¹.

În această discuție nu era ignorat faptul că Grecia era membră a unei organizații militare occidentale : Pactul Nord Atlantic. Dar, se sublinia că prin participarea sa la Conferința statelor sud-est europene nu se impunea Greciei să-și părăsească obligațiile asumate în cadrul acestei organizații. Se aprecia că nu era cazul să fie uitate două elemente esențiale : 1) că legături istorice, economice și culturale leagă popoarele din sud-estul european — în pofida diferendelor ce interveniseră între timp și cărora trebuia să li se găsească o soluționare adecvată — și 2) că epoca izolării statelor era revolută. Pentru noi — scria în final „Elephtheria” — are importanță *a nu ne izola (s. n.)* în această parte a Europei³². „Inițiativa română — scria ziarul „Avghi” — constituie fără îndoială un eveniment important pentru Balcani și, în general, pentru pacea Europei. Această iniția-

tivă poate, dacă își va găsi corespondența în toate țările, să deschidă o nouă pagină în istoria popoarelor peninsulei balcanice”³³. În consecință, — era de părere comentatorul de la „Avghi” — inițiativa română nu trebuia întâmpinată prin eschivări sau caracterizări arbitrare. Arătând că poporul grec nu împărtășea întrutotul politica guvernului față de vecinii Greciei — politică de atâtea ori exprimată în comentariile „cercurilor responsabile” și ale presei guvernamentale — „Avghi” releva dorința poporului grec de a avea relații amicale cu toate popoarele vecine. „Grecia — continua „Avghi” — nu poate fi izolată (...) nu poate fi separată prin ziduri artificiale de țările și popoarele de care o leagă granițe și mări comune, munți și fluvii comune, lupte, interese și tradiții comune”³⁴.

Celălalt stat conexas evenimentelor (dar și tradițiilor) sud-estului european — Turcia — căruia i-a fost adresat mesajul guvernului român privind îmbunătățirea climatului politic din regiune, nu a formulat un răspuns oficial, deși guvernul de la Ankara nu era străin de faptul că România nutrea sentimentele cele mai bune față de Turcia și poporul ei, că își exprimase interesul pentru îmbunătățirea relațiilor economice, politice și culturale cu această țară. Faptul că *Tratatul de prietenie, neagresiune, arbitraj și conciliere*³⁵ — încheiat între România și Turcia în 1933 (nefiind denunțat de niciuna dintre părți) era încă în vigoare, nu putea fi ignorat. Dealtfel, în mesajul guvernului român se preciza că în sfertul de veac ce trecuse de la încheierea acestui tratat „niciuna din părți nu s-a văzut nevoită să renunțe la clauzele sale de conciliere și arbitraj”³⁶. Desigur, aceasta constituia o dovadă că între cele două țări nu exista nici un diferend care să împiedice dezvoltarea bunelor relații dintre ele. Guvernul român considera că „orice acțiune tinzând spre lărgirea și întărirea relațiilor dintre cele două țări va fi primită cu căldură atât de poporul român cât și de poporul turc”³⁷. Dar, guvernul de la Ankara tăcea.

Presa de la Istanbul și Ankara a oscilat între informația succintă — aproape criptică — și speculația timidă, balansînd propunerea românească între a fi sau a nu fi viabilă, sugerînd totodată, dificultăți insurmontabile. Se crede că formarea unei înțelegeri balcanice va fi greu de realizat — scria din Istanbul cotidianul „Vatan”. Comentînd demersul României pentru îmbunătățirea climatului politic din această parte a continentului european o altă gazetă din Istanbul, „Hürriyet”, era mai optimistă, arătînd că nu exista nici un inconvenient pentru a lua în considerație fie și numai din punct de vedere geopolitic și economic propunerea României³⁸. „Le Journal d’Orient” (cotidian turc de limbă franceză ce apărea la Istanbul) nu ignora dificultățile participării statelor din sud-estul european — situație în grupări politico-militare diferite — la realizarea unei înțelegeri în sud-estul european. Depășirea acestor dificultăți era totuși posibilă — aprecia „Le Journal d’Orient” — cu ajutorul acordurilor economice și chiar politice. După opinia sa „nu exista nici un inconvenient ca Turcia să examineze propunerea română, cu condiția de a nu se separa, cu nici un preț și sub nici un motiv de Pactul Atlantic, de a nu neglija cîtuși de puțin obligațiile sale decurgînd din acest pact și de a informa, în prealabil, pe aliații săi”³⁹.

Divizate din punct de vedere politic și militar — ca umare a evenimentelor ce avuseseră loc în sud-estul european în timpul dar mai cu seamă după al doilea război mondial — integrate în structuri economice și militare diferite, structuri izvorîte din evoluțiile politice postbelice — statele din sud-estul european s-au văzut, *pentru prima dată după al doilea răz-*

boi mondial, în situația concretă — creată de propunerea românească — *de a depăși politica de bloc, de a surmonta consecințele ce derivau din aceasta*. Reacția diferită a statelor sud-est europene la propunerea românească a relevat insolitul acestei propuneri în contextul politic al acelor ani. După cum se exprimau unele cercuri politice neoficiale de la Atena și Ankara, inițiativa României provocase o oarecare surpriză în cercurile oficiale puse în situația să răspundă unei invitații ce venea de la București și nu de la Londra sau Washington. Eschivarea guvernului Greciei și tăcerea celui din Turcia demonstau — din nefericire — cât de puternic se înrădăcinase pe „solul balcanic” ideea politicii de bloc dar și cât de răbdător și tenace trebuia să fie efortul pentru ca regiunea sud-estului european să-și regăsească acel liant ce părea pierdut : spiritul unității sale, conștiința intereselor comune.

Evident, în aceste împrejurări Conferința propusă de România n-a avut loc. Și nici *înțelegerea colectivă* a statelor sud-est europene nu s-a putut realiza. Atunci și nici mai târziu. Colaborarea dintre statele din sud-estul Europei a urmat un alt curs și și-a găsit alte forme. Aceasta nu diminuează cu nimic valoarea și semnificația inițiativei românești. În fond, *pentru prima dată* în anii de după cel de al doilea război mondial statele sud-est europene au fost invitate ca — indiferent de orînduirea lor socială și politică, indiferent de grupările politice și militare din care făceau parte — să-și dea laolaltă mina, să ia loc la masa tratativelor pentru a discuta problemele lor. Acceptînd — sau nu — această invitație, statele sud-est europene au fost incitate să privească — totuși — mai îndeaproape realitățile lor imediate, să-și reamintească de trecutul lor istoric, să reevalueze posibilitățile pe care le ofereau apropierea lor geografică, *vecinătatea* lor, pentru dezvoltarea legăturilor lor economice, comerciale și culturale, să-și reconsidere atitudinea față de unul dintre conceptele de bază ale relațiilor dintre state : relațiile cu vecinii ; în fine, să gîndească *viitorul regiunii sud-est europene* pornind în primul rînd de la *interesele popoarelor sud-est europene*.

4. În altă ordine de idei, propunerea românească din 1957, trebuie văzută — după opinia noastră — ca unul dintre primele semne ale afirmării diplomației românești în condițiile specifice ale vieții internaționale postbelice, ca un prim pas spre reluarea tradiției politicii românești privind pacea și securitatea în regiunea sud-estului european. Faptul că ea a fost formulată într-un moment cînd pe plan internațional erau avansate numeroase propuneri vizînd realizarea unor zone denuclearizate, de pace și colaborare nu trebuie să ne facă a crede că propunerea românească se inseriază acestora. În acest sens credem că este necesar să facem unele precizări cu privire la sensul și conținutul propunerilor avansate în acei ani în vederea realizării unor zone fără arme nucleare pe continentul european.

↓ După cum se știe prima sugestie în direcția unui proces de interzicere a armelor nucleare pe continentul european a fost avansată de către reprezentantul U.R.S.S. în subcomitetul Comisiei pentru dezarmare de la Geneva, în martie 1956. Corespunzător acestei sugestii se preconiza crearea unei zone ce urma să cuprindă ambele părți ale Germaniei cît și statele vecine ei. În interiorul acestei zone trebuiau aplicate restricții pentru toate categoriile de armamente ; de asemenea, restricții privind staționarea de formațiuni militare atomice și instalarea armelor atomice sau cu hidrogen. Această sugestie avea să fie urmată de alte propuneri

adresate de guvernul sovietic guvernelor Statelor Unite ale Americii, Angliei și Franței, în noiembrie 1956 și mai apoi în aprilie 1957 prin notele trimise guvernului britanic, la 20 aprilie 1957 cit și guvernului vest-german, la 27 aprilie 1957. În octombrie 1957, ministrul de externe al R. P. Polone a avansat propunerea guvernului polonez care avea în vedere crearea unei zone denuclearizate în Europa centrală. Planul polonez a intrat în agenda relațiilor internaționale postbelice sub numele de „planul Rapacki” (după numele ministrului de externe polonez care a propus-o). El prevedea crearea unei zone denuclearizate care să cuprindă patru state din Europa centrală, și anume : Polonia, Cehoslovacia, R. D. Germană dar și R. F. Germania. Propunerea poloneză a fost considerată de către țările nordice și, într-o primă etapă, și de către Anglia, *ca o bază interesantă de discuție*. S.U.A. și R.F.G. au respins-o de la început. U.R.S.S. s-a pronunțat în favoarea propunerii poloneze și în decembrie 1957 — după o serie de *note* trimise membrilor O.N.U. care făceau parte din N.A.T.O cit și altor state situate în afara alianței atlantice (Elveția Spania) — a elaborat *un plan de pace* în șapte puncte care avea în vedere reducerea considerabilă a forțelor militare ale celor patru mari puteri (ce staționau pe teritoriul R.D.G., R.F.G., Poloniei și Cehoslovaciei) crearea unei zone libere de arme atomice care să cuprindă teritoriul acestor state și semnarea unui pact de neagresiune între statele membre ale N.A.T.O. și ale Organizației Tratatului de la Varșovia. În legătură cu realizarea unor zone libere de arme nucleare au fost avansate multe propuneri care au fost supuse unor minuțioase analize atât în cadrul Organizației Tratatului de la Varșovia cit și în cadrul Pactului Nord Atlantic. Criticile n-au lipsit — de o parte și de alta — și nici aspectele polemice în jurul acestui obiectiv „pe termen lung” al vieții internaționale postbelice. În paranteză fie spus discuția pe această temă nu a încetat nici acum, ea continuând să figureze pe eșichierul multor întruniri internaționale aflate sub egida O.N.U. sau în afara acesteia ⁴⁰.

Este evident că propunerea românească se detașează de aceste propuneri. Propunerea românească invita la *întrunirea unei conferințe a tuturor statelor* din sud-estul european, indiferent de sistemul lor social-politic sau de grupările militare din care făceau parte. Ea invita, de asemenea la realizarea unei *colaborări colective multilaterale*, la instituționalizarea acesteia prin alcătuirea unei *înțelegeri colective* a statelor sud-est europene. Obiectivele pe care le viza propunerea românească aveau un caracter destul de larg și erau aplicabile — și convenabile — fiecărui stat din sud-estul european : 1) întărirea păcii în regiune ; 2) neagresiunea ; 3) rezolvarea prin mijloace pașnice a oricărei probleme litigioase ; 4) dezvoltarea relațiilor economice și culturale ; 5) dezvoltarea contactelor personale între conducătorii statelor din sud-estul european ; 6) schimburi de delegații și vizite reciproce ; 7) extinderea contactelor între reprezentanții opiniei publice ⁴¹. Prin urmare, propunerea românească viza aspecte ale unei colaborări bi și multilaterale *în toate planurile vieții economice și culturale* ale statelor din sud-estul european. Guvernul român considera că în contextul internațional al acelor ani sarcina guvernelor tuturor țărilor, mari și mici, era aceea de a contribui fiecare în parte dar și, prin eforturi comune la crearea unei atmosfere de înțelegere, încredere și cooperare între toate statele. Înfăptuirea unei înțelegeri a statelor din sud-estul european așa cum o concepea guvernul român ar fi putut să

aducă o contribuție la „menținerea și consolidarea păcii în lume, la promovarea destinderii în relațiile internaționale”⁴².

Poziția reticentă a guvernelor Greciei și Turciei față de propunerea românească nu a diminuat interesul și consecvența guvernului român pentru climatul politic din sud-estul european, pentru îmbunătățirea relațiilor *cu și dintre* statele sud-est europene. La puțin timp după avansarea propunerii românești, când deveniseră cunoscute pozițiile tuturor statelor din sud-estul european față de inițiativa României, „Scînteia” scria că pentru relații bune, pentru o politică de înțelegere și colaborare în sud-estul european pledează *nu factori de conjunctură* (s.n.) ci realități trainice: apropierea geografică, interese economice reciproce, legături tradiționale și, pe deasupra — sublinia „Scînteia” — interesele menținerii și consolidării păcii și securității internaționale⁴³. La sfîrșitul lunii septembrie 1957, participînd la lucrările sesiunii Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite, Ion Gheorghe-Maurer, pe atunci ministru al Afacerilor Externe al României, releva motivele ce inspiraseră României ideea unor măsuri concrete pentru îmbunătățirea climatului politic din sud-estul european. „Guvernul român — spunea ministrul Afacerilor Externe al României — s-a străduit să dezvolte relații prietenești, de bună vecinătate cu toate statele din regiunea balcanică și din sud-estul Europei, indiferent de orînduirea lor socială, înscriind o serie de bune rezultate în această direcție”⁴⁴. Dar, interesele păcii și ale progresului tuturor popoarelor din această parte a lumii ca și interesele păcii în întreaga lume impuneau — după opinia guvernului român — adîncirea și dezvoltarea multilaterală a acestor relații. Reprezentantul României la sesiunea Adunării Generale a O.N.U. aprecia că o examinare realistă a principalelor coordonate geografice și istorice ale sud-estului european nu putea duce la o altă concluzie decît aceea la care ajunseseră guvernul român: „Fiecare stat din această regiune n-ar putea avea decît de cîștigat din dezvoltarea relațiilor reciproce, din căutarea cu grijă și punerea în valoare a tot ceea ce unește aceste state”⁴⁵. Guvernul român era deplin convins că existau circumstanțe favorabile pentru ca fiecare stat din sud-estul european să-și poată aduce o contribuție însemnată în direcția edificării unui climat nou în această parte a continentului european. Corespunzător acestei convingeri guvernul român formulase propunerea sa din 10 septembrie privind convocarea unei conferințe a șefilor de guverne ai statelor sud-est europene. Reamintind obiectivele de fond ale acestei conferințe — și anume examinarea posibilităților existente în vederea realizării unei colaborări multilaterale — ministrul de externe al României avansa, totodată „programul” de viitor al acestei colaborări: dezvoltarea relațiilor economice și culturale, contacte personale între conducătorii statelor sud-est europene, vizite reciproce, soluționarea pe calea tratativelor a oricărei probleme litigioase. Guvernul român era de părere că un climat de încredere reciprocă s-ar fi putut crea în regiune dacă statele din sud-estul european și-ar fi luat un angajament solemn de a se abține, în relațiile lor, de la orice agresiune. De asemenea, s-ar fi putut încheia o serie de acorduri economice inspirate de concepția benefică a schimburilor comerciale pe baze echitabile, reciproc avantajoase, ceea ce ar fi contribuit la mărirea considerabilă a volumului schimburilor economice și comerciale dintre statele din regiune, la satisfacerea unor interese reciproce. Ținînd seama în mod constructiv de resursele și nevoile fiecărui stat sud-est european ministrul român sublinia în cuvîntarea sa prezen-

tată în cadrul Adunării generale a O.N.U. că toate acestea ar contribui la întărirea și dezvoltarea lor economică și ar constitui în genere exemplul viu al unor acorduri încheiate și practicate într-un spirit de perfectă egalitate între state cu orînduiri sociale diferite ⁴⁶. Asemenea relații ar fi înlesnit schimburile culturale, ceea ce ar fi fost desigur, în folosul unor popoare ca cele din sud-estul european care — spunea ministrul român — au tradiții atât de felurite în trecutul îndepărtat dar sînt tot mai apropiate în epoca modernă și contemporană a istoriei lor ⁴⁷. În concepția guvernului român adîncirea cunoașterii fiecărui popor ar fi adus un spor de stimă reciprocă și de rodnică colaborare ⁴⁸. Guvernul român considera că instituționalizarea acestei colaborări prin organizarea unei *înțelegeri colective* — bazată pe deplina egalitate în drepturi între statele participante — ar fi dat trînicie acestei colaborări. Din nou, ministrul român ținea să precizeze — și într-un for internațional de anvergura Organizației Națiunilor Unite — (ceea ce se subliniase și în documentul adresat la 10 septembrie statelor din sud-estul european) că în concepția guvernului român *înțelegerea regională* pe care o preconiza nu trebuia să fie (sau să devină) o grupare opusă altor state din afara ei și, nici o piedică în calea dezvoltării prieteniei acestor state cu celelalte state care nu fac parte din această înțelegere. Folosindu-se de prilejul pe care-l avea de a prezenta inițiativa României într-un for internațional ministrul român releva faptul că propunerea românească nu avea numai un caracter regional: „O asemenea înțelegere ar putea contribui la realizarea unei înțelegeri internaționale mai largi și în primul rînd la organizarea unei colaborări europene care să constituie o garanție a securității și păcii tuturor statelor de pe acest continent de unde au pornit în decurs de 50 de ani două războaie mondiale” ⁴⁹.

Conexiunea dintre *regional* și *universal* avea să fie pusă în evidență nu numai în toamna aceluia an. Inspirindu-se din experiența istorică, dar și din observarea atentă a evoluțiilor politice de pe scena politică internațională, România sublinia interdependența dintre pacea și securitatea regională și cea globală. În 1957 România preciza că în cazul unui conflict de proporții globale nici o regiune sau continent nu se poate socoti la adăpost, după cum, tensiunile și războaiele locale pot degenera în conflații generalizate, riscînd să pună în primejdie pacea și securitatea globală. Realizarea unei înțelegeri pe plan regional era văzută de România ca o componentă a unei (sau unor) înțelegeri mai largi, la nivel continental.

Peste cîțiva ani, în 1960, România aducea, din nou, în atenția opiniei publice mondiale esența propunerii sale din 1957. În *memoriul explicativ* prezentat de reprezentantul român la sesiunea Adunării Generale a O. N. U. din toamna anului 1960, se arăta că în regiunile în care cele două sisteme social-politice diferite (est-vest) vin în contact direct sau apropiat, devine deosebit de necesar să se ia măsuri pentru eliminarea conflictelor sau tensiunilor, pentru continua îmbunătățire a relațiilor dintre statele respective. „Este evident — se spunea în documentul românesc — că orice îmbunătățire a relațiilor dintre state pe plan regional va contribui la îmbunătățirea ansamblului relațiilor internaționale, la crearea unei atmosfere favorabile păcii în lumea întreagă și securității internaționale, la reglementarea marilor probleme nerezolvate” ⁵⁰. În același document se preciza că în vederea consolidării relațiilor de bună vecinătate guvernele statelor respective ar putea iniția tratative pentru înlăturarea cauzelor ce pot crea încordare în relațiile bilaterale, pentru reglementarea problemelor litigioase dintre ele;

de asemenea ar putea încheia tratate de înțelegere și colaborare multilaterală sau orice alte forme de înțelegere regională corespunzătoare scopului⁵¹. Vom adăuga că propunerea românească din 1957 a fost receptată cu interes (după prezentarea ei în cadrul Organizației Națiunilor Unite de către ministrul Afacerilor Externe al României) de numeroase state europene. Ea a devenit — desigur, în urma unui efort colectiv de elaborare, la care a participat cvasitotalitatea statelor mici și mijlocii din Europa precum: Austria, Belgia, Bulgaria, Danemarca, Finlanda, Iugoslavia, Suedia și Ungaria — rezoluție a Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite. La 21 decembrie 1965 documentul prezentat de România și de celelalte state europene mai sus amintite a fost adoptat prin aclamații (cea ce exprima *acordul unanim* al tuturor participanților la sesiunea Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite) ca rezoluție a O. N. U. El se intitula așa: *Măsuri de luat la nivel regional în vederea relațiilor de bună vecinătate între state europene avînd regimuri sociale și politice diferite*⁵². Conținutul de idei al acestei rezoluții corespunde *în esență* (desigur, într-o redactare adecvată documentelor prezentate la O. N. U.) propunerii românești din 1957. Este un indiciu asupra valorii — și viabilității în timp — a acestei propuneri, care definea — într-o manieră specifică diplomației românești — una dintre coordonatele de bază ale politicii externe românești din perioada de după cel de al doilea război mondial: *relații bune cu toate statele din sud-estul european*.

NOTE

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate*, vol. 10, Edit. politică, București, 1974, p. 685—686.

² *Mesajul Președintelui Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Române adresat șefilor de guvern ai Albaniei, Bulgariei, Greciei, Iugoslaviei și Turciei*, „Scinteia”, Anul XXVII, nr. 4011 din 17 septembrie 1957.

³ *Ibidem*.

⁴ *Mesajul Președintelui*.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Răspunsul Președintelui R.P.F. Iugoslavia la Mesajul Președintelui Consiliului de Miniștri al R. P. Române*, „Scinteia”, Anul XXVII, nr. 4012 din 18 septembrie 1957.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Răspunsul Guvernului Republicii Populare Bulgaria la Mesajul Președintelui Consiliului de Miniștri al R. P. Române*, „Scinteia”, Anul XXVII, nr. 4014 din 20 septembrie 1957.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ „Rabotnicesko Delo” din 29 septembrie 1957.

¹⁹ *Răspunsul Guvernului R. P. Albania la Mesajul Președintelui Consiliului de Miniștri al R. P. Române*, „Scinteia”, Anul XXVII, nr. 4015 din 21.IX.57.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Răspunsul Guvernului Greciei la Mesajul Președintelui Consiliului de Miniștri al R. P. Române*, „Scinteia”, Anul XXVII, nr. 4019 din 26 septembrie 1957.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*.

* Peste mai puțin două decenii, în 1975, după încheierea Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa care s-a ținut la Helsinki în vara anului 1975 același Constantin Karamanlis avea să fie — el însuși — animatorul ideii unei conferințe la nivel înalt a statelor din sud-estul european. Desigur, în 1975 situația relațiilor dintre statele sud-est europene era alta, în comparație cu aceea din 1957. Chiar și poziția Greciei era alta în climatul politic al sud-estului european postbelic. Într-o altă ipostază era, în 1975, însuși Constantin Karamanlis.

²⁷ „Elephteria” din 17 septembrie 1957.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ „Elephteria” din 20 septembrie 1957.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Ibidem*.

³² *Ibidem*.

³³ „Avghi” din 17 septembrie 1957.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Vezi : Tratat de amicitie, neagresiune, de arbitraj și de conciliere între România și Turcia, Ankara, 17 octombrie 1933, în volumul : Relații internaționale în acte și documente (1917—1939), Edit. Didactică și Pedagogică, Vol. I.*

³⁶ *Mesajul Președintelui, „Știința”, Anul XXII, nr. 4011 din 17 septembrie, 1957.*

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ „Hürriyet”, din 17 septembrie, 1957.

³⁹ „Le Journal d’Orient”, din 18 septembrie 1957.

⁴⁰ *Vezi în acest sens o excelentă realizare editorială românească, apărută sub semnătura lui Nicolae Ecobescu și Ioan Pașcu : Zone denuclearizate, Edit. politică, București, 1985.*

⁴¹ *Vezi pe larg : Mesajul Președintelui.*

⁴² *Ibidem*.

⁴³ „Știința”, Anul XXVII, nr. 4015 din 22 septembrie 1957.

⁴⁴ „Știința”, Anul XXVII, nr. 4020 din 27 septembrie 1957.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Cuvîntarea ministrului Afacerilor Externe al Republicii Populare Române, Ion Gheorghe Maurer rostită în sesiunea Adunării Generale a O.N.U., „Știința”, Anul XXVII, nr. 4020 din 27 septembrie 1957.*

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ *Acțiuni pe plan regional în vederea îmbunătățirii relațiilor de bună vecinătate dintre state europene aparținînd unor sisteme social-politice diferite (Memoriu explicativ) 19 august 1960, în volumul : România în sistemul Națiunilor Unite, Edit. politică, București, 1974, p. 272.*

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² *Măsuri de luat la nivel regional în vederea îmbunătățirii relațiilor de bună vecinătate între state europene avînd regimuri sociale și politice diferite. Doc. O.N.U. (XX), nr. 2129, în volumul : România în sistemul Națiunilor Unite, Editura politică, București, 1974, p. 288.*

QUELQUES CONSIDÉRATIONS EN MARGE DE LA PROPOSITION ROUMAINE DE 1957 CONCERNANT L'AMÉLIORATION DU CLIMAT POLITIQUE DU SUD-EST DE L'EUROPE APRÈS LA DEUXIÈME GUERRE MONDIALE

Résumé

Les rapports de la Roumanie avec les Etats du sud-est de l'Europe ont continué de constituer aussi après la deuxième guerre mondiale l'un des objectifs constants de la politique extérieure roumaine. Suivant la conception de la Roumanie, du président Nicolae Ceaușescu, le développement de rapports de bon voisinage, d'entente et de collaboration répond aux intérêts communs des Etats de cette zone de l'Europe et, sur un plus large plan, à l'édification de la paix et de la sécurité dans cette région, en Europe ainsi que dans d'autres contrées du monde.

Par sa politique qui a permis de solutionner de manière positive des problèmes découlant des conséquences de la deuxième guerre mondiale,

d'éviter des différends ou des situations conflictuelles, la Roumanie s'est acquise une place spéciale sur la scène des relations sud-est européennes d'après-guerre, ce qui lui a assuré la possibilité de formuler des propositions et solutions destinées à contribuer à l'instauration d'un climat de paix dans cette partie du continent européen. L'une des principales actions politico-diplomatiques de la Roumanie consacrée à l'évolution positive des rapports politiques *avec* et *entre* les Etats sud-est européens a été entreprise en septembre 1957. L'étude relève les considérations du gouvernement roumain concernant la nécessité d'améliorer le climat politique du sud-est de l'Europe, de même que les propositions concrètes de la Roumanie visant le dépassement de „la politique de bloc”, la réalisation d'une collaboration multilatérale dans l'avantage mutuel de tous les Etats du sud-est de l'Europe. Dans l'étude on présente amplement — de manière différenciée — les positions des Etats sud-est européens envers les propositions roumaines ainsi que l'écho de ces propositions parmi les hommes politiques et l'opinion publique des Etats du sud-est de l'Europe. On relève la valeur des propositions roumaines qui, mettant en évidence la connexion entre la paix et la sécurité régionale et celle globale s'est constituée ultérieurement comme l'une des coordonnées de base de la politique extérieure roumaine de la période qui a suivi la deuxième guerre mondiale et, en même temps, comme l'une des sources inspiratrices d'initiatives roumaines de large intérêt dans le cadre de l'O. N. U.

ACTIVITATEA ŞTIINŢIFICĂ A CADRELOR DIDACTICE
DE LA FACULTATEA DE ISTORIE ŞI FILOSOFIE
(SECŢIA ISTORIE-FILOSOFIE) ÎN ANUL 1985

Ca şi în anii precedenţi, activitatea ştiinţifică a cadrelor didactice a fost integrată planului unitar de cercetare al institutelor facultăţii şi orientată, cu precădere, spre probleme majore ale istoriei naţionale şi universale. În cinstea aniversării a 20 de ani de la Congresul al IX-lea al Partidului, facultatea a organizat o sesiune ştiinţifică, iar cadrele didactice şi-au adus contribuţia şi la alte manifestări ştiinţifice organizate cu acest prilej.

În domeniul istoriei României au fost încheiate următoarele teme, cu termen de predare în 1985 (în ordinea cronologică a tematicii): *Aspecte ale civilizaţiei gelo-dace în lumina cercetărilor arheologice de la Gruul Dării, jud. Buzău* (lect. Florenţa Preda, asist. Vasile Dupoi); *Caracteristici ale dezvoltării unitare a poporului român în sec. VIII—XVI* (asist. Adina Berciu-Drăghicescu); *Documenta Romaniae Historica. B. Ţara Românească*, vol. VII (prof. Ştefan Ştefănescu, în colaborare); *Tudor Vladimirescu şi revoluţia din 1821 în istoriografia românească* (lect. Gheorghe Iseru); *Istoria României 1821—1878*, curs universitar (lect. Maria Totu); *Das-călii de la „Şf. Sava” şi publicistica lor social-politică în anii 1829—1859* (lect. Nicolae Isar); *Mișcări țărănești în România în anii 1859—1888* (prof. Constantin Corbu); *Relații româno-sirbe în 1859—1878* (lect. Ion Șendrulescu); *Învățământul liceal din România și interfeșerțele sale educaționale pe plan european, 1864—1900* (lect. Valeria Ciachir); *Istoria României, 1900—1918*, curs universitar (conf. Ion Gheorghiu); *Istoria Universității din București*, vol. III (1965—1985) (prof. Gheorghe Ioniță, prof. Titu Georgescu, conf. Iulian Cârțână, conf. Ioan Scurtu, lect. Maria Totu, lect. Lucian Boia; lect. Gheorghe Z. Ionescu, lect. Ion Șendrulescu, asist. Doina Smârcea, asist. Ion Bălgrădean, Pompiliu Tudoran); *Lupta împotriva pericolului fascist pe plan intern și extern și oglindirea ei în presa centrală burghezo-democratică din România din anii 1933—1937* (lect. Vasile Budrigă); *Istoria universală în istoriografia românească. Bibliografie* (prof. Ștefan Ștefănescu, în colaborare cu B.C.U.).

Dintre temele încheiate, se reliefează, prin amploare și nivel al realizării, *Istoria Universității din București*, vol. III, care a fost înaintat spre tipărire.

Din anul 1985 a început și cercetarea unor noi teme, cu termen de încheiere în anii următori, în acest an efectuându-se o parte din documentare (în ordinea cronologică a tematicii): *Iluminism și modernism în politica reformatoare a unor domnitori din secolul al XVIII-lea din Ţara Românească și Moldova* (conf. Matei Vlad); *Caracterul unitar al revoluției române de la 1848. Culegere de studii* (conf. Vasile Curticăpeanu, asist. Ion Bălgrădean); *Istoria parlamentului și a vieții parlamentare din România*, vol. II (prof. Titu Georgescu, conf. Ioan Scurtu, lect. Gheorghe Z. Ionescu, asist. Doina Smârcea, Pompiliu Tudoran); *România și problema Dunării în timpul celui de-al doilea război mondial* (conf. Iulian Cârțână); *Inițiative și contribuții ale României socialiste la statornicirea unui climat de bună vecinătate, colaborare și pace în sud-estul Europei (1965—1988)* (prof. Gheorghe Ioniță); *Great Historians. An International Dictionary* (coordonator lect. Lucian Boia), lucrare care se realizează prin colaborare internațională.

În domeniul istoriei universale, cadrele didactice care au avut sarcini de plan la *Tratatul de istorie universală* în 6 volume și-au îndeplinit obligațiile asumate: coordonare, secretariat, redactare de capitole; lect. Zoe Petre, lect. Ligia Bârză (vol. I), prof. Radu Manolescu, lect. Stelian Brezeanu, lect. Florentina Căzan, lect. Mihai Maxim (vol. II), prof. Radu Manolescu, lect. Florentina Căzan, lect. Mihai Maxim (vol. III), lect. Mircea Popa (vol. III—IV), prof. Zorin Zamfir (vol. V), conf. Gheorghe Căzan, lect. Constantin Bușe (vol. V—VI). La redactarea volumelor au mai contribuit cadre didactice, cercetători și alți specialiști din alte instituții din București, Iași, Cluj-Napoca.

De asemenea, au fost încheiate temele de plan: *Istorie și civilizație egeo-bulcanică în mileniile II I t.e.n.* (lect. Ligia Bârză, lect. Zoe Petre), *Societatea rurală medievală în Europa* (lect. Florentina Căzan, lect. Stelian Brezeanu) și *Istoria modernă a Poloniei (1795—1918)* (conf. Nicolae Ciachir).

Unele teme de plan ca și alte cercetări în afară de plan au fost valorificate sub formă de cursuri universitare, manuale școlare, lucrări individuale și colective sau în periodice de specialitate.

Cursuri universitare: lect. Ligia Bârză, *Arheologia generală*, București, TUB, 1985, 355 p. + 50 pl.; lect. Lucian Boia, *Probleme de geografie istorică*, București, TUB, 1985, 192 p.;

conf. Ioan Scurtu, lect. Maria Totu, asist. Doina Smârcea, *Din istoria mișcării democratice a studenților din România*, București, TUB, 1985, 204 p.

Manuale școlare : lect. Maria Totu, *Istoria modernă a României (1821—1918)*, București, EDP, 1985; prof. Aron Petric, prof. Gheorghe Ioniță, *Istoria contemporană a României*, București, EDP, 1985, 294 p.

Lucrări colective : *Etudes d'historiographie*, București, TUB, 1985, 272 p., pregătit de facultate cu prilejul celui de-al XVI-lea Congres Internațional de Științe Istorice (coordonator : L. Boia, coafori : S. Brezeanu, V. Curticăpeanu, Gh. Ioniță, Z. Petre); *Nouvelles études d'histoire*, VII, București, 1985, publicat cu prilejul celui de-al XVI-lea Congres Internațional de științe istorice (coautori : Șt. Ștefănescu, M. Popa); *Documenta Romaniae Historica B. Țara Românească*, vol. VI, București, 1985 (coautor : Șt. Ștefănescu); *Civilizația medievală și modernă românească. Studii istorice*, Cluj-Napoca, 1985 (coautor : Gh. Ioniță); *Transilvania în istoria și conștiința românilor*. Iași, 1985 (coautor Gh. Ioniță), București, *Monografie*, București, 1985 (coautor : Gh. Ioniță); *Pagini de istorie românească și universală*. Academia „Ștefan Gheorghiu” București, 1985 (Gh. Căzan, Gh. Ioniță, I. Scurtu, I. Șendrulescu); *Habsburgisch-osmanische Beziehungen. Relations Habsbourg-ottomanes*, Viena, 1985 (coautor : M. Maxim); *Naționalnii vopros v dorevoluionnoi Rossii i ego rușenie posle Velikoi Oktjabrskoi Soțialisticeskoi Revoluifii*, Moscova, 1985 (coautor : N. Ciachir); *Le pouvoir central et les villes d'Europe de l'Est et du Sud-est du XIVe siècle au debut de la Revolution industrielle. Les villes portuaires*, Sofia, 1985 (coautor : R. Manolescu).

Cadrele didactice au mai publicat, de asemenea, circa 80 de studii de istorie românească și universală în periodice de profil din țară și din străinătate, ca : „Analele Universității din București, Istorie”, „Arhivele Olteniei”, „Carpatica”, „Era socialistă”, „Forum”, „Lupta întregului popor”, „Magazin istoric”, „Muzeul Național”, „Probleme de artă militară”, „Revista de istorie”, „Revista de pedagogie”, „Revista muzeelor și monumentelor”, „Revue roumaine d'histoire”, „Roumanie, pages d'histoire”, „Sargetia”, „Studii clasice”, „Studii și articole de istorie”, precum și „Balkania”, „Etudes balkaniques”, „Politika” etc.

Acestora li se adaugă numeroase articole pe teme de istorie, publicate în presa centrală și locală sau în alte periodice de cultură.

Pentru studiul publicat în lucrarea colectivă *Istoria parlamentului și a vieții parlamentare din România*, vol. I, București, 1983, lectorului Nicolae Isar i-a fost conferit premiul „N. Iorga” pentru istorie al Academiei R.S.R.

Cu prilejul aniversării zilei independenței României și a victoriei asupra fascismului Facultatea de istorie și filosofie, secția de istorie-filosofie, a organizat, la 6 mai 1985, o sesiune științifică la care au prezentat comunicări cadre didactice ale facultății, cercetători din institute, studenți și alți specialiști.

De asemenea, facultatea a organizat, la 6—7 iunie 1985, în colaborare cu Institutul de istorie „N. Iorga”, sesiunea științifică manuală a cadrelor didactice și cercetătorilor, consacrată aniversării a două decenii de la Congresul al IX-lea al Partidului, la care au prezentat comunicări în plen și în secții 19 cadre didactice și 3 studenți de la secția de istorie-filosofie, 22 cercetători de la Institutul „N. Iorga” și alți specialiști.

De asemenea, cadrele didactice de la secția de istorie-filosofie și-au adus contribuția prin comunicări, referate și expuneri la numeroase sesiuni, simpozioane și dezbateri științifice, organizate pe plan național și local, de alte instituții, din care menționăm : ședințe de comunicări ale secției de istorie a Academiei R.S.R.; sesiunea științifică „Lupta poporului român pentru unitate și independență națională. Contribuția României la înfrângerea fascismului”; sesiunea științifică „9 Mai. Aniversarea a 40 de ani de la victoria asupra fascismului și sărbătorirea zilei independenței României”; simpozionul științific consacrat aniversării a 20 de ani de la Congresul al IX-lea al Partidului, organizat de Institutul de studii sud-est europene; simpozionul de tracologie; simpozionul de probleme de istoria și filosofia științei, organizat de Comitetul Român de istoria și filosofia științei al Academiei R.S.R.; dezbateri „Locul românilor în istoria universală”, organizată de secția de istorie și arheologie a Academiei de Științe Sociale și Politice și de Institutul de studii sud-est europene; sesiunea științifică anuală a Academiei „Ștefan Gheorghiu”; sesiunea științifică a Universității „Al. I. Cuza” din Iași, organizată cu prilejul aniversării a 125 de ani de la înființarea Universității ieșene; sesiuni ale comitetelor județene de partid și ale inspectoratelor școlare județene etc.

Cadrele didactice ale secției de istorie-filosofie și-au adus, de asemenea, o contribuție apreciată la unele manifestări științifice internaționale, deși, ținând seama de potențialul științific al corpului profesional din această secție, numărul participanților a fost restrâns. La cel de al XVI-lea Congres Internațional de Științe Istorice de la Stuttgart au participat cu corapoarte, comunicări și intervenții prof. Ștefan Ștefănescu, membru în conducerea delegației române, lect. Lucian Boia, lect. Stelian Brezeanu, lect. Mircea Popa. De asemenea, cadrele didactice și-au mai adus contribuția prin expuneri și comunicări la manifestări științifice desfășurate în R. P. Ungară (conf. Iulian Cârțână), în R. D. Germană, Polonia și Iugoslavia (conf. Nicolae Ciachir).

În cadrul formelor organizate de cooperare științifică, un loc important ocupă „Laboratorul de demografie istorică”, condus de prof. Ștefan Ștefănescu și „Laboratorul de studii otomane”, înființat în iunie 1985 și condus de prof. Gheorghe Ioniță, ambele organizate de facultate, la ale căror ședințe lunare participă cadre didactice din învățământul superior, cercetători, studenți, muzeografi, statisticieni, medici, profesori din învățământul liceal etc., realizându-se astfel o abordare interdisciplinară a proceselor istorice cercetate.

Cadrele didactice au participat, de asemenea, la sesiunile și ședințele de lucru ale unor comisii mixte de istorie, ca acelea ale comisiei mixte româno-sovietice (prof. Șt. Ștefănescu, prof. Gh. Ioniță, conf. Gh. Căzan), româno-R.D.Germane (lect. M. Popa) sau la semnarea acordului între Academia R.S.R. și Academia de Științe a U.R.S.S. (prof. Șt. Ștefănescu).

Aprecierea științifică de care se bucură cadrele didactice ale secției de istorie-filosofie se reflectă și în activitatea pe care o depun în cadrul unor organisme științifice interne și internaționale, ca prof. Ștefan Ștefănescu, membru corespondent al Academiei R.S.R., președinte al secției de istorie și arheologie al Academiei de Științe Sociale și Politice, director al Institutului „N. Iorga”, membru în Consiliul Național al Științei și Învățământului, membru al Academiei europene de istorie de la Bruxelles, prof. Gh. Ioniță, directorul Institutului de studii sud-est europene, lect. Lucian Boia, vicepreședinte al Comisiei internaționale de istoriografie etc. Alte cadre didactice ale secției de istorie-filosofie își aduc contribuția ca redactori șefi sau membri în comitetele de redacție ale unor periodice centrale de istorie, ca „Anale de istorie”, „Analele Universității din București, Istorie”, „Revista de istorie”, „Revue des études sud-est européennes”, „Revue roumaine d'histoire”, „Studii și articole de istorie” etc.

În ceea ce privește perfecționarea prin doctorat, dintre cadrele didactice mai au de susținut teza de doctorat asist. Elisabeta Alecu, care a încheiat redactarea tezei, și asist. Ion Bălgrădean, care a redactat-o aproape în întregime.

Radu Manolescu

SESIUNI ȘTIINȚICE MUZEALE

În fiecare an muzeele ca și alte unități culturale de cercetare și învățământ organizează un bilanț nu numai al activității lor dar și al investigațiilor întreprinse pentru îmbogățirea patrimoniului național și al literaturii de specialitate prin concluziile obținute în munca de cercetare. În acest sens vom prezenta două sesiuni științifice una a complexului muzeal Golești și alta a Muzeului Județean Vaslui desfășurate în cadrul manifestărilor prilejuite de împlinirea a două decenii de la Congresul al IX-lea al P.C.R. și a celui de-a 38-a aniversare a proclamării Republicii.

În zilele de 23—24 noiembrie 1985 în cadrul Festivalului Național „Cântarea României” s-au desfășurat lucrările celui de-al XVII-lea Simpozion științific anual al complexului muzeal Golești organizat de Comitetul Județean de Cultură și Educație Socialistă Argeș. Ședința plenară de deschidere a avut loc în dimineața zilei de 23 noiembrie 1985 în sala de festivități a Complexului muzeal Golești în prezența organelor de partid și de stat locale (Golești și Pitești) asistența fiind formată din muzeografi, istorici, arheologi, arhiviști, cadre didactice din București, Brașov, Ploiești, Tîrgoviște, Pitești, Slobozia, Slatina, Cluj-Napoca, Tulcea, Sighețul Marmăției.

Cuvîntul de deschidere a fost rostit de dr. Vasile Novac, directorul complexului muzeal Golești care a subliniat importanța lucrărilor simpozionului pentru cercetarea științifică din țara noastră. Au urmat apoi la cuvînt Aurica Petrescu, secretar al Comitetului județean Argeș al P.C.R., vicepreședinte al Consiliului popular județean Argeș, care a adresat un cuvînt de salut participanților din partea organelor județene de partid și de stat, prof. Constantin Iliescu, instructor cu probleme de muzee în Consiliul Culturii și Educației Socialiste, care a scos în evidență deosebita atenție de care se bucură lucrările acestei manifestări științifice din partea Consiliului Culturii și Educației, dr. Constantin Șerban și prof. Victoria Șerban care au prezentat comunicarea *Un ziar din Constantinopol despre pașoptiștii români*, în fine dr. Vasile Novac care a prezentat comunicarea *Documente privind viticultura și pomicultura din România în secolele al XVII-lea—al XX-lea în colecțiile Complexului muzeal Golești*.

În după amiaza aceleași zile și în ziua următoare lucrările simpozionului s-au desfășurat în cadrul a trei secții. La secția „Contribuția Goleștilor și a tovarășilor de luptă și idealuri politice la lupta pentru unitate, independență națională, democratică și propășire culturală” s-au prezentat 15 comunicări din care menționăm: prof. Spiridon Cristoceca, *Cîteva documente privind proprietățile Goleștilor în Dobrești*; arh. Terezia Simigalia, *Construcția de la Golești în contextul arhitecturii civile din secolul al XVII-lea*; prof. Sebastian Tudor, *Cîteva date privind legăturile de rudenie ale Goleștilor în evul mediu cu cîteva mari familii boierești*; prof. Mioara

Ioniță, *Aspecte din viața și activitatea lui Simion Bărnuțiu, oglindite în piese de valoare din patrimoniul Muzeului de istorie al R. S. România*; prof. Radu Ionescu, *O adnotare pe o carte provenind din biblioteca lui Alexandru Ioan Cuza, referitoare la Golești*; prof. Alexandru Andrei, *Vinul și viticultura reflectate în Hanul Ancuței de Mihail Sadoveanu*; prof. Ion Spătan, *Presa argeșeană legată de Golești*; prof. Valeriu Alexiu, *Itinerariul refugiului lui Vasile Goleșcu: Iași, Kiev, Petrograd, Bergen, Londra, Paris*.

La secția „Aspecte istorico-entografice privind zonele viticole și pomicele tradiționale din România” s-au prezentat 21 comunicări din care menționăm: prof. Filofteia Rînzis, *Note sigilografice. Sigiliul lui Tudoran din Aninoasa-Muscel, mare sluger*; prof. Alexandru Gâscă, *Din viața cotidiană a epocii brîncovenești: cules de vii la Pitești*; prof. Constantin Pătrașcu, *Dovezi documentare de practicare a viticulturii și pomiculturii în județul Ialomița*; prof. Ion Toșa, *Viticultura românească în răspunsurile la chestionarul lui Hașdeu—1884*; prof. Ion Mihail Gorgoi, *O gospodărie de pomicultor din secolul al XIX-lea, din Sălciua-Alba, amplasată în Muzeul viticulturii și pomiculturii din România*; prof. Filoftei Vochin, *Cîteva considerații privind dezvoltarea viticulturii în județul Putna în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*; prof. Mircea Gilcă, *Aspecte ale agriculturii în deceniile 1—3 ale secolului al XX-lea în județul Argeș*; prof. Lucian Pribeagu, *Pepiniera și școala de pomologie din Merișani—Argeș*; prof. Gabriela Nițulescu, *Aspecte legate de pomicultură ilustrate în colecțiile muzeale dîmboviene*; prof. Radu Oprea, *Contribuții la o tipologie a instalațiilor viticole tradiționale: teacurile pentru struguri*; prof. Aurora Corhan, *Niculifeș, așezare viticolă în județul Tulcea*; prof. Ioana Cristache Panait, *Mărturie de arhitectură pe Valea Dobrei* prof. Aurelian Motoman, *Oltenia, entitate etnografică viu reprezentată în Muzeul național al viticulturii și pomiculturii de la Golești*.

La secția „Etnografia și arta populară a județului Argeș” s-au prezentat 14 comunicări din care menționăm: prof. Ion Nania, *Metode de vîndătoare date uitării*; prof. Elena Maxim, *Unelle pentru mărunchi și nelezit arătura în Argeș la sfîrșitul sec. XIX și începutul sec. XX*; prof. Radu Oprea, *Obiceiuri juridice din zona Muscel—Podgoria consemnate la sfîrșitul sec. XIX*; George Georgescu, *Meșteri populari, tradiție și artizanat*; dr. Mihai Robea, *Arta decorativă în salul agrar-pomicol Minveni—Argeș*; prof. Ghiorghea Lăzărescu, *Prelucrarea părului de capră în județul Argeș*; prof. Grigore Constantinescu, *Ecouri lirice ale unor ocupații tradiționale în folclorul argeșan*; prof. Luminița Pally, *Cîteva date referitoare la obiceiurile de nuntă argeșene (Salul Gănești, com. Pietroșani)*; prof. Valentina Țopa, *Forma de valorificare a patrimoniului din Complexul muzeal Golești*.

Comunicările prezentate la un nivel științific s-au remarcat prin noutatea subiectelor abordate, prin documentarea inedită provenită din arhive din țară și de peste hotare, prin problematica originală a temelor tratate. De asemenea discuțiile purtate pe marginea lor au dovedit marile interese pe care l-au trezit în rîndul auditoriului comunicările susținute și utilul schimb de idei efectuat cu acest prilej. În ultima zi a Simpozionului participanții au asistat la darea în circuitul de vizitare a gospodăriei pomicele din Sălciua (Alba) reconstruită în muzeul în aer liber al Complexului.

Cît privește a IX-a sesiune anuală de comunicări științifice desfășurată sub genericul „Acta Moldaviae Meridionalis” organizată de Comitetul de Cultură și Educație Socialistă a județului Vaslui și Muzeul județean Vaslui a avut loc în zilele de 6—7 decembrie 1985. Ședința plenară de deschidere a început în dimineața zilei de 6 decembrie în sala Consiliului județean a Sindicatelor în prezența unui numeros auditoriu format din activiști de partid, cadre didactice universitare și liceale, cercetători științifici, muzeografi, arhiviști, provenind din București, Iași, Piatra Neamț, Bîrlad, Vaslui, Tîrgoviște, Bacău, Botoșani, Huși, Tulcea. Cuvîntul de deschidere a fost rostit de Cristina Stoian, președintele Comitetului județean de Cultură și Educație Socialistă, care după ce a salutat pe participanți în numele organelor de partid și de stat județene a prezentat un bilanț al construcției socialiste în județul Vaslui în perioada ultimilor două decenii. În continuare au fost prezentate următoarele comunicări: prof. univ. dr. doc. Mircea Petrescu Dimbovița, *Probleme de istorie veche și arheologie de la XVI-lea Congres internațional de științe istorice de la Stuttgart*; dr. Dan Teodor, *Aspecte etno-demografice ale continuității de la est de Carpați în sec. V—XI*; prof. univ. dr. doc. Constantin Cihodaru, *Continuitatea în regiunile nord-dunărene a populației băștinașe romanizate reflectată în toponimia și onomastica vasluiană*; col. dr. Constantin Ucrain, *Vasluienii—precursori ai aviației române*; Gh. Pirvulescu, *Probleme fundamentale ale istoriei poporului român în opera tovarășului Nicolae Ceaușescu*.

În după amiaza aceleiași zile și în ziua următoare lucrările sesiunii științifice s-au continuat în cadrul mai multor secții după cum urmează: La Secția de arheologie și istorie medie, din cele 21 comunicări menționăm: dr. Vasile Chirică, C. Potop, *Paleoliticul superior est-carpatic*; C. Buzdugan, Bucur Mîtreu, V. Apostol, *Un lot de monede histriene din tezaurul de la Fedești (Vaslui)*; Elvira Ciocea, *Șantierul arheologic Epurent*; Cristian Pantea, *Instrumente și tehnici folosite în cultura cuculienă*; Emil Moscalu, *Arta traco-geică pe baza tezaurului de la Peretu din sec. IV î.e.n.*; Violeta-Veturia Bazarciuc, *Noi descoperiri arheologice în cetea geto-dacă de la Bunești*; Ruxandra-Elena Albaia, *Noi descoperiri arheologice în județul Vaslui*; Vasile Palade, *Cercetări arheologice din așezarea strămoșească din sec. I—V e.n. de la Bîrlad—Valea Seacă*;

Valentin Negri, *Relații economice, politice și culturale între țările române în sec. XI—XVI*; Mircea Dumitriu, *Mari istorici români despre semnificația luptei de la Vaslui din 10 ianuarie 1475*; Al. Gâscă, *O pagină românească de cultură, domniile lui Gheorghe Duca vodă în Moldova*.

La Secția de istorie modernă și contemporană din cele 29 comunicări menționăm: Dan Jumară, *Industria ținutului Fălciu în prima jumătate a sec. XIX*; dr. Gabriel Bădărău, *Autohtonismul sfatului domnesc în epoca fanariotă*; dr. Corneliu Istrati, *Vechi state din fostul ținut Fălciu*; C. Botez, Claudiu Botez, *Pagini din istoria economică a județului Vaslui în sec. XVIII—XIX, hanuri, ratoșe, ospeșii*; dr. Ecaterina Negruți, *Grădinari bulgari în România în sec. XIX*; dr. D. Vitcu, *Personalitatea și epoca lui Cuza în publicistica americană*; dr. Constantin Șerban, *Modernizarea orașului Vaslui în timpul domniei lui Al. I. Cuza*; I. Nastasia, *O scrisoare deschisă a senatorului G. Mironescu adresată alegătorilor săi vasluieni în 1915*; Gh. Clapa, *Aspecte ale situației revoluționare din orașul Birlad și județul Tutova în perioada 1918—1920*; Oltea Rășcanu Grămăticu, *Presa birlădeană în perioada interbelică*; col. dr. Constantin Todirașcu, *Congresul al IX-lea al P.C.R. deschizător al unei noi etape, în întărirea capacității de apărare a patriei*.

La Secția de istoria culturii și muzeografie, din cele 28 comunicări menționăm: Constantin Popescu, *Muzeul județean Vaslui, un deceniu de activitate științifică și educație patriotică*; Mioara Ioniță, *Tradiții ale muzeografiei românești și concretizarea lor în sec. XX*; Gr. Ganet, *Filozofia clasică și noțiunea de „elen” în gândirea cărturarilor bizantini din sec. XI*; Nicoleta Arnăutu, *Noi date privind istoricul teatrului V. I. Popa din Birlad*; Silviu Cristea, *Vasluiul în însemnările călătorilor străini*; dr. I. Saizu, *Accenturarea caracterului utilitarist al culturii românești în perioada interbelică*; Vasile Pop, *Cultura vechilor dieci*; Vasile Florea, *Conceptul de cultură în opera lui Lucrețiu Pătrășcanu*; Eugen Sendrea, *Istoria monumentului lui Emil Rebreanu*; Viorica Cristea, *Personalități vasluiene legate de dezvoltarea științei românești*.

La Secția de etnografie din cele 13 comunicări menționăm: Gh. Dinuță, *Monumente de arhitectură și tehnică populară cu profil viticol din zona de podgorii Huși-Vaslui*; Radu Octavian Mayer, *Cercetarea meșteșugurilor și instalațiilor tehnicii populare în ultimii 20 de ani*; Doina Rotaru, *Ornamentica interiorului țărănesc tradițional*; Mclania Ostap, *Meșteșug și artă despre vasele din podgoriile Cotnari și Bucium—Iuși*; Paul Salomea, *Cercetări etnografice în zona Huși*; Elena Maxim, *Albinăritul în Moldova*.

În comunicările prezentate participanții au pus în discuție rezultatele obținute în săpăturile arheologice efectuate nu numai în județul Vaslui și în diferite alte locuri din Moldova. precum și concluziile la care au ajuns pe baza cercetărilor efectuate în arhive și biblioteci în cadrul unor teme noi abordate, expuse la un înalt nivel științific. Tot atât de interesante au fost completările aduse de participanții care au luat cuvântul pe marginea lor menite să îmbogățească nu numai informarea dar și interpretarea unor materiale documentare.

În concluzie se poate afirma că cele două sesiuni științifice desfășurate în condiții materiale optime asigurate de organele de partid și de stat locale au permis cercetătorilor din domeniile istoriei, arheologiei, muzeografiei, etnografiei nu numai să prezinte roadele muncii lor ci să introducă în circuitul științific primile concluzii pe marginea acestor cercetări pină la tipărirea lor în periodice de specialitate în Anuar sau în Culegeri de studii și articole.

Constantin Șerban

CĂLĂTORIE DE STUDII ÎN S.U.A.

La invitația profesorului Keith Hitchens, specialist de mare renume în problemele istoriei Europei răsăritene de la Universitatea din Champaign-Urbana, din statul Illinois, am întreprins în perioada 15 octombrie 1985 — 15 ianuarie 1986 o deplasare de documentare în Statele Unite, la universitatea amintită, ca bursier al Consiliului Internațional pentru Schimburi Științifice, din Washington (CIES).

Beneficiind de facilitățile de studiu ale bibliotecii centrale ale Universității din Champaign—Urbana ca și ale bibliotecilor afiliate ei, am avut posibilitatea de a desfășura o amplă investigație științifică vizând mai multe aspecte a căror cercetare m-a preocupat în anii din urmă sau pe care îmi propun să le abordez de acum înainte.

Bogatul fond de carte recentă de istorie dar și marele număr de lucrări datînd dinaintea celui de-al doilea război mondial, pe de o parte, numeroasele serii complete de periodice cu caracter politic și economic, precum și colecțiile speciale de tipărituri și documente puse la îndemînă de gazde cu generozitate, pe de altă parte, mi-au permis să studiez, într-adevăr, într-o perioadă de timp relativ scurtă, un șir de aspecte importante privind îndeosebi istoria relațiilor româno-americane de la înfiriparea lor pină în epoca contemporană.

Urmărind mai ales evoluția raporturilor economice dintre România și Statele Unite, am extins cercetarea în domeniul mai larg, de istorie universală, al relațiilor țărilor din centrul și sud-estul Europei cu S.U.A. în perioada interbelică. Materialele descoperite contribuie nu numai la ilustrare mai exactă și mai densă a aspectelor implicate de aceste relații ci și un aport de concluzii, amplificând analiza ce se cere întreprinsă pe marginea relațiilor respective, primate ca fenomen caracteristic al epocii moderne. Am consultat astfel cu mult folos documentele vremii, literatura economică și politică paralelă evoluției însăși a acestor relații, pe fundalul creșterii interdependenței generale din raporturile internaționale după 1900, ceea ce conturează mai clar factorii influenți în conținutul și orientarea relațiilor cu Statele Unite.

Ca fenomen nou — în contrast cu fenomenul reînnoirii din relațiile țărilor central și sud-est europene cu marile puteri de pe vechiul continent — raporturile economice cu Statele Unite se degajă astfel, din documentația consultată, pe cale de a urma o tipologie proprie, ținând de tendințele fundamentale ale evoluției economiei și statelor capitaliste după primul război mondial și în anii interbelici: industrializarea noilor state naționale din Europa central sud-estică, problemele afirmării economice, ale interdependențelor financiare dar și a dependențelor economice.

Am putut de asemenea investiga serii complete de informații și date cu care intenționez să adănesc cercetarea unui alt aspect nu fără numeroase puncte de contact cu subiectul menționat mai sus, și anume evoluția în ansamblu a raporturilor economice a țărilor din centrul și sud-estul Europei cu marile puteri în epoca interbelică. Din acest punct de vedere, materialele descoperite sînt esențiale pentru un studiu comparativ, pentru stabilirea mai precisă a ponderii raporturilor respective în fiecare caz, a dinamicii acestor raporturi și a aprecierii lor din perspectiva intereselor politice aflate în joc în diferite momente.

Stadiul de documentare de care am beneficiat a fost de asemenea un bun prilej de a lua cunoștință de preocupările specialiștilor americani ce acordă atenție istoriei europene, a celei est europene și românești, în acest context. O astfel de ocazie mi-a oferit-o participarea, între 28 și 29 decembrie 1985, la colochiul româno-american organizat și găzduit la Biblioteca Română din New York. La această izbită manifestare a interesului reciproc arătat unui dialog pe teme de istorie românească, dialog ale cărui ecouri au răzbătut, la vremea lor, și în presa noastră, am prezentat comunicarea *Situația internă și externă a României în anul 1943 în lumina unor documente inedite din arhivele americane*. Obținute în urma cercetărilor ce le-am întreprins, aceste mărturii vin să confirme și să exemplifice, cum am conchis și în comunicarea la care ne-am referit mai sus, criza profundă a regimului antonescian în 1943, deci în ajunul marii schimbări petrecute la 23 August 1944, situația nefirească a României alături de Germania într-un moment cînd interesele și aspirațiile poporului român se manifestau tot mai limpede împotriva acestei situații, pentru responsabilitate față de viitorul țării.

Desfășurarea colochiului româno-american de la New York a ocazionat totodată și expunerea lucrării pe care am semnat-o, alături de colegul Paul Cernovodeanu, apărută acum în versiune engleză, cu titlul *Distant Lands. The genesis and evolution of Romanian-American relations* (Pămînturi îndepărtate. Geneza și evoluția relațiilor româno-americane.) Publicată mulțumită interesului arătat de profesorul american Stephen Fischer-Galati, de la Universitatea din Boulder, Colorado, această carte, de 281 pagini, prezintă, într-o formă îmbogățită și extinsă cu perioada cuprinsă între 1859 și 1880, istoria relațiilor americane pe care publicul din România a putut să o cunoască din ediția dată de Editura Academiei în 1977. Adresată acum cititorului american, lucrarea urmărește o reconstituire a raporturilor timpurii și a percepției reciproce româno-americane, în epoca abordată, lucrare cu care autorii și-au propus o modestă contribuție la mai buna cunoaștere reciprocă din anii prezentului.

Fructuoasă, astfel, sub raportul cîștigului documentar, al contactului științific prilejuit, călătoria de studii la care ne-am referit în aceste rânduri și-a atins obiectivele de investigație istorică ce ni le-am propus.

Ion Stanciu

CARTEA ROMÂNEASCĂ ȘI STRĂINĂ DE ISTORIE

* * * *Comitetul Național Antifascist Român*, Edit. politică, București, 1985, 364 p.

Coordonată majoră a activității partidului comunist din ultimul deceniu interbelic, lupta antifascistă a constituit deja obiectul a numeroase studii și lucrări în istoriografia română contemporană.

Culegerea de studii care o prezentăm cititorului în rindurile de față, însumând un număr de nouă studii aparținând cercetătorilor Institutului de studii istorice și social politice de pe lângă C.C. al P.C.R., analizează activitatea Comitetului Național Antifascist ca principală organizație antifascistă condusă de P.C.R., alte aspecte ale luptei antifasciste mergând pînă în anii noștri și totodată, pentru a oferi cititorului o mai cuprinzătoare înțelegere a sensurilor luptei antifasciste, prezintă în unele studii și geneza și ascensiunea fascismului internațional și a variantei sale autohtone Garda de fier. În primul studiu „Comitetul Național Antifascist — expresie a atitudinii antinaziste a poporului român, a rolului Partidului Comunist Român în organizarea și desfășurarea luptei antihitleriste în România”, Ion Popescu-Puțuri subliniază ca o expresie a atitudinii antinaziste a poporului român, faptul că aproape toate partidele politice, excepție făcînd Garda de fier și alte organizații efemere de dreapta se pronunțau împotriva planurilor revanșarde ale Germaniei hitleriste. Crearea Comitetului Național Antifascist în iunie 1933 la numai cîteva luni de la venirea național-socialismului la putere în Germania — arată în continuare autorul — apare ca un fapt istoric de însemnătate europeană. Prin aceasta se demonstrează că P.C.R. a dovedit înaintea celorlalte partide clarviziune politică în orientarea luptei maselor împotriva pericolului fascist. Se inaugura astfel acea politică de unire a tuturor forțelor antifasciste naționale ce va duce în final la triumful revoluției din august 1944; se inaugura totodată linia antinazistă ce va fi o constantă a politicii partidului pînă la zdrobirea definitivă a „ciumei brune” în mai 1945. Pericolul reprezentat de fascism pentru existența liberă și independentă a popoarelor, pentru democrație, pace și progresul întregii umanități reiese cu pregnanță în evidență din urîntoarele două studii care abordează fenomenul fascist pe plan internațional după primul război mondial și respectiv național-socialismul la putere în Germania.

În primul dintre acestea Gheorghe Unc prezintă pe scurt condițiile social-istorice în care a apărut fascismul, care a fost mediul din care și-a recrutat adepții, pe ce forțe sociale s-a sprijinit și care i-au facilitat ascensiunea în viața politică, care au fost metodele sale pentru a ajunge la putere.

Apărut cu precădere în țările învinse în primul război mondial pe fondul crizei societății burgheze din primii ani interbelici, recrutîndu-și adepții din foști militari, elemente reacționare și declassate, șomeri, beneficiind de sprijinul marii burghezii reacționare, de atitudinea tolerantă a unor guverne, sprijinindu-se îndeosebi pe păturile micii burghezii și utilizînd ca metode violența și demagogia, fascismul s-a impus în o serie de țări Italia, Ungaria, Bulgaria, la începutul anilor douăzeci, pentru ca în condițiile crizei economice din anii 1929—1933 el să triumfe și în Germania creîndu-se cel mai mare pericol pentru pacea Europei. Acest ultim aspect este tratat în al doilea studiu pîrînd semnătura lui Marin Badea. Trezînd în revistă succint principalele momente ce au caracterizat politica revanșardă și agresivă a Germaniei hitleriste, politică ce i-au căzut victimă popoarele austriac și cehoslovac mai întîi, apoi odată cu declanșarea celui de-al doilea război mondial cea mai mare parte a Europei, autorul relevă rolul nefast jucat în încurajarea agresiunii naziste de democrațiile occidentale și politica lor de conciliere ce va duce la tragicul desnodămînt din septembrie 1939.

Evidențiînd că România s-a situat constant împotriva planurilor expansioniste ale Germaniei hitleriste, Cristian Popișteanu în studiul „Hitlerismul pericol de moarte pentru poporul român” prezintă prin intermediul a numeroase surse: documente diplomatice, memorii, etc., presiunile făcute de Germania asupra României pentru a o desprinde de alianțele sale tradiționale pentru a o ralia politicii sale revizioniste. Avertizat de minți clarvăzătoare: Nicolae Titulescu, Virgil Madgearu sau Nicolae Iorga, poporul român, forțele politicii românești s-au opus cu succes vreme de mai mulți ani presiunilor naziste și numai în situația grea de izolare a României din vara anului 1940 a făcut ca să se instaureze dictatura militar-fascistă cea mai neagră perioadă din istoria poporului român.

Nu putem încheia analiza acestui studiu fără a sublinia pertinenta concluziei finale a autorului „hitlerismul a fost implicat în toate marile tragedii ale statului național unitar român reprezentînd efectiv dușmanul de moarte al poporului român”.

În continuare arătînd că propaganda și spionajul german în România s-au desfășurat prin intermediul Legației germane, organizațiilor cetățenilor germani rezidenți în România și

ale naționalității conlocuitoare germane; organelor de presă și propagandă germane; organismelor economice; asociații cultural-sportive; partide și grupări autohtone de extremă dreaptă precum și personalități cu orientare progermană regretatul Aurică Simion trece în revistă Organizațiile fascist-hitleriste din România — factor de subminare a independenței și suveranității naționale relevind caracterul lor antidemocratic, antinațional, faptul că gravitau la periferia vieții politice românești.

Cel mai substanțial studiu însumând aproximativ o treime din întinderea lucrării (108 p.) și care dă și titlul volumului este „Comitetul Național Antifascist din România” în acțiune, în anii 1933—1934. Rolul tovarășului Nicolae Ceaușescu în organizarea și dinamizarea luptei antifasciste”.

Împărțit în două subcapitole studiul tratează în prima sa parte „Constituirea și activitatea Comitetului Național Antifascist”. Sesizând pericolul reprezentat de fascismul german P.C.R. și-a fixat — arată autorul Augustin Deac — ca țel politic principal în acei ani, demascarea și lupta hotărâtă împotriva hitlerismului și fascismului unirea într-un larg front patriotic antifascist a tuturor forțelor democratice și progresiste românești.

Narind evenimentele care au dus la constituirea în iunie 1933 a C.N.A. și arătând că în conducerea organizației se aflau personalități de frunte ale vieții științifice și culturale, autorul evidențiază puternica impresie făcută asupra membrilor comitetului de către reprezentantul tineretului, tovarășul Nicolae Ceaușescu prin dinamismul, perseverența, clarviziunea politică, înalta conștiință revoluționară deși avea numai vîrsta de 15 ani. Extinzîndu-și în scurt timp activitatea în întreaga țară, creînd numeroase comitete la nivel local C.N.A. demonstrează profundul spirit antifascist al poporului nostru, trăsătură relevată și de numeroasa presă cu caracter antifascist, tribună de demascare a acestei odioase maladii a secolului. Adăugîndu-se la aceasta eforturile de realizare a unui front popular antifascist precum și bogata activitate pe plan internațional de sprijinire a victimelor fascismului, înțelegem de ce organizațiile de extremă dreaptă au de declarat de virulentă campanie împotriva sa, iar guvernul după un an și ceva de existență o va desființa.

O altă latură a activității antifasciste „Comitetele naționale antifasciste ale tineretului și femeilor, organizații de acțiune și luptă contra pericolului fascist”, este tratată în continuare de Constantin Petculescu. Acționînd sub directa îndrumare a partidului mișcarea de tineret a adus substanțial aport la lupta antifascistă, demascînd pericolele ce pîndeau tineretul prin activitatea criminală a Gărzii de fier, făcînd ca aceasta să nu-și poată atinge scopul în privința tinerei generații. Atît în mediul muncitoresc cît și în cel studentesc bogata activitate a C.N.A.T. a făcut ca aceste categorii de tineri să fie animate în marea lor majoritate de un puternic spirit antifascist. O susținută activitate antifascistă a susținut sub conducerea P.C.R., atît pe plan intern cît și internațional, mișcarea de femei subiect tratat în finalul paragrafului.

Dar mișcarea antifascistă deși puternic lovită în 1934 prin interzicerea Comitetului Național Antifascist a continuat să se dezvolte în anii următori, aspect tratat în următorul studiu intitulat „P.C.R. în fruntea luptei antifasciste din România. Manifestări ale mișcării muncitorești și democratice împotriva fascismului în anii 1935—1940” elaborat de Ion Iacoș.

Avînd în vedere că asupra acestei perioade există deja o bogată literatură de specialitate care analizează sub multiple fapte rolul partidului comunist în mișcarea antifascistă ne vom mîrgini să subliniem faptul că P.C.R. avînd în vedere experiența anilor anteriori a ridicat această luptă la un nivel calitativ superior făcînd noi pași importanți pe calea realizării Frontului Popular Antifascist.

Deși nu s-a realizat datorită refuzului unor partide politice antifasciste de a se alia Platformei propuse de comuniști mișcarea de masă antifascistă din acei ani a reușit să oprească ascensiunea fascismului autohton spre putere.

Mișcarea antifascistă din anii dictaturii antonesciene 1940—1944, rolul comuniștilor în conducerea ei, situația grea a țării din acei ani precum și efortul de realizare a Frontului Național Antihitlerist, constituie subiectul studiului lui Gh. Zaharia „Frontul Național Antihitlerist din 1944, făuritorul eliberării țării de sub dominația Germaniei naziste”. Acționînd în condiții deosebit de grele partidul a reușit după eforturi susținute pe fundalul crizei regimului antonescian să realizeze în anii 1943—1944 pe o platformă de luptă antifascistă comună și să realizeze cea largă coaliție de forțe ce a dus la marea cîștigă de la 23 August 1944, întoarcerea armelor împotriva Germaniei, participînd apoi la zdrobirea definitivă a agresorului pînă în mai 1945. Se încheie astfel, după mai bine de un deceniu marea epopee antifascistă a poporului român sub conducerea partidului comunist român, ce a înscris prin eroismul ei o pagină nepieritoare în istoria neamului.

Deși au trecut patru decenii de la zdrobirea fascismului aceasta mai există la o scară redusă în unele țări europene în varianta sa neofascistă intensificîndu-și activitatea în condițiile actualei situații internaționale încordate pe plan internațional. Aceasta face ca problema să fie de o stringentă actualitate, fapt evidențiat și de ultimul studiu al culegerii „Concepția președintelui Nicolae Ceaușescu cu privire la necesitatea combaterii neofascismului, a tuturor curentelor de esență fascistă din lumea contemporană” elaborat de Elena Mureșan. Cunoșcător în profunzime al fenomenului fascist cu care a fost confruntat din fragedă tinerețe, făcîndu-și ucenicia revolu-

ționară în anii ascensiunii fascismului, președintele României cu strălucita sa capacitate de a înțelege complexe procese ale lumii contemporane a evidențiat în repetate rânduri atît cauzele fenomenului neofascist, de dreapta, dar și pericolul ce îl reprezintă pentru valorile democrației, păcii, progresului.

Aceasta face ca lupta împotriva curentelor neofasciste de dreapta, să fie o sarcină majoră a forțelor antiimperialiste pe plan mondial.

Oferind cititorului prin intermediul celor nouă studii o complexă imagine a luptei anti-fasciste din România lucrarea de față demonstrează convingător nu numai amploarea acestei lupte, dar și rolul conducător jucat de P.C.R. în unirea tuturor forțelor antifasciste pentru realizarea marilor deziderate ale poporului român pace, libertate, independență, socialism.

Mihai Opreșcu

ROMUS DIMA, *Organizarea politică a țărănimii (sfîrșitul secolului al XIX-lea — începutul secolului al XX-lea)*, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1985, 406 p.

În urmă cu peste două decenii, în cadrul preocupărilor sale istoriografice, Romus Dimia și-a fixat o temă de cercetare complexă și specifică: mișcarea muncitorească — socialistă și comunistă — din Oltenia. După ani de muncă migăloasă și profundă, au rezultat atît o serie de studii originale tipărite în reviste de specialitate („Anale de istorie”, „Revista arhivelor”, „Arhivele Olteniei” ș.a.), pentru ca în final, Romus Dima să ofere publicului cititor două remarcabile lucrări de autor *Contribuții la studierea mișcării muncitorești din Oltenia*, în 1977 și *Mișcarea muncitorească din Oltenia*, în 1982. Între timp, face parte din colectivul de autori și semnează (în colaborare) studiul introductiv al volumului de *Documente privind mișcarea muncitorească și socialistă din Oltenia pînă la crearea Partidului Comunist Român*, apărut, în 1981. Toate trei lucrările au fost tipărite sub auspiciile Editurii craiovene Serisul Românesc, o instituție culturală prestigioasă receptivă la fenomenul istoric local, în speță cel oltenesc, ca parte integrantă a multimilenarului tot daco-românesc.

Totodată, lărgindu-și aria investigațiilor documentare, Romus Dima a scris și alte lucrări cu o problematică istorică majoră, așa cum este volumul *Contribuția României la înfrîngerea Germaniei hitleriste*, apărută în anul 1982.

De curind, Romus Dima a pus la dispoziția cititorilor o nouă lucrare științifică, temeinic documentată, bine orientată, cu analize și interpretări relevante, echilibrate. Lucrarea poartă titlul generic *Organizarea politică a țărănimii* și se întinde pe perioada sfîrșitului de secol al XIX-lea și începutul celui următor, al XX-lea.

După cum se știe, generoasa temă privind istoria țărănimii române a făcut obiectul mai multor preocupări istoriografice. Exegeții din epoca interbelică au tratat destul de unilateral și lacunar problema țărănească în România. În deceniile postbelice din urmă, o serie de istorici cadre universitare sau cercetători științifici — au studiat cu acribie științifică și au tipărit valoroase lucrări referitoare la diferite aspecte majore din istoria țărănimii.

Romus Dima și-a propus să adîncească un moment esențial din multiseculara viață a țărănimii române, și anume începuturile organizării politice a acelei imense majorități a populației din vremea respectivă și de mai tirziu.

Întreprinderea este utilă, binevenită, întrucît se simțea nevoia în peisajul istoriografiei noastre naționale să aprofundăm aceste realități vitale. Fără să rămînem la stadiul de evidențiere a vieții politice a claselor dominante și a domnitorilor, suveranilor, remorcînd țărănimea în mod automat la carul politic al partidelor din diferite epoci istorice.

Este adevărat că cercetătorii care s-au ocupat cu studierea, scrierea și publicarea istoriei mișcării muncitorești (socialiste și comuniste) din România, au acordat o mai dreaptă și mai mare atenție situației țărănimii. Era și firesc, specificul românesc consta în aceea că proletariatul român de primă generație își avusese sorginea în rîndurile țărănimii; ne mai vorbind de faptul că socialiștii și comuniștii au văzut întotdeauna în țărănime aliatul de bază și de nădejde în lupta lor revoluționară.

Romus Dima particularizează în mod necesar pionieratul organizării politice țărănești, analizînd cu parcimonie curentele de idei vehiculate în timp, confruntările programatice, acțiunile practice animate de precursori prestigioși — sinceri și onești în inițiativele lor înaintate, patriotice.

Prinul capitol, cum era de așteptat, este închinat țărănimii care veacuri de-a rîndul a fost forța socială principală în istoria poporului român. Mai întii, autorul prezintă țărănimea în calitatea ei de populație majoritară a țării, cu rol hotărîtor în formarea, dezvoltarea, continuitatea și dăinuirea poporului român în vatra sa strămoșească. Apoi, este subliniat rolul țărănimii în dezvoltarea limbii și literaturii române.

De asemenea, în capitolul introductiv, autorul relevă contribuția definitorie a țărănimii la dezvoltarea economică și socială a României. Și tot aici este bine precizat rolul esențial al țărănimii în lupta revoluționară împotriva exploatareii și asupririi, pentru unitate, libertate și independență, pentru apărarea gliei străbune.

Un capitol sintetic, bine articulat, este consacrat situației economice și sociale a țărănimii române. Autorul trece în revistă structura proprietății asupra pământului, relațiile și legiuirile agrare, concluzionând : „Măsurile și reformele de ordin economic și social au generat, este drept foarte palid, nu speranțe într-o soartă mai bună a țăranului român, dar n-au implinit, nici pe departe, aspirațiile fundamentale ale truditorilor ogoarelor. Deși au reprezentat un pas înainte în direcția unor modificări ale raporturilor de proprietate și relațiilor de muncă, ele nu au rezolvat complicata problemă agrar-țăărănească din România”.

Primele două capitole se bazează, în general, pe o literatură de specialitate edită, Romus Dima avînd darul de a scruta în multitudinea surselor documentare, spre a extrage esențe și nuanțe și a reconstitui un set de semnificații și concluzii dintre cele mai elocvente. Merită menționată atitudinea generoasă, atent-colegială pe care autorul o are față de rezultatele muncii confrăților, pe care îi consultă cu încredere, le repune în atenția cititorilor o seamă de teze și li consemnează cu toată promptitudinea în manșeta paginii și în bibliografia selectivă.

Dat fiind întinsul material documentar strîns de sirginciosul autor, în capitolul al doilea el este valorificat din plin, întregind cu noi date și fapte o seamă de adevăruri istorice deja cunoscute. Judecăților date, autorul le așterne învelșii necesar al argumentației documentare și interpretative.

Cu capitolul al treilea — *Locul țărănimii în viața politică a României* — Romus Dima ne introduce în centrul obiectului său de studiu. Astfel, autorul își propune să stăruie „asupra locului țărănimii în viața politică a României, acțiunilor inițiate pentru organizarea acesteia într-un partid propriu, mergînd cu cercetarea în adîncimea evenimentelor și faptelor istorice”. Prezintă istoriografia problemei, Romus Dima este pe cît se poate de obiectiv și competent în demersul său. Astfel, însuși ideologul burghezii liberale, Ștefan Zeletin, recunoștea că țărănimea era mereu „înlăturată de la viața publică”. Admirabilul om al școlii românești, Spiru Haret, declara în 1911 că „nu mai este cu puțință ca țărănimea să fie ținută în afară de mișcarea intelectuală, economică și politică a țării”. Autorul cărții ce prezentăm analizează critic „fundamentările” unor apologeti ai partidelor burghezo-moșierești, precum Dim. Drăghicescu care opina că țărănimea, „lipsită de conștiința politică, lipsită de concepții, de cultură și de inițiativă, nu poate fi, din nenorocire, un element politic activ și că, redusă la propriile ei forțe, n-ar putea realiza nici o reformă și chiar nici o ameliorare a propriei ei situații”.

Defecțiunilor de teapa lui Dim. Drăghicescu, autorul le opune convingerea fermă a unor valoroși oameni politici ai vremii, precum Const. Dobrescu-Argeș, nezdruncinat în credința sa că „țăranul român putea deține un rol activ, de importanță majoră în viața politică a României”. Un Spiru Haret, un Const. Dobrescu-Argeș, un Vasile M. Kogălniceanu, cărora li se pot adăuga Alexandru Valescu, A. Catilina ș.a. — au acționat din răspuțeri pentru conștiințirea adevăratei libertăți a țărănimii de a se manifesta plenar în viața politică românească, spre a înlătura, în felul acesta, nedreptatea flagrantă atît de bine relevată de Nicolae Iorga, în anul 1909 : „Incontestabil că, în țara noastră, un țăran nu are nici a mia, nici a suta mic parte din influența pe care o are un proprietar mare în viața politică”.

Un loc aparte în economia lucrării îl ocupă studiul privind încercările de organizare politică a țărănimii la sfîrșitul secolului al XIX-lea și în cadrul acestora, locul și rolul lui Const. Dobrescu-Argeș și al adepților săi întru crearea partidului politic al țărănimii.

La început se remarcă acțiunile pregătitoare. Autorul își face un merit deosebit din a evidenția șirul de elemente componente ale activității educative în rîndurile țărănimii. Stăruitoarele preocupări pentru inițierea unor forme colective de acțiune la sate, premergătoare întemeierii partidului țărănesc.

Semnificativă este, în acest sens, sănătoasa concepție a lui Const. Dobrescu-Argeș, potrivit căreia, „o țară nu poate propăși pe nici o cale dacă majoritatea locuitorilor ei n-are instrucție”. Și mai departe, cităm : „Avem și noi, ruralii, dramele noastre, comedile noastre, poezia noastră. Avem filozofie, avem arte, avem rost, tradițiuni și un soi de civilizație a noastră... Trebuie de neapărat să facem jertfa de a ieși înaintea lumii cu toate ale noastre”.

Const. Dobrescu-Argeș a acordat școlii rolul primordial în acțiunea de civilizare a țărănimii. El s-a gîndit și la școlirea adulților, pentru care a întemeiat o tipografie în satul natal Mușetești, unde a tipărit tirajele gazetelor făurite de el — „Țăranul” și „Gazeta țăranilor”. Alte forme și metode utilizate de acel învățător luminat, pentru emanciparea culturală și politică a țărănimii : societăți economice și culturale, biblioteci rurale, cercuri de citit, conferințe publice, activități culturale-artistice în școlile sătești și ateneele populare, etc.

Romus Dima urmărește cu minuțiozitate toate inițiativele și realizările apostolului din Mușetești, consemnînd înființarea, în 1883, „în comuna Domnești a primei societăți economice, din România, numită „Frăția”. După cum, vreme de două decenii localitatea natală a lui C. Dobrescu-Argeș a fost „centrul mișcării cooperatiste”. O altă societate economică, denumită

„Țepeș”, fondează C. Dobrescu-Argeș în anul 1893, la Mușetești, societate călăuzită de principiile unor statute complete, la obiect.

Totodată, luase ființă în Mușetești, la 8 noiembrie 1892, Societatea pentru cultura țăranilor, cu organul de presă „Gazeta țăranilor”. Întiul articol de fond al publicației sublinia: „Va dovedi și săteanul, prin tipar, cetind minunile științei, care-i dezrobește brațul, care-i prinde din zbor fulgerul, care-i pune aripi la picioare, care scoate din pământul cel mai nesupus, aur, miere și piine. Care face pe om, în adevăr, domnul firii și stăpînul tainicelor sale bogății... Înainte, dar, înainte. La asalt! Pînă vom birui, pînă ce vom stăpîni neștiința din care iese robia și necinstea neamului românesc”.

Vorbind de educația patriotică a țăranimii, Const. Dobrescu-Argeș enunță o emoționantă definiție: „Patriotismul este cea dintîi virtute civică la un popor; un stat nu poate rezista dușmanilor săi fără cetățeni patrioți. Adevăratul patriot este acela ce-și cunoaște istoria țării sale: cauzele ei de mărire și de cădere; împrejurările grele prin care a trecut ea nevătămată, grație oamenilor ce au condus-o și au apărât-o”.

Romus Dima acordă o importanță deosebită analizei problemelor electorale în procesul creării partidului țăranesc. Sînt grupate într-un florilegiu mai toate opiniile lui Const. Dobrescu-Argeș, în legătură cu drepturile și libertățile democratice, cu cea a cuvintului în mod deosebit, pe care el o considera „cheia bolții libertății publice”.

Multe eforturi au făcut Const. Dobrescu-Argeș și adepții săi pentru acordarea dreptului de vot țăranilor. În cartea ce prezentăm sint enumerate toate acțiunile principale purtate în acest scop de frunțașii politici și culturali ai țăranimii române. În decembrie 1889, Const. Dobrescu-Argeș interpela în parlamentul român: „Îmi voi permite să întreb care este pricina că în Divanurile ad-hoc se găseau 36 de țărani, sub guvernul lui Cuza erau 33 și azi cîți mai sînt? Abia unul. Ei bine, acesta este progresul pe care l-a făcut țăranimea pe calea politică! Iată cîtă solitudine au arătat clasele dirigente pentru educațiunea politică a sateanului”.

Interesantă descrie autorul calea — plină de meandre — pe care reușește Const. Dobrescu-Argeș să ajungă deputat. În 1879, țăranii argeșeni îl declară alesul lor în Cameră. Autoritățile guvernamentale îl invalidează, pe motiv că alesul nu împlinise vîrsta statornicită de 25 de ani. În 1884, aceiași țărani argeșeni îl aleg la Colegiul al III-lea. Guvernul liberal îl invalidează pentru că era învățător. Își dă demisia din învățămînt, alegătorii țărani îl trimit în parlament, însă este din nou invalidat, motivindu-se că alesul nu făcuse armata. Abia după trei invalidări mai mult decît discutabile, Const. Dobrescu-Argeș reușește să intre în parlament, unde va fi o prezență vie, vajnic apărător al țăranilor, în legislaturile din 1891, 1892 și 1895.

Partea a doua a capitolului trei, autorul o dedică acțiunilor propriu-zise pentru întemeierea partidului țăranesc. Spirit analitic, Const. Dobrescu-Argeș a fundamentat mai întîi teoretic necesitatea constituirii partidului țăranesc, publicînd o seamă de articole: „Partida țăranescă și partidele noastre politice”, „Partida țăranescă, trebuința sa”, „Partida țăranescă față de liberali și conservatori”, „Partida țăranescă și moravurile noastre politice”, „Partida țăranescă și elementele sale”, „Organizarea partidei țăranesti”, etc.

Metodic și scrupulos, Romus Dima surprinde evoluția partidului țăranesc, începînd cu *Comitetul țăranilor*, fondat în octombrie 1881, la adunarea țăranescă organizată în comuna Mușetești, din inițiativa unui grup de învățători și țărani din părțile Argeșului și Gorjului, avînd în frunte pe Const. Dobrescu-Argeș, Dincă Schileru, Mucenic Dinescu ș.a. Tot atunci au înființat și gazeta „Țăranul” — întîia publicație pentru sătenii români. Astfel de comitete țăranesti au fost, apoi, constituite în mai multe localități rurale din județele limitrofe. Un an mai tîrziu, în august 1882, întiul congres al țăranimii, desfășurat la Corbeni—Argeș, va confirma ființarea și va adopta programul politic al Comitetului țăranilor.

În fine, după ani de muncă încordată, partidul politic mult dorit al țăranimii se naște. Congresul din 4 octombrie 1895, ținut la București, consfințește constituirea *Partidului Țăranesc*. Au participat la lucrări delegați ai sătenilor din 24 județe ale țării, care au adoptat „Programul Partidei Țăranesti din România”. Cu această ocazie, Romus Dima ține să aducă o scrie de oportune clarificări în privința conținutului programului și al autorului principal al acestuia, care nu putea fi altul decît Const. Dobrescu-Argeș. Demonstrațiile autorului sînt concludente, ele aruncă un fascicol nou de lumină asupra unor fenomene majore din trecutul nostru istoric.

Interesant destin, în parte tragic, a avut apostolul satelor argeșene, Const. Dobrescu-Argeș. Autorul cărții ce prezentăm nu uită să numească și limitele de înțelegere ale acestei figuri politice, limite care au intersectat în mod inerent opera sa iluministă de precursor. Romus Dima îl observă critic, pe bună dreptate, fiindcă n-a înțeles pe deplin necesitatea lichidării proprietății mari agrare și înproprietărirea cu ea a țăranimii nevoiașe. După cum aproape de neînțeles apare și atitudinea nu totdeauna binevoitoare a lui Const. Dobrescu-Argeș față de mișcarea socialistă. O explicație ar consta, poate, în faptul că aproape concomitent cu acțiunile pro-țăranime ale lui Const. Dobrescu-Argeș, își desfășura o intensă activitate la sate și mișcarea socialistă, și de aci gelozia concurenței, în loc să fi sfîrșit printr-o armonioasă conlucrare!

Cert este că în epocă Const. Dobrescu-Argeș a incomodat vădit lumea politică burghezomșierească, căreia i-a pus probleme noi, nu tocmai pe gustul și în interesul partidelor liberal și conservator. Ion C. Brătianu nici nu va ezita să se folosească de o anume cabală, pentru a încerca să compromită cariera politică a unui temut adversar. După grele suferințe morale și fizice, Const. Dobrescu-Argeș încetează din viață, la 10 decembrie 1903, nu înainte de a fi rostit această cutremurătoare filipică: „Duşmanii noştri pot turti pe scământător, pot găsi trădători și vânzători să mă nimicească omeneşte, dar opera urzită și zidită de noi, în veac nu va pieri”.

Un subcapitol substanțial este alocat de autor, în carte, mișcării socialiste din România, vis-à-vis de organizarea politică a țărănimii. Sînt puse în evidență opiniile socialiștilor asupra situației țărănimii, a necesității cuprinderii ei în viața politică organizată. Se întrezăresc justețe asupra propunerilor socialiștilor de îmbunătățire a soartei țărănimii române. Aprecieri pertinente se fac și în legătură cu lucrările congreselor socialiștilor, în care se discută problema agrar-țărănească din România. Activitatea cluburilor socialiste la sate se bucură de atenta cercetare a autorului, care aduce în circuitul informațional importante fonduri arhivistice.

Ultima parte a cărții se ocupă de activitatea desfășurată la începutul secolului al XX-lea pentru organizarea politică a țărănimii. Se precizează, amănunțit și logic, încercările lui Alexandru Valescu, apoi ale lui Ion Mihalache — cu al său *Cerc țărănesc* — de a renaște Partidul Țărănesc. În cele din urmă dezideratul se îndeplinește, în viața politică organizată, Ion Mihalache. Autorul din toate județele țării se intrunesc la congresul din București, spre a adopta Programul și a pune bazele noului *Partid Țărănesc*. De această dată promotori și lideri erau Alexandru Valescu și Vasile M. Kogălniceanu.

Anul de foc 1907 a zădărnicit și ființarea pe mai departe a Partidului Țărănesc. Romus Dima continuă însă investigațiile documentare, dezvăluindu-ne noile tentative de refacere a partidei țărănești. Sînt însumate multitudinea de încercări locale, culminate cu eforturile demne de toată lauda ale veteranului Alexandru Valescu, și cu apariția în prim-planul vieții politice a unui nou lider al mișcării țărănești, tinărul învățător din Topolovenii Muscelului, Ion Mihalache. Autorul cărții ce prezentăm filtrează astfel cu discernămint laturile pozitive, de început, ale unei personalități politice destul de controversată pentru activitatea sa politică ulterioară. Probitatea profesională l-a călăuzit pe autor în a înfățișa, prin prisma unei obiective analize critice, evoluția organizării politice a țărănimii, pînă la înființarea în cea de a treia serie, dacă se poate spune așa, a *Partidului Țărănesc*, la congresul de la București, în 5/18 decembrie 1918.

Și pentru acest început de secol al XX-lea, autorul surprinde esențialul din preocupările și soluțiile preconizate de socialiștii români față de viața politică și organizatorică a sătenilor din țara noastră.

Romus Dima se sprijină, în noua sa elaborare științifică, pe un bogat material documentar, în mare parte inedit. Fapt ce-i permite să aducă reale contribuții la studierea unei etape istorice mai puțin cercetată din respectivul unghi de vedere, umplînd astfel un gol a ades resimțit în literatura noastră istorică. Ca și în alte realizări editoriale ale sale, și de această dată autorul dovedește forță de analiză și sinteză, radiografiînd cu acuratețe evenimente și procese istorice precursore ale devenirii politice românești. Am remarca, de asemenea, stilul scriiturii — curgător, clar, ușor patetic, cum stă bine unui istoric format la înalta școală a dragostei de neam și de patrie.

Sinteza istorică semnată de Romus Dima este încă un bun exemplu de înfăptuire practică a indicațiilor conducătorului partidului și statului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, de a studia și prezenta istoria noastră națională în mod unitar, pornind de la lucrări monografice și de sinteză, spre a întocmi apoi așteptatul tratat de istorie a poporului român.

Ținuta științifică a cărții impune și prin aparatul critic, notele bibliografice și sursele documentare bine puse la punct. Un cuvînt de laudă se cuvine Editurii științifice și enciclopedice care a concurat cu succes la apariția lucrării.

În ansamblu, o carte larg documentată, riguros elaborată, care analizează în detaliu un moment important din istoria politică românească, o lucrare izbită și necesară frontului nostru istoriografic.

Stelian Neagoie

* * * *Teroarea horthysto-fascistă în nord-vestul României*. Septembrie 1940 — octombrie 1944, Edit. politică, București, 1985, 336 p.

Apariția acestei cărți reprezintă o importantă contribuție la cunoașterea situației create în partea de nord-vest a României, după anexarea acesteia de către Ungaria în urma Dictatului de la Viena, umplînd, astfel, a gol existent, multa vreme, în istoriografia noastră.

Merită a fi subliniat efortul deosebit al autorilor * care, în vederea elaborării lucrării, au cercetat un mare volum de documente de arhivă, o vastă bibliografie și periodicele vremii.

În introducere, autorii fac o incursiune în istoria patriei, de la geto-daci pînă în anul 1940, cînd, datorită izolării sale pe plan internațional în urma prăbușirii sistemului de la Versailles — România este obligată să facă, în urma presiunilor exercitate de statele revizioniste, mari concesii teritoriale. Autorii pun accent, îndeosebi, pe istoria Transilvaniei, scoțînd în evidență, încă odată, *pentru cei care nu cunosc sau nu vor să recunoască* faptul că, aceasta nu a fost parte integrantă a Ungariei, niciodată, pînă la 1867, ci de la cucerirea sa a avut, în permanență, un statut de autonomie, jucid un rol important în constelația politică a Regatului feudal maghiar. După cum se știe, în urma înfrîngerii suferite la Mohács, în 1526, Ungaria dispărea ca stat de pe harta politică a Europei, iar Transilvania devine principat autonom sub suzeranitate otomană, avînd, circa un secol și jumătate (1541—1699), un statut politico-juridic internațional similar cu cel al Moldovei și Țării Românești. Dar la sfîrșitul secolului al XVII-lea, odată cu anexarea sa la Imperiul Habsburgic, Transilvania intră într-o nouă fază a evoluției sale, care se încheie la 1867 cu dualismul austro-ungar. Și în această perioadă de timp, Transilvania a constituit o provincie separată de Ungaria, avînd, în continuare, un statut de autonomie în cadrul Imperiului Habsburgic (conștiințită de Diploma leopoldină din 1691) cu instituții și legi proprii.

După instaurarea dualismului austro-ungar, în urma căruia Transilvania a fost anexată pentru prima dată, la Ungaria, autoritățile de stat au declanșat o puternică acțiune de maghiarizare a naționalităților, în special a românilor. Dieta ungară a adoptat, pe parcursul unei jumătăți de veac (1867—1918) o suită întreagă de legi, care vizau, în final maghiarizarea, urmărită cu deosebită perseverență, de ecerurile guvernante de la Peste. Pe această linie se înscriu: legea naționalităților (1868), care proclama existența în Ungaria a unei singure națiuni — cea maghiară; legea instrucțiunii publice (1868) care declara limba maghiară ca singura limbă oficială; legea electorală (1874), discriminatorie pentru români, urmărea împiedicarea participării acestora la viața politică a statului în raport cu ponderea lor în structura demografică a Transilvaniei; legea presei (1872), care institua un control riguros asupra tuturor publicațiilor românești, avînd drept scop anihilarea și pe această cale a luptei pentru emancipare națională. La acestea se adaugă și legislația cu caracter economic, prin care se urmărea menținerea românilor într-o stare de inferioritate, față de națiunea dominantă. Pernind de la premiza că politica de maghiarizare va avea, în final, cîștig de cauză numai dacă limba română va fi înlăturată din școli, asaltul se va declanșa cu furie, mai ales, împotriva acestora. Asistăm, astfel, la o adevărată avalanșă de legi în domeniul învățămîntului: legile din 1879 și 1883, legea grădinițelor de copii din 1891 și draconica lege Apponyi din 1907, care constituie, de altfel, apogeul politicii de maghiarizare. Aceste legi au avut două importante consecințe: mai întii, reducerea substanțială, în școlile confesionale, a numărului de cre de limbă română în favoarea celor de limbă maghiară — ponderea acestora din urmă fiind, după legea Apponyi, mai mare de 50% din total — și apoi legalizarea abuzurilor autorităților de stat școlare — în acest sens edificator fiind faptul că, la numai trei ani de la adoptarea legii (în 1910), circa 500 de școli confesionale românești au fost închise. În noul context politic și național, românii se organizează în două partide politice (Partidul Național Român din Banat și Partidul Național Român din Transilvania — în 1869) care vor furniza în 1881 în Partidul Național Român. Opoziția românilor, față de anexarea Transilvaniei la Ungaria s-a manifestat, la sfîrșitul secolului al XX-lea, prin două acțiuni de anvergură. Pronunciamentul de la Blaj (în 1868), și mișcarea memorandistă, încheiată prin odiosul proces de la Cluj, din 1894 — în care fruntașii Partidului Național Român au fost condamnați la ani grei de închisoare și amendați cu mari sume de bani.

Lupta românilor din Transilvania pentru emancipare și unitate națională a căpătat noi dimensiuni, la începutul secolului al XX-lea, atîngînd apogeul în timpul primei conflagrații mondiale și mai ales la finele acesteia, cînd, în cadrul Marii Aduării Naționale de la Alba Iulia, din 1 decembrie 1918, s-a hotărît unirea, pe vecie, a acestei provincii cu România; act validat, apoi, de Conferința de pace de la Paris, din anii 1919—1920. În finalul introducerii, autorii prezintă succint situația României după desăvîrșirea unității sale naționale, punînd accent, îndeosebi, pe principalele caracteristici ale vieții economice, sociale și politice, în contextul relațiilor internaționale din perioada interbelică.

Lucrarea întocmită după un plan judicios, cuprinde 11 capitole, fiecare, dintre acestea, analizînd în mod temeinic, pe baza unei cercetări atente a documentelor de arhivă, un aspect al problemei aflate în discuție.

După cum este și firesc, primul capitol tratează contextul internațional, în care marile puteri fasciste și revizioniste — Germania și Italia — au impus României odiosul Dictat de la

* Mihai Fătu, Mircea Mușat (coordonatori) Ion Ardeleanu, Gheorghe Badea, Oliver Lustig, Ludovic Vaida. Au mai colaborat Vasile Arimia, Vasile Bobocescu, Ion Calafeteanu, Ladislau Fodor, Olimpiu Matichescu, Gheorghe Unc.

Viena, acesta constituind uvertura întregului cortegiu de suferințe, umiliri și batjocuri, la care a fost supusă populația din teritoriul cedat, îndeosebi românii. Acest moment marca, în concepția conducătorilor statelor revizioniste, epilogul îndelungatei lor strădanii de a tranșa definitiv, prin forță, problemele aflate în litigiu. Autorii scot în evidență, odată în plus, faptul că acest Dictat a avut un caracter injust, imperialist — de unde și efemeritatea lui — fiind impus României împotriva voinței sale. România a fost *obligată*, prin Dictatul de la Viena, să cedeze Ungariei partea de nord-est a Transilvaniei, cu o suprafață de 43 492 Km² și o populație de 2 667 000 locuitori, din care 50,2% erau români. O dovadă peremptorie, în acest sens, o constituie tratativele de la Turnu Severin, care au avut loc în zilele de 16, 19 și 24 august 1940, la indicația expresă a lui Hitler ca România să rezolve, de urgență, litigiile teritoriale cu Ungaria și Bulgaria. Cu acest prilej, România a respins categoric cererile Ungariei, care pretindeau un teritoriu cu o suprafață de 69 000 km² și o populație de 3 900 000 locuitori, din care doar 1 200 000 erau maghiari, acceptând doar un schimb de populație. În afara pretențiilor teritoriale, Ungaria cerea României 3 miliarde de coroane drept despăgubiri pentru daunele aduse de „stăpînirea” românească asupra Transilvaniei, timp de două decenii (1918—1940). În fața acestui nou act samavolnic (Dictatul de la Viena), opinia publică internațională și-a manifestat solidaritatea cu poporul român. Iată, ce spunea reputatul istoric englez Seton-Watson, chiar în ziua de 30 august 1940, într-o emisiune de radio Londra: „ziua de astăzi poate să fie considerată ca o zi a patinilor pentru neamul românesc, una din zilele cele mai negre prin care a trecut țara. Azi s-a săvârșit la Viena o nouă și monstroasă ciuntire a frontierelor României prin dictatul puterilor Axei” (p. 36). Citiți ani mai târziu, în 1944, publicistul american Milton G. Lehrer, în cartea sa *Ardealul pămînt românesc (Problema Ardealului văzută de un american)*, arăta că, întotdeauna, Transilvania a constituit o unitate românească indisolubilă, și prin urmare Dictatul de la Viena reprezintă „un nou sens istoric, geografic, economic, etnic, etc, o absurditate și o amenințare pentru pacea Europei” (p. 37).

La aflarea hotărîrii impuse României, de către puterile fasciste, de cedare a unei părți din Transilvania, armata și poporul român s-au arătat ferm hotărîți să apere independența și integritatea țării, cu arma în mînă. După pronunțarea sentinței de la Viena, armata și autoritățile române au fost obligate să se retragă din teritoriul cedat, aici făcîndu-și intrarea trupele ungare. Timp de trei luni (5 septembrie — 8 decembrie 1940) teritoriul cedat s-a aflat sub administrație militară, fiind introdusă, astfel, legislația excepțională. Încă din primele zile de ocupație, autoritățile militare ungare au trecut la punerea în aplicare a programului, dinainte stabilit, de exterminare, de expulzare și maghiarizare a naționalităților nemaghiare (excepție făcînd germanii), îndeosebi a românilor. Relevantă, în acest sens, este broșura lui Dăscălescu intitulată „*Nicus Kegylem*” (Fără indurarc), publicată în anul 1939.

Capitolul al II-lea prezintă mecanismul politic și de stat prin care s-a instaurat stăpînirea Ungariei horthyste asupra părții nord-estice a Transilvaniei. Imediat după cucerirea, partidele și organizațiile politice și paramilitare existente în Ungaria: Partidul Vitejilor Maghiare, Partidul Crucilor cu săgeți, Partidul Reinnoirii Maghiare, Partidul Uniunii Naționale, Asociația națională maghiară de apărare, Ordinul vitejilor, Comitetul maghiar pentru menținerea ordinii, Garda zrențiaroșilor, Vînătorii turanici, Organizația de zece, Divizia secuiască de frontieră, Organizația Levente și altele — și-au extins activitatea și în nord-vestul României. Pe lângă acestea au apărut, încă din primul an de stăpînire maghiară, alte organizații fasciste, limitate ca arie de acțiune doar la teritoriul cucerit, prima fiind Erdély Magyar Párt (Partidul Ardelenesc Maghiar) care, încă de la început, a devenit un sprijinitor activ al regimului horthyst.

Autorii scot în evidență, în al III-lea capitol, monstruoșitatea crimelor și atrocităților comise de autoritățile horthyste în teritoriul vremelnic ocupat. Sadismul și barbaria ocupanților maghiari — greu de înțeles pentru omul secolului al XX-lea, dar poate mai ușor pentru cel de la începuturile evului mediu — s-au manifestat prin asasinat în masă (Trăzneu, Ip, Ciumirna) și individuale, schingiuri, bătăi, arestări, profanări de lăcașuri de cult, devastări colective și individuale (vezi statisticele de la p. 87—91).

Alte metode utilizate de regimul horthyst, pentru a-și atinge scopul final — lichidarea elementului românesc din teritoriul ocupat — și care fac obiectul celui de al patrulea capitol, au fost dislocările în masă, expulzarile peste granița efemeră în România, împiedicarea participării romanilor la viața politică. Cei vizați, în primul rînd, cu expulzarea au fost intelectualii, urmărindu-se astfel, lichidarea oricărei opoziții din partea populației românești. Desigur, că sfera celor expulzați este mult mai largă cuprinzînd toate categoriile sociale, astfel că, în cei patru ani de stăpînire maghiară, numărul total s-a ridicat la 218 919 persoane (p. 143) la care încă s-a adăugat și cei aproximativ 80 000 de refugiați din cauza terorii, precum și cei 250 000 care, la data pronunțării Dictatului de la Viena, se aflau dincolo de linia de frontieră impusă, totalul se ridică la peste o jumătate de milion.

Al cincilea capitol se ocupă de politica economică a ocupanților în teritoriul cucerit, care urmăreau, cu orice preț, impunerea supremației maghiare și pauperizarea elementului românesc, prin deposedarea acestuia de bunuri materiale. Pagubele aduse României, în cei patru ani de ocupație, au fost evaluate, pe baza calculului statistice, la suma de peste 88 mili-

arde lei (la valoarea anului 1938), Căile utilizate, pentru atingerea acestui scop, au fost multiple: înființarea, în septembrie 1940 la Cluj, a Consiliului economic din Transilvania, avînd ca obiectiv studierea problemelor economice din teritoriul ocupat (de fapt, exploatarea nemiloasă a bogățiilor subsolului, în primul rînd); instituirea controlului maghiar asupra întreprinderilor românești; subordonarea instituțiilor de credit (în 1943, bunurile Băncii Naționale a României au fost confiscate în favoarea Băncii Naționale Ungare); anularea reformei agrare din 1921. Plecînd de la ideea, că „al cui este pămîntul, a celuiia este țara” — exprimată de ministrul ungar al agriculturii — oficialitățile au pornit o adevărată campanie de depozitare a țărănilor români de loturile primite, în timpul reformei agrare și restituirea acestora foștilor proprietari — aristocrația maghiară, ba, mai mult, au fost luate și acele pămînturi care au fost cumpărate cu acte în regulă. Prigoana s-a desfășurat cu aceeași vigoare și împotriva muncitorilor români, astfel că, în anul 1944, numărul acestora nu depășea 1—2% din totalul personalului dintr-o întreprindere.

În vederea lichidării elementului românesc și a celorlalte populații asupra, ocupații au folosit din plin, după cum reiese din capitolul al VI-lea, sistemul internării în lagăre, trimiterea în taberele și detașamentele de muncă forțată, deportarea etc. Pentru realizarea acestui scop au fost create pe teritoriul ocupat, imediat după anexare, lagăre de internare (acestea adăugîndu-se celor existente deja în Ungaria), numărul total al celor arestați și internați ridicîndu-se la 13 359 persoane (p. 177). La aceasta se adaugă și un număr de circa 70 000 de persoane, care au fost trimise în campaniile de muncă forțată (p. 183). De asemenea, zeci de mii de români — bărbați și femei — au fost duși la muncă în Ungaria și Germania, numai în cea din urmă au fost trimiși aproximativ 30 000 de persoane.

Al șaptelea capitol scoate în evidență prigoana declanșată de autoritățile horthyste împotriva mișcării comuniste și muncitorești, antifasciste și democratice. Prigoana împotriva organizațiilor comuniste, revoluționare s-a intensificat, mai ales, după ce Ungaria a declarat război Uniunii Sovietice la 27 iunie 1941, numai în perioada 29 iunie — 20 septembrie, organele represive maghiare au arestat 1210 persoane — români, maghiari, evrei (p. 202—203). În urma acestei vaste acțiuni, numită „urmărirea deschisă”, mișcarea de rezistență a fost vremelnic paralizată, dar nu a putut fi lichidată. Trebuie menționat că, slăbirea mișcării de rezistență s-a datorat și unor greșeli săvârșite de Secretariatul C.C. al P.C.R. care, pe baza instrucțiunilor venite de la Comintern, a hotărît ca organizațiile de partid din partea de nord-vest a României să activeze în cadrul Partidului Comunist din Ungaria, ceea ce a îngreunat lupta comuniștilor pentru eliberarea acestui teritoriu și revenirea lui în granițele firești ale statului român (p. 196).

Autoritățile ungare au acordat o deosebită atenție politicii de maghiarizare a românilor prin intermediul administrației, bisericii, școlii, armatei etc., aspect tratat în capitolul al VIII-lea. Una din metodele cele mai utilizate de ocupanți a fost maghiarizarea numelor. La Universitatea din Cluj s-a înființat o catedră specială pentru problema maghiarizării, care viza pregătirea studenților de la toate facultățile în acest sens, de asemenea, în același scop s-a creat „Institutul de cercetare al raselor și de așezare socială” care urmărea crearea unor zone eminamente maghiare, din punct de vedere demografic, în teritoriul ocupat. Asaltul furibund al autorităților a fost declanșat și împotriva bisericii românești și a slujitorilor ei. Preoții au fost băuți, chințiuți, unii asasinați, majoritatea expulzați, bisericile închise, transformate în depozite, dălmate, devastate, profanate, iar asupra populației s-au făcut tot felul de presiuni, în vederea trecerii acesteia la religiile maghiare (catolicism sau calvinism). Au fost desființate episcopii românești create după 1918, în timp ce s-a reînființat episcopia de Haidudorog (înființată în 1912 pînă la desprinderea unor parohii, din vestul Transilvaniei, subordonate pînă atunci mitropoliei greco-catolice de la Blaj) și s-au pus bazele Bisericii greco-orientale maghiare în fruntea carora se afla Mihail Popoff — fost preot militar în armata țaristă, urmărindu-se, astfel, subordonarea remanților și din punct de vedere religios. Politică școlară promovată de ocupanți a constituit de asemenea, un element de bază al politicii de deznaționalizare. În școli a fost introdusă limba maghiară, chiar și orele de religie (2 pe săptămînă), pentru elevii români, trebuiau predate în această limbă. Prigoana s-a declanșat, în primul rînd, împotriva învățătorilor, aceștia fiind obligați să se refugieze în România, din 4 692 învățători. existenți în această parte a țării la 30 august 1940, au mai rămas doar 710 (p. 242). De pe urma acestei politici școlare a avut de suferit și populația evreiască, stabilindu-se printr-o ordonanță din septembrie 1940 că „evreii, atît în instituții de stat cît și confesionale, puteau fi scriși doar în proporție de 6% din totalul elevilor” (p. 246). O intensă acțiune de maghiarizare a românilor s-a desfășurat prin intermediul armatei. Cei chemați sub arme erau supuși unui sever regim de maghiarizare, fiind conceput, în acest sens, un amplu program — șezători, tabere, efectuarea concediului în Ungaria, pentru a nu auzi altă limbă decît maghiara, învățarea cîntecelor cu conținut șovin. („Ardealul este pămînt unguresc”. „Înainte honvezi pentru Ardeal” etc.) și altele. Pe lângă această largă gamă de metode, ocupații au întreprins numeroase măsuri vizînd scăderea natalității în rîndul populației românești, urmărind, în același timp, creșterea natalității populației maghiare (p. 247).

Din anul 1944, după ocuparea Ungariei de către armatele germane la 19 martie, situația populației din nord-estul Transilvaniei a devenit și mai dificilă, datorită înăsprii terorii și violenței, înmulțirii masacrelor, intensificării șovinismului și antisemitismului — aceasta fiind redată, pe larg, în capitolul al IX-lea al lucrării. Prin ordonanțe s-a interzis ascultarea posturilor de radio străine (inclusiv a emisiunilor muzicale), s-a introdus legislația excepțională în administrația publică, s-a decretat obligativitatea muncii în agricultură, chiar și duminica, s-a dispus mobilizarea obligatorie a femeilor între 18—30 ani la munci militare, s-a intensificat mobilizarea bărbaților în detașamente de muncă și pedeapsă, în armată (numărul soldaților trimiși pe frontul antisovietic a atins cele mai înalte cote de la începutul războiului în luna iunie 1944). Terorarea s-a dezlănțuit cu furie și împotriva populației evreiești, urmărindu-se aplicarea „soluției finale”, adică exterminarea totală a acestora. În numai câteva săptămâni, populația evreiască din partea de nord-vest a României a fost scoasă din orașe și sate, internată în ghetouri, iar de aici trimisă pe drumul fără de întoarcere, în lagărele de exterminare nazistă. Din totalul de 166 601 evrei existenți în teritoriul românesc ocupat de Ungaria, circa 150 000 au fost trimiși în lagărele de exterminare, iar aproximativ 15 000 erau concentrați în detașamente de muncă forțată — au supraviețuit doar 25 000—26 000 adică 15,5% (p. 266). În timp ce numeroși români și-au expus chiar viața pentru salvarea unor evrei din ghearele morții (ascuzându-i sau ajutându-i să treacă granița în România), cei mai mulți maghiari au sprijinit autoritățile în timpul acestei „vânători”, urmărind să-și însușească cea mai mare parte a bunurilor evreiești — fabrici, ateliere, prăvălii, case (p. 254). În ultimele zile ale stăpînirii maghiare, asupra părții de nord-vest a României, teroarea horthystă, atingînd paroxismul, s-a materializat prin noi crime, masacre, devastări și distrugeri, cel mai abominal act l-a constituit masacrul de la Moisei din 14 octombrie 1944 (p. 284).

În capitolul al X-lea este prezentată lupta forțelor revoluționare, democratice, antifasciste din teritoriile românești, ocupate vremelnic de Ungaria, împotriva regimului horthyst. În cei patru ani de ocupație străină, populația din partea de nord-vest a României a opus o dirză rezistență împotriva stăpînitorilor vremelnici, concretizată în acțiuni greviste, sabotaje, refuz față de rechiziții, dezertări din taberele și detașamentele de muncă, sustragerea de la obligațiile militare, crearea de grupuri patriotice înarmate. Un rol important în organizarea luptei de rezistență a avut clasa muncitoare, în frunte cu comuniștii și intelectualitatea. Mișcarea de rezistență sa manifestat de asemenea și prin intermediul presei și al culturii.

În ultimul capitol al cărții este redată lupta armatelor române, alături de cele sovietice, pentru eliberarea părții de nord-vest a României și anularea odiosului Dictat de la Viena. Victoria insurecției române din august 1944 a avut un puternic ecou atît pe plan intern cît și internațional, acest eveniment deschizînd, astfel, calea eliberării teritoriilor românești aflate sub stăpînire ungară. Această veste a produs o profundă impresie asupra populației românești din partea de nord-vest a României, contribuind la creșterea impetuoasă a luptei de rezistență împotriva ocupanților. În lupta lor, pentru eliberarea acestui teritoriu, armatele române și sovietice au beneficiat masiv de sprijinul populației, materializat în salvarea unor importante obiective economico-sociale, de interes național, de la distrugere sau evacuare, efectuarea unor transporturi necesare aprovizionării trupelor, indicarea pozițiilor și forțelor unităților inamice, călăuzirea eliberatorilor pe căi mai directe și mai ferite și în ultimul rînd, participarea cu arma în mînă la operațiuni de lichidare a forțelor dușmane. Populația din nord-vestul României, a plătit un greu tribut de sînge pentru eliberarea acestui teritoriu de sub ocupație străină și revenirea lui la patria mamă. După eliberarea patriei armatele române au participat alături de aliați la înfringerea definitivă a Germaniei hitleriste, contribuind substanțial la eliberarea Ungariei și Cehoslovaciei, pierderile suferite pe teritoriul acestor țări ridicîndu-se la 108 495 morți, răniți și dispăruți.

Apreciem că, această carte scrisă într-un stil sobru, dens, datorat utilizării unui bogat material de arhivă, reprezintă, pe de o parte, o importantă contribuție la cunoașterea unei perioade, mai puțin elucidate pînă acum, din istoria recentă a patriei noastre, iar pe de altă parte, un serios avertisment la adresa opiniei publice democratice față de pericolul pe care-l reprezintă, la ora actuală, recrudescența unor organizații care propagă teorii fasciste, revizioniste și șoviniiste.

Ioan Bălgrădean

Dr. GRIGORE PLOEȘTEANU, VASILE Z. SUCIU, LAZĂR CĂDARIU,
Epopeea de pe Mureș, Tîrgu-Mureș, 1985, 328 p.

Autorii ne dau o captivantă și emoționantă carte despre operațiunile din toamna anului 1944, care au dus la eliberarea teritoriului actualului județ Mureș. Și-au propus să reconstituie evenimentele și să vorbească despre puterea de jertfă și vitejia ostașului român și a populației

care a sprijinit armata în operațiunile ei. Au lăsat să grăiască documentele, memoriile de război și mai ales impresionantele evocări ale supraviețuitorilor. Au realizat astfel o excelență carte închinată eroismului popular, eroului din prima linie, pe sacrificiul căruia s-a ridicat țara. Meritul mare al autorilor este și acela de a fi știut să redea fapte care ne trezesc interesul făcându-ne să retrăim cu emoție împrejurările de acum patru decenii. Relatările participanților la aceste evenimente dezvăluie încărcătura emoțională a unor grele încercări de glorioasă amintire.

Expunerea are ca miez mult costisitoarea în vieți omenеști bătălie de la Oarba de Mureș. Începe cu „preliminariile” acestei bătălii, ceea ce a însemnat împiedicarea inamicului de a ajunge și a închide trecătorile Carpaților meridionali. Acțiunea germano-maghiară, începută la 5 septembrie, nu a reușit lovindu-se de dîrzenia ostașului român, și astfel dușmanul a fost silit să se retragă dincolo de Mureș. La 9 septembrie Armata a 4-a română împreună cu mari unități sovietice, putea începe ofensiva pentru eliberarea Transilvaniei de Nord. Și acești ostași, care au oprit pe inamic să facă din Ardeal un bastion în calea înaintării trupelor române și sovietice, erau tinerii din cele mai proaspete contingente, mulți cu instrucția neterminată. De altfel impresionează cuvintul cu care, fără nici o excepție, ostașii și populația au aderat la războiul antihitlerist. Succesul operațiunii a fost asigurat și prin soliditatea legăturii dintre armată și popor. Elemente ale populației civile, riscându-și viața, au ajutat, în mod voluntar servind de călăuze, sprijinind unitățile încercuite de dușman, sau contribuind la aprovizionarea și împropătarea cu muniție sub focul inamic.

Împiedicat în intenția de a rezista pe Carpați, dușmanul a masat la nord de Mureș, trupe de munte, infanterie, tancuri și multă artilerie. Între cele două armate se afla riul, umflat de ploii, și larga luncă ușor de supravegheat de la inamic. Malul de nord, abrupt și mai înalt, constituia un obstacol greu de trecut. Aci se organizase dușmanul, făcînd din dealul Singeorgiu o poziție considerată inexpugnabilă pe cursul mijlociu al Mureșului. Calitatea poziției inamice, situația generală a frontului în Transilvania la mijlocul lunii septembrie 1944 au făcut să se nască întrebări asupra utilității imensului sacrificiu de sînge de la Oarba de Mureș. Supraviețuitorii pomenesc de mulțimea asalturilor date în condiții de inferioritate tehnică. Unul dintre ei, prof. Gh. Arsenescu, declară: „La Oarba a fost moarte curată... Ai noștri mureau ca muștele. Cred că am fost băgați unde nu trebuia... 11000... și încă 20 000 invalizi, eroii „care n-au mai trecut pe sub Arcul de triumf”.

Capitolul II al cărții intitulat „Asalturi și jertfe pentru dealul Singeorgiu” redă pe întinderea a 128 pagini crîncenele lupte, date timp de patru săptămîni, pentru cotele pe care inamicul se fortificase. Sînt multe figuri de eroi, mulți anonimi pentru că nu au fost pomeniți în ordinele de zi. Au participat la Oarba de Mureș cinci divizii, care s-au succedat pe măsură ce pierderile sporeau. Ostașii luptă zi și noapte, dar atac după atac „foarte obosiți și uzi pînă la piele”. A tacul cotei 435 dat de două batalioane din Divizia 9-a, a avut loc sub o ploaie torențială și în teren complet desfundat. Divizia 21 a atacat la Adămuș după un marș de noapte de 30 km. Pierderile au fost imense: pentru cucerirea poziției inamice de pe dealul Singeorgiu au căzut 6 753 morți și răniți și 970 dispăruți. La 27 septembrie din Regimentul 19 Infanterie (Caracal) nu mai rămăseră decît 120 oameni. Jertfe extrem de grele a dat și Regimentul 3 Dorobanți (Slatina), care între 26—29 septembrie s-a aflat neconținut în luptă pentru cucerirea cotelor 495 și 463. Au căzut comandanții de unități și de subunități în fruntea celor pe care îi conduceau la luptă. Este impresionant de mare, printre ofițerii de rezervă căzuți numărul învățătorilor și profesorilor. Unul dintre combatanți, care va continua să lupte pînă în ultima zi a războiului, declară că „atitea jertfe de sînge, ca aici la Oarba de Mureș nu am văzut în nici o parte a Europei”. Autorii referindu-se la relatările supraviețuitorilor arată: „dacă date noi nu am aflat interlocutorii noștri ne-au făcut în schimb să retrăim pentru cîteva ore imposibilul”. Într-adevăr această carte cuprinde multă suferință îndurată cu bărbăție și dragoste dezinteresată de țară.

Concomitent se dădeau lupte pentru eliberarea orașelor Tirgu-Mureș și Reghin și a întregului județ Mureș. Pentru Tirgu-Mureș au luptat Corpul de munte român și Divizia de voluntari „Tudor Vladimirescu”. La inamic, între Niraj și Mureș, două divizii trupe de munte, dotat cu cele mai moderne mijloace, în spatele unor mari lucrări genistice. Luptele au fost deosebit de violente, dușmanul luptînd pentru fiecare metru de teren. Pînă la 21 septembrie batalionul 24 Vînători de munte a pierdut 410 oameni avînd numai 126 în stare să lupte. Pentru cota 463, cel mai important punct al inamicului pentru păstrarea capului de pod Tirgu-Mureș, au sîngerat ostașii regimentelor 30 Dorobanți și 1 Vînători. A rămas scris în jurnalul Diviziei: „inamicul pare a păstra special numai pentru acest punct 5—6 care de luptă, gata să intre în acțiune ori de cîte ori infanteria noastră, fără tancuri, fără tunuri de asalt, numai cu pieptul reușește s-o cucerească”. După două săptămîni de lupte grele, purtate de Divizia 1 Munte și Divizia 3 Infanterie orașul Tg. Mureș a fost eliberat. În luptele din zona Reghinului apare, venind din Moldova, împreună cu mari unități sovietice, Divizia 103 supranumită „o divizie neobișnuită”. Se constituise la începutul lunii septembrie din diverse unități și subunități românești, aflate în zonă, la inițiativa generalului Ilie Crețulescu. Este încă un exemplu de modul în care ostașii români au aderat la războiul antihitlerist. După ce a înfrînt rezistențele hitleriste

din masivul Berzunți (jud. Bacău), a trecut munții, în condiții deosebit de grele și a intrat în luptă la 17 septembrie. Până la această dată la Marele Stat Major nu se știa de existența marii unități. De altfel până la 27 septembrie acționează în sectorul Corpului 24 de gardă sovietic și numai după aceea intră în subordinea Marelui Stat Major Român.

Întreg teritoriul județului Mureș era eliberat la 10 octombrie 1944. Semnificativă este și contribuția populației civile, care în timpul luptelor continuă acțiunea de solidaritate din timpul „preliminariilor” de la Oarba. A primit cu entuziasm trupele eliberatoare, a sprijinit unitățile în timpul marșurilor de apropiere și chiar în timpul bătăliei. Chiar populația de origine maghiară, muncitori și țărani, participă la bucuria eliberării de fascism. Locuitorii au adus alimente, au furnizat informații, au servit de călăuze, au transportat muniții cu căruțele proprii. Mulți civili s-au înrolat voluntar. Femeile din Chiheru de Sus, din proprie inițiativă, au pregătit pline și alimente pentru ostașii din prima linie. Mulți civili și-au dat viața în cursul acestor acțiuni. Sătenii din Oarba nu au acceptat propunerea de a părăsi ruinele satului lor, au petrecut iarna în bordeie dar nu și-au părăsit așezarea.

Într-un ultim capitol, intitulat „Eroii noștri”, sint amintite multele cimitire de eroi presărate în județul Mureș. Autorii nu s-au sfiit să ne spună, și bine fac, și despre nepăsarea și lipsa condamnabilă de respect a unora, vinovați de distrugerea unui mare număr de morminte și intrarea în uitare a mii de nume de ostași care și-au jertfit viața pentru eliberarea acestor ținuturi. O lungă listă, cu care se încheie cartea, înșiră în ordine alfabetică acele comune în care se găsesc morminte și numele celor îngropați, dacă este cunoscut. Cele mai multe morminte sint de „eroi necunoscuți”. Și aici se remarcă încă odată jertfa de sînge a contingentelor tinere, aflate în perioada de instrucție de la 23 august 1944.

În încheiere, să mulțumim celor trei autori pentru frumoasa lor inițiativă. Această carte trezește o justificată întrebare privind obligația de recunoștință față de acest uriaș volum de suferință și jertfă.

Paul Oprescu

„REVISTA DE ISTORIE” publică în prima parte de studii, note și comunicări originale, de nivel științific superior, din domeniul istoriei vechi, medii, moderne și contemporane a României și universale. În partea a doua a revistei, de informare științifică, sumarul este completat cu rubricile: Probleme ale istoriografiei contemporane, Cronica vieții științifice, Cartea românească și străină de istorie în care se publică materiale privitoare la manifestări științifice din țară și străinătate și sint prezentate cele mai recente lucrări și reviste de specialitate apărute în țară și peste hotare.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să trimită studiile, notele și comunicările, precum și materialele ce se încadrează în celelalte rubrici, dactilografiate la două rînduri, trimiterile inrapaginate fiind numerotate în continuare. De asemenea, documentele vor fi dactilografiate, iar pentru cele în limbi străine se va anexa traducerea. Ilustrațiile vor fi plasate la sfîrșitul textului. Numele autorilor va fi precedat de inițială, titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor. Manuscrisele nepublicate nu se restituie.

Correspondența privind manuscrisele, schimbul de publicații se va trimite pe adresa Comitetului de Redacție, B-dul Aviatorilor nr. 1, Bucurcști — 71247.

REVISTE PUBLICATE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

REVISTA DE ISTORIE
REVUE ROUMAINE D'HISTOIRE
STUDII ȘI CERCETĂRI DE ISTORIE VECHĂ ȘI ARHEOLOGIE
DACIA, REVUE D'ARCHÉOLOGIE ET D'HISTOIRE ANCIENNE
REVUE DES ÉTUDES SUD-EST EUROPÉENNES
STUDII ȘI CERCETĂRI DE ISTORIA ARTEI
— SERIA ARTĂ PLASTICĂ
— SERIA TEATRU-MUZICĂ-CINEMATOGRAFIE
REVUE ROUMAINE D'HISTOIRE DE L'ART
— SÉRIE BEAUX-ARTS
— SÉRIE THÉÂTRE-MUSIQUE-CINÉMA

DIN SUMARUL NUMERELOR VIITOARE

Cu privire la începuturile evului mediu pe teritoriul României.

Mircea cel Bătrîn și stăpînirile sale din Transilvania.

Relațiile lui Mircea cel Bătrîn cu Polonia.

Pretendentul Neagu „Vodă”, fiul lui „Basarab voevod” (1633—1644).

Economia țărilor române în secolul al XVII-lea.

Caracterizarea regimului turco-fanariot în Principate.

Relațiile lui Francisc al II-lea Rákóczi cu Spania.

Conflicțul pentru succesiunea la tronul Austriei 1741—1748. Implicații diplomatice și militare.

Relațiile agrare în Dobrogea în ultimul secol al stăpînirii otomane.

Înființarea consulatelor franceze în țările române și impactul asupra spiritului public românesc.

Armata și societatea românească 1859—1877.

Viața socială a Spaniei în presa românească pînă la primul război mondial.

Oamenii de știință și viața politică a României.

Aspecte ale genezei „noului activism” al popoarelor din Ungaria (1900—1905).

România și țările baltice în perioada 1900—1911.

Considerații privind social-democrația germană 1869—1914.

„Noaptea cuțitelor lungi” în viziunea diplomației românești și americane.

România și criza renană (martie 1936).

Relațiile culturale dintre România și Marea Britanie (1929—1939).

Aspecte ale procesului de creare a Frontului Național Unit Antijaponez al poporului chinez.

RM ISSO 567—630

I.P. Informația c. 2213

43 856

Lei 15